

EIA

KR

H

S

MU

FG

Saturs

Priekšvārds

Rokasgrāmatā izmantoto jēdzienu skaidrojums

1. Lietpratībā balstīta latviešu valodas apguve sākumizglītībā: iespējas un izaicinājumi

2

3

4–11

2. Mācīšanās mācīties un sevis izzināšana latviešu valodas prasmju attīstības kontekstā

12

2.1. Mācīšanās mācīties iezīmes

12

2.2. Mācīšanās stratēģijas

12

2.2.1. Pašmotivācijas stratēģijas

13–14

2.2.2. Metakognitīvās stratēģijas

15–16

2.2.3. Kognitīvās stratēģijas

16–20

3. Mācīšanās iedziļinoties: no teorētiskiem aspektiem līdz praktiskiem piemēriem

21–31

4. Kompleksie uzdevumi

32–36

5. Formatīvā vērtēšana mācīšanās atbalstam

37

5.1. Formatīvā vērtēšana: kas un kāpēc?

37

5.2. Formatīvā vērtēšana no skolotāja un skolēna skatpunkta

38

5.3. Formatīvās vērtēšanas īstenošana mācību stundā

38–49

6. Informācijas tehnoloģiju jēgpilna izmantošana

50–54

7. Labās prakses piemēri: latviešu valodas mācību stunda sākumizglītībā

55–62

Priekšvārds

Latvijas skolotāju uzkrātā pieredze latviešu valodas un bilingvālo mācību metodikas jautājumos ir pamats veiksmīgai pārejai uz lietpratībā balstīto mācību saturu un pieeju, taču pārmaiņas vienmēr saistītas ar jautājumiem un arī nedrošības sajūtu par to, kā tikt galā ar jauniem izaicinājumiem.

Rokasgrāmatas „Mācības bilingvāli un latviešu valodā” mērķis ir sniegt sākumskolas skolotājiem teorētisku un metodisku atbalstu lietpratībā balstītā mācību satura un pieejas ieviešanai, kā arī sākumskolas skolēnu valodas prasības veicināšanai. Tā ir paredzēta sākumizglītības latviešu valodas skolotājiem un mazākumtautību izglītības programmās strādājošiem sākumskolas skolotājiem, kuri mācību procesā nodrošina latviešu valodas un mācību satura integrētu apguvi. Rokasgrāmata būs noderīga arī latviešu mācībvalodas sākumskolas skolotājiem, kas strādā lingvistiski nevienlīdzīgā vidē.

Rokasgrāmatas pirmajā nodaļā „Lietpratībā balstīta mācīšanās sākumizglītībā: iespējas un izaicinājumi” tiek meklētas atbildes uz jautājumu, kādas ir lietpratībā balstītās pieejas un pilnveidotā latviešu valodas mācību satura pamatzīmes sākumizglītībā. Tiek uzsvērts, ka latviešu valodas skolotājiem un sākumskolas skolotājiem, kas mācību priekšmetu stundās īsteno integrētu valodas un mācību satura apguvi, ir uzkrāta pieredze, kura ir veiksmīgi izmantojama arī turpmāk. Piemēram, pilnveidotajā mācību saturā joprojām aktuāla ir valodas mācīšanās, to lietojot komunikācijā par daudzveidīgiem un skolēniem personiski nozīmīgiem tematiem ar ikdienas dzīvi saistītās situācijās. Tāpat kā līdz šim valodas apguves procesā ir pievēršama uzmanība skolēnu sadarbības prasību attīstīšanai, uzdevumu diferencēšanai un nepieciešamā atbalsta sniegšanai skolēniem ar atšķirīgu valodas prasību līmeni. Savukārt lielākie skolotāju izaicinājumi ir latviešu valodas mācību satura salāgošana ar mazākumtautību dzimtajās valodas un svešvalodu mācību saturu, kā arī pēctecības nodrošināšanu, no vienas puses, nepārslogojot skolēnus, no otras puses, veicinot izaugsmes iespējas. Lai nodrošinātu tekstprasības moduļa satura apguvi un plānotu valodas prasību attīstību daudzveidīgās mācību situācijās, mērķtiecīgākai turpmāk jāklūst arī latviešu valodas skolotāja sadarbībai ar citu mācību jomu priekšmetu skolotājiem. Nodaļā ir atrodami praktiski ieteikumi caurviju prasību un ieradumu integrēšanai latviešu valodas mācību procesā.

Nodaļa „Mācīšanās mācīties un sevis izzināšana latviešu valodas prasību attīstības kontekstā” rosinās domāt par to, cik svarīgi jau pašā skolas sākumposmā iemācīt skolēnam mācīties, un piedāvās praktiskas idejas, kā palīdzēt skolēnam saprast, kāpēc ir jāmācās, ko īsti nozīmē mācīties un kā to darīt visefektīvāk. Nodaļā apkopoti pašmotivācijas (pašefektivitāte, darbības vadība, emociju regulēšana), kognitīvo (mērķu izvirzīšana, plānošana, sava snieguma uzraudzīšana, sava snieguma novērtēšana, reflektēšana) un metakognitīvo (informācijas ieguve, informācijas apstrāde un izpratne, informācijas lietošana) mācīšanās stratēģiju piemēri, kurus var pielāgot atšķirīgām situācijām latviešu valodas apguves procesā.

Nodaļā „Mācīšanās iedziļinoties: no teorētiskiem aspektiem līdz praktiskiem piemēriem” tiek skaidrots, ko nozīmē salīdzināt, interpretēt, analizēt, sintezēt, novērtēt, vispārināt, un tiek piedāvāti

uzdevumi šo domāšanas operāciju „darbināšanai” latviešu valodas apguves procesā – izmantojot dažādu līmeņu uzdevumus, skolēniem būs iespēja mācīties latviešu valodu iedziļinoties. Nodaļā tiek aprakstīta *SOLO* taksonomija – noderīgs rīks, lai izvēlētos mācību uzdevumus ne tikai skolēnu sniegumu un mācīšanās progresa novērtēšanai, bet arī izpratnes līmeņa padziļināšanai, kā arī tiek sniegti ieteikumi kritiskās domāšanas attīstīšanai sākumskolā.

Rokasgrāmatas nodaļā „Kompleksi uzdevumi” tiek raksturota kompleksa uzdevuma būtība un mērķis. Šajā nodaļā piedāvāti vairāki ar reālām dzīves situācijām saistīti kompleksu uzdevumu piemēri, kas ir izmantojami latviešu valodas prasību pilnveidei sākumskolā, priekšplānā izvirzot kādu ar skolēnu pieredzi saistītu problēmu. Akcentējot pētniecisko prasību attīstību, detalizēti tiek aprakstīts komplekss uzdevums, kura risināšanai ir izmantojamas pētnieciskās darbības prasmes (prognozēšana un plānošana, eksperimentēšana, rezultātu analīze, izvērtēšana un darba prezentēšana).

Nodaļā „Vērtēšana mācīšanās atbalstam” no skolotāja un skolēna skatupunkta tiek apskatīta mācību stundas formatīvā vērtēšana, piedāvājot praktiski izmantojamus formatīvās vērtēšanas un efektīvas atgriezeniskās saites sniegšanas piemērus mācību satura aktualizācijas, apjēgšanas un refleksijas posmā.

Nodaļā „Informācijas tehnoloģiju jēgpilna izmantošana” ir aktualizētas skolēnu digitālās prasības pilnveides iespējas latviešu valodas apguves procesā, kā arī tiek piedāvāti praktiski piemēri, lai palīdzētu skolēniem mācīties meklēt informāciju un izvērtēt tās ticamību. Skolotāju atbalstam ir apkopoti elektroniskie resursi un sniegtas ierosmes viedtālrunu un *Play* mobilo lietotņu jēgpilnai izmantošanai.

Rokasgrāmatas pēdējā nodaļā „Labās prakses piemēri: latviešu valodas mācību stundā sākumskolā” ir piedāvāti trīs latviešu valodas mācību stundu apraksti: latviešu valodas stunda 3. klasei „Kā uzrakstīt ziņu?” (autore Rēzeknes 5. vidusskolas latviešu valodas skolotāja Aelita Andrejeva), 6. klasei „Kas ir anotācija?” (autore Daugavpils 10. vidusskolas latviešu valodas skolotājas Natālija Mihailova un Diāna Zahareviča) un 5. klasei „Klausīsimies un runāsim par veikalu un iepirkšanos” (autore J. Raiņa Daugavpils 6. vidusskolas latviešu valodas skolotāja Vilma Tāraude). Mācību stundas 3. un 5. klasei ir veidotas, par pamatu izmantojot Ganjē deviņus mācīšanās notikumus stundā, bet mācību stunda 6. klasei ir sagatavota, iekļaujot ierosināšanas, apjēgšanas un refleksijas posmu.

Rokasgrāmata „Mācības bilingvāli un latviešu valodā” ir izstrādāta Eiropas Sociālā fonda darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 8.3.1. specifiskā atbalsta mērķa „Attīstīt kompetenču pieejā balstītu vispārējās izglītības saturu” 8.3.1.1. pasākuma „Kompetenču pieejā balstīta vispārējās izglītības satura aprobācija un ieviešana” projektā Nr. 8.3.1.1/16/I/002 „Kompetenču pieejā balstītu mācību saturu”.

Dr. paed. Sandra Zariņa,
grāmatas autore un redaktore
sandra.zarina@du.lv

Rokasgrāmatā izmantoto jēdzienu skaidrojums

Atgriezeniskā saite – aprakstoša informācija, ko skolēns saņem no skolotāja vai klasesbiedriem mācīšanās procesā. Atgriezeniskā saite ir būtiska formatīvās vērtēšanas sastāvdaļa un sniedz skolēnam informāciju par to, kas ir jāiemācās, kas jau ir apgūts, kas vēl neizdodas un ko darīt, lai uzlabotu savu veikumu.

Formatīvā vērtēšana – skolēnu snieguma vērtēšana ikdienā, lai nodrošinātu mācību sasniegumu izaugsmi. Skolotājs formatīvo vērtēšanu izmanto, lai iegūtu informāciju un vāktu pierādījumus par skolēnu mācīšanos, viņu apgūtajām zināšanām un prasmēm, lai sniegtu atgriezenisko saiti, analizētu mācību rezultātus un veiktu nepieciešamās izmaiņas mācību procesā. Formatīvās vērtēšanas procesā aktīvi iesaistās arī paši skolēni, veicot pašvērtējumu un nosakot savus mācību sasniegumus, saņemot atgriezenisko saiti no skolotāja un klasesbiedriem, reflektējot par to, kas apgūts un kas vēl jāiemācās, kā arī plānojot turpmākās mācību darbības.

Kritiskā domāšana – mērķtiecīga, reflektīva spriedumu veidošana autonomu lēmumu pieņemšanai. Skolēns, kam ir attīstīta kritiskā domāšana, spēj patstāvīgi formulēt savu viedokli, izdarīt secinājumus, pieņemt lēmumus un risināt problēmas, rīkojoties neatkarīgi no ārējās vides, bet saskaņā ar apgūtajiem tikumiem un orientējoties uz sabiedrībā pieņemtām un uz ilgtspējīgu attīstību orientētām vērtībām.

Mācīšanās iedziļinoties – process, kura laikā skolēns attīsta spēju vispārināt, pārmest jaunās zināšanas un prasmes uz nezināmām situācijām (tostarp reālās dzīves situācijām), mācīšanās priekšplānā izvirzot procesus, ar kuru palīdzību tiek iegūtas zināšanas (kā mēs zinām?), ne tikai uzkrātu noteiktu apjomu saturu (ko mēs zinām?). Īstenojot pieeju, kas rosina mācīties iedziļinoties, skolotājs dod iespēju skolēnam izmantot un attīstīt augstākā līmeņa domāšanas prasmes (analizēt, sintezēt, izvērtēt, risināt problēmas), kā arī pašvadītas mācīšanās prasmes, lai līdzās izpratnei par apgūto saturu skolēns apgūtu arī prasmi risināt kompleksus uzdevumus jaunās situācijās un kontekstos.

Mācīšanās stratēģija – atbalsts, piemēram, darbības plāns vai principi, skolēniem mācību uzdevumu veikšanai, kas palīdz plānot savu darbu un pieņemt lēmumus; tā ir vispārināma un pielāgojama dažādām mācīšanās situācijām.

SOLO taksonomija – modelis, kas izveidots, lai izprastu skolēnu kognitīvo attīstību mācību procesā. Skolotājs ar SOLO taksonomijas palīdzību var noteikt, kuru no pieciem izpratnes līmeņiem skolēns sasniedzis jeb kāds ir konkrētā skolēna individuālais domāšanas procesu progress.

Komplekss uzdevums – uzdevums, kas ir saistīts ar reālu dzīves situāciju, bieži iekļauj pretrunīgu informāciju vai lielumus, priekšplānā izvirzot kādu problēmu, kas ir jāatrisina. Tas ir starpdisciplinārs, apvieno divas vai vairākas zinātnes nozares. Kompleksa uzdevuma nosacījumi ir skaidri formulēti, bet nav dotas norādes vai informācija par risināšanas paņēmieniem, tas ir motivējošs, interesī un izzinošs, ar risinājumu un atbilžu variantu iespējām.

1. Lietpratībā balstīta latviešu valodas apguve sākumizglītībā: iespējas un izaicinājumi

Pilnveidotā mācību satura un pieejas mērķis ir padarīt mācības aktuālas, saistītas ar dzīvi, novērst satura sadrumstalotību, dubultošanos, pārbīvētību, nodrošināt pēctecību, veicināt kopsakarību izpratni, lai sagatavotu skolēnus veiksmīgai dzīvei mainīgajā pasaulē, kurā viņi spēs rīkoties daudzveidīgās situācijās, kompleksi lietojot apgūtās zināšanas, prasmes un paužot attieksmi (Skola2030). Kā šis mērķis ir mainījies latviešu valodas mācību saturu un pieeju latviešu valodas apguvei sākumizglītībā? Ko no uzkrātās labās prakses pieredzes skolotāji varēs arī turpmāk izmantot latviešu valodas stundās? Kādi ir latviešu valodas mācību procesa īstenošanas izaicinājumi sākumizglītībā?

Lietpratībā balstītās pieejas un satura mērķis valodu jomā ir valodu pratība – spēja izmantot valodu komunikatīvo mērķu sasniegšanai daudzveidīgās saziņas situācijās. Komunikatīvā pieeja latviešu valodas skolotājiem ir pazīstama, tomēr pilnveidotā mācību satura un pieejas kontekstā arvien skaidrāk sākam izprast tās būtību, apzinoties, ka **latviešu valodas stundās ir svarīgi** nevis apgūt zināšanas par valodu, bet gan **mācīties valodu, to lietojot un iesaistoties rakstveida un mutvārdu komunikācijā**.

1.1. tabulā ir dots piemērs no programmas „Latviešu valoda un literatūra izglītības iestādē, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, 1.–9. klasei” parauga (VISC 2020b) 3. klases temata „Grāmatas, kuras es lasu latviski. TV raidījumi un filmas, kurus es skatos latviski. Kultūras pasākumi, kurus apmeklēju”. Piemērs demonstrē, kā skolēni, veidojot savu iemīļoto grāmatu izstādi, nonāk līdz atziņai, ka katrai grāmatai ir autors un nosaukums un ka citā valodā uzrakstītas grāmatas autora vārdu un uzvārdu var pierakstīt latviski un nosaukumu iztulkot, kā arī mācās pareizi lietot lielos sākumburtus un pēdīgas.

Valsts izglītības satura centrs, ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 „Kompetenču pieeja mācību saturā”. *Galda spēļu komplekts pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem latviešu valodas apguvei*. Rīga: LVA, 2020

1.1. tabula. Kā mācīties valodu, to lietojot? (VISC 2020b, 109–112)

Ziņas un prasmes, kas jāapgūst	Kā skolēni mācās?
Ziņa. Katrai grāmatai ir autors un nosaukums. Arī grāmatai, kura ir uzrakstīta citā valodā, nosaukumu var iztulkot un autora vārdu pierakstīt latviski. (V.Li.2.)	Veido savu iemīļoto grāmatu izstādi, ar skolotāja palīdzību (ja grāmata ir skolēna dzimtajā valodā) pierakstot grāmatas autora vārdu, uzvārdu un grāmatas nosaukumu (Astrida Lindgrēne „Grāmata par Pepiju Garzeķi”. Lasītājs – Zuze Pienenīte).
Prasmes. Grāmatas autora vārdu un uzvārdu raksta ar lielo sākumburtu. Ar lielo sākumburtu raksta grāmatas nosaukuma pirmo vārdu. Rakstot grāmatas nosaukums jāliek pēdīgās.	

Minētajā piemērā ir redzams, ka mācību vide tiek veidota tā, lai skolēni mācītos darbojoties, **skolotājs ir palīgs, kurš pārrauga mācīšanos un sniedz nepieciešamo atbalstu** tajos gadījumos, kad skolēniem tas ir nepieciešams. Aprakstītajā situācijā skolotāja palīdzība īpaši vajadzīga tiem skolēniem, kuri ir atnesuši grāmatu savā dzimtajā valodā. Lielākā daļa skolēnu, kuri izstādei būs izvēlējušies grāmatas latviešu valodā, spēs paši norakstīt grāmatas autoru un nosaukumu, ja skolotājs iepriekš pievērsīs šo skolēnu uzmanību personvārdu un grāmatas nosaukuma pareizrakstībai.

Šādā mācību vidē mācīšanās procesu virza paši skolēni, taču tas nenozīmē, ka skolotāja loma pilnveidotajā mācību saturā samazinās. Tieši otrādi – skolotāja loma pieaug: ir jāsagatavo un jāpiedāvā tādi mācību uzdevumi, kas skolēniem nodrošina iespēju mācīties, iesaistoties sev nozīmīgās praktiskās darbībās, ir jāuzņemas atbildība ne tikai par to, ka bērni ir apguvuši vecumposmam atbilstošas pašvadītas mācīšanās prasmes un spēj pārraudzīt savu mācīšanos, bet arī par to, lai katram skolēnam būtu iespēja mācīties, veicot savam zināšanu un prasmju līmenim atbilstošus uzdevumus un saņemot savlaicīgu atbalstu apgūto prasmju pilnveidei. Šādā situācijā **viens no lielākajiem skolotāja izaicinājumiem ir mācību satura diferenciācija**, mācoties pielāgot uzdevumus tā, lai tos varētu veikt skolēni ar dažādu valodas apguves līmeni.

Piemēram, uzdevums 1. klases skolēniem: „Cik burtu ir vārdā *Krāslava*? Nosauc tos! Cik burtu ir tavas dzimtās vietas nosaukumā? Vai vari tos nosaukt? Secinī, vai vārdā *Krāslava* un tavas dzimtās vietas nosaukumā ir vienādi burti! Kurš nosaukums ir garāks – *Krāslava* vai tavas dzimtās vietas nosaukums?” Daži skolēni spēs tikai patstāvīgi saskaitīt burtus vārdā *Krāslava* un tos nosaukt, citi atcerēsies, kā latviešu valodā skan dzimtās vietas nosaukums, varēs noteikt šajā vārdā skaņas, saskaitīt un pierakstīt skaņām atbilstošos burtus. Būs arī tādi, kas prātīs salīdzināt vārdu *Krāslava* ar dzimtās vietas nosaukumu, nosakot kopīgos burtus un garāko vārdu. Skolēni, kuriem nepieciešams atbalsts šī uzdevuma veikšanai, var izmantot karti un meklēt tajā dzimtās vietas nosaukumu. Instrukcijām par to, kā veicams mācību uzdevums, ir jābūt pietiekami konkrētām, lai skolēni, izmantojot tās, varētu darboties katrs savā tempā – **frontālo darbu pakāpeniski nomaina skolēnu patstāvīgais darbs, īpaši darbs pāros un grupās, veidojot vidi, kurā bērni attīsta sadarbības prasmes un mācās viens no otra.**

Pilnveidotajā mācību pieejā **uzmanība pievēršama tiem uzdevumiem, kurus veicot skolēni izmanto vairākas prasmes.** Piemēram, 1. klasē skolēni grupā var veidot plakātu par to, kā ir atpūtušies brīvdienās (skat.1.2. tabulu).

1.2. tabula. Plakāta veidošana

Plakāta nosaukums	Kā mēs atpūtāties brīvdienās?		
Informācija un attēli	Attēls Jens ciemojās pie vecmāmiņas laukos.	Attēls Kate ar draudzeni spēlēja domino.	Attēls Una ar māsu piedalījās skriešanas sacensībās.
Secinājums	Mums visiem bija interesantas brīvdienas.		
Plakāta autori	Vārds Uzvārds		

Ar plakātiem bērni sastopas jau ļoti agri – tie ir izvietoti veikalos, bibliotēkās, izglītības iestādēs, ir redzami ārstniecības iestādēs, uz ielām utt., un šo pieredzi ir ieteicams izmantot arī valodas apguves procesā.

Veidojot plakātu, skolēni

- noskaidros, kas ir plakāts un kāpēc tas ir vajadzīgs, uzzinās, kāda informācija un kā tiek iekļauta plakātā;
- mācīsies veidot plakāta nosaukumu;
- pilnveidos prasmi pierakstīt informāciju pēc dzirdes;
- pilnveidos prasmi noskaidrot nezināmo vārdu nozīmi, piemēram, jautājot skolotājam, izmantojot vārdnīcu;
- mācīsies izkārtot informāciju (tekstu un attēlus) plakātā;
- mācīsies pierakstīt teikumus – teikuma pirmo vārdu rakstīt ar lielo sākumburtu un teikuma beigās likt pieturzīmi;
- atkārtos, ka teikuma beigu pieturzīmes ir punkts, jautājuma un izsaukuma zīme;
- pilnveidos prasmi pareizi pierakstīt īpašvārdus (grupas biedru vārdus un uzvārdus);
- attīstīs prasmi rakstīt glīti un salasāmi, kā arī pārbaudīt uzrakstīto;
- mācīsies izteikt secinājumu;
- attīstīs prasmi strādāt grupā: sadalīt pienākumus un mācību līdzekļus, plānot darbu, izteikt savu viedokli un uzklaustīt grupas biedrus, lūgt palīdzību un atbalstīt, vienoties par kopīgu secinājumu utt.;
- mācīsies stāstīt par savu izveidoto plakātu, uzdot jautājumus un sniegt atgriezenisko saiti klasesbiedriem.

Piedāvājot šādus uzdevumus, skolotājam ir jāapzinās to kompleksais raksturs un jāieplāno pietiekami daudz laika darba veikšanai, kā arī jānodrošina skolēniem nepieciešamais atbalsts – atgādnēs, stratēģijas, savlaicīga atgriezeniskā saite.

Kā vēl viens būtisks pilnveidotā mācību satura aspekts ir **daudzveidīgu kontekstu lietošana valodas apguvē**. Izmantojot ar ikdienas dzīvi un skolēnu personisko pieredzi saistītus, kā arī sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai nozīmīgus tematus, tiek veidota vide ne tikai valodas, bet arī caurviju prasmju apguvei, ieradumu attīstīšanai, skolēni iegūst

pieredzi lietot valodu apkārtējās pasaules izzināšanai. Stiprinot konteksta nozīmi valodas mācību stundās, programmas „Latviešu valoda un literatūra izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, 1.–9. klasei” paraugā (VISC 2020b) tiek piedāvāti četri lielie konteksta temati: „Mēs mājās”, „Mēs skolā”, „Mēs sabiedrībā” un „Mēs pasaulē” (skat. 1.1. attēlu). Detalizējot tos, katrai klasei tiek definēti šaurāki, bērnu vecumposmam, interesēm un vajadzībām atbilstoši temati. 1.1. attēla piemērā ir redzams, ka 2. klasē skolēniem valodas prasmes ir piedāvāts attīstīt, runājot, klausoties, lasot un rakstot par nodarbībām pēc skolas, par tuvāko apkārtni, par svētkiem, veselību, transportu, zoodārzu. Šos tematus skolotājs var brīvi mainīt un precizēt atbilstoši konkrētajai situācijai, notikumiem bērna tuvākajā apkārtņē un pasaulē, jo tie ir tikai ietvars valodas mācību satura apguvei. Temati, kuri raksturo valodas mācību saturu, programmā ir formulēti jautājumu veidā (skat. 1.1. attēlu).

1.1. attēls. Temata piemērs 2. klasē (VISC 2020b, 55)

2.1. Mēs skolā	2.2. Mēs mājās	2.3. Mēs mājās	2.4. Mēs sabiedrībā	2.5. Mēs sabiedrībā	2.6. Mēs pasaulē
Runāsim par nodarbībām pēc skolas! Kā pastāstīt par savām spējām, prasmēm, vēlmēm un sasniegumiem? Kā sarunāties par nodarbībām pulciņos? Kā nosaukt pulksteņa laiku (cikos)? Kā izmantot vārdnīcu? Kā izteikt prieku? Kā rakstīt nosaukumus? Kā noteikt darbības vietu un laiku?	Runāsim par tuvāko apkārtni! Kā uzrakstīt adresi? Kas ir vietvārdi, un kā tos rakstīt? Kā pastāstīt par savu ielu, pagalmu, pilsētu vai ciematu? Kā raksturot objektu vai rīcību? Kādi uzraksti ir mums apkārt?	Runāsim par svētkiem! Kā uzrakstīt ielūgumu uz dzimšanas dienu? Kā pateikties par dāvanām? Kā apsveikt dzimšanas dienā? Kā pastāstīt par savu dzimšanas dienu un Ziemassvētku svinēšanu? Kā nosaukt un uzrakstīt datumu?	Sarunas par veselību Kā sarunāties par savu veselības stāvokli un pašsajūtu? Kā izteikt bažas un bailes? Kā pamatot savas domas?	Parunāsim par transportu! Kā pastāstīt par transportlīdzekļiem? Kā pastāstīt, ar ko tu proti braukt? Kā atrast tekstā vajadzīgo informāciju? Kā salīdzināt priekšmetus vai dzīvas būtnes?	Runāsim par zoodārzu! Ko un kā var pastāstīt par savvaļas dzīvniekiem? Kā iegūt dažādu informāciju par zoodārzu?

Tālāk tiks aprakstīti daži būtiskākie izaicinājumi latviešu valodas skolotājiem, ieviešot pilnveidoto mācību saturu un pieeju sākumizglītībā:

- 1) latviešu valodas mācību priekšmeta iekļaušana valodu jomā, tā satura salāgošana ar mazākumtautību dzimtās valodas un svešvalodu mācību saturu;
- 2) pēctecības nodrošināšana, skolēniem pārejot no pirmsskolas uz sākumizglītību, no viena sākumizglītības posma (1.–3. klase) uz otru (4.–6. klase), kā arī uz 7. klasi;
- 3) latviešu valodas skolotāja sadarbība ar citu jomu mācību priekšmetu skolotājiem, sniedzot atbalstu tekstpratības moduļa īstenošanai un kopīgi plānojot latviešu valodas prasmju attīstību daudzveidīgās mācību situācijās;
- 4) latviešu valodas zināšanu un pamatprasmju, caurviju prasmju un ieradumu integrēšana mācību procesā.

Latviešu valodas mācību priekšmeta iekļaušana valodu jomā, tā satura salāgošana ar mazākumtautību dzimtās valodas un svešvalodu saturu

Lai novērstu mācību satura sadrumstalotību, dubultošanos un pārbīvētību, latviešu valoda kopā ar mazākumtautību dzimto valodu un svešvalodu kā valodu mācību priekšmeti ir apvienoti valodu mācību jomā. Visiem jomas mācību priekšmetiem ir noteikts kopīgs mērķis – valodas pratība – un definētas kopīgas skolēniem apgūstamās pamatatziņas – lielās idejas. Saskaņā ar lielajām idejām ir izstrādāti un trīs sadaļās – „Saziņa kontekstā”, „Teksts un tekstveide”, „Valodas struktūra” – ietverti savstarpēji salāgoti valodu mācību priekšmetos sasniedzamie rezultāti. Valodu mācību satura

tuvināšana un saskaņošana balstās atziņā, ka prasmju nostiprināšana vienā valodā sekmē to attīstību arī citās valodās (Aase 2006) un ilgtermiņā iezīmē pāreju no multilingvisma (vairāku valodu zināšana un dažādu valodu līdzāspastāvēšana) uz plurilingvismu (vairāku valodu lietošana sabiedrībā). Ja skolā valodu daudzveidība tiek uzskatīta par vērtību, piemēram, ja skolā ir atvēlēta vieta informācijas izvietojumam par apmeklētajām valstīm un iepazītajām valodām, lai skolēni un skolotāji varētu dalīties savā valodu lietošanas pieredzē un ar dažādās valodās rakstītiem tekstiem, ja ikvienam ir iespēja lepoties ar savu dzimto valodu un tā tiek uzskatīta par nozīmīgu resursu citu valodu apguvei, tad izglītības iestāde ir pieņēmusi izaicinājumu veidot tādu mācību vidi, kurā skolēni ir motivēti iemācīties lietot vairākas valodas (Slivensky 2019). Latviešu valodas skolotājs, veicinot plurilingvismu, sadarbojas ar skolēna ģimeni un kopā ar mazākumtautību dzimtās valodas un svešvalodu skolotājiem plāno mācību saturu tā, lai skolēniem visos valodu mācību priekšmetos nebūtu no jauna jāmācās viens un tas pats, bet vienā valodā apgūtās zināšanas, prasmes un ieradumus varētu pārnest un izmantot arī citās valodās, mācību priekšmetos un ikdienas dzīvē. Jau 1. klasē skolēni var vērot, kas kopīgs un atšķirīgs mazākumtautību dzimtās valodas, angļu valodas un latviešu valodas alfabētā, var salīdzināt

sasveicināšanās, atvadišanās un citas pieklājības frāzes, apsveikuma tekstu, var spriest, vai, pierakstot cilvēka vārdu, uzvārdu un teikumu, dzimtajā valodā, angļu valodā un latviešu valodā ir jāievēro vieni un tie paši pareizrakstības noteikumi. Savstarpēji vienojoties par to, kuras valodas stundās tiks veltīts laiks tam, lai skolēni iegūtu sākotnējo izpratni par konkrētajiem pamatjēdzieniem, citās mācību stundās var plānot vairāk laika valodas likumsakarību un lietošanas īpatnību pētīšanai (piemēram, vai visās valodās lietvārdam ir divas dzimtes; vai datumu latviešu valodā pieraksta tāpat kā dzimtajā valodā un angļu valodā; kā uzrunāt pieaugušos dažādās valodās; kādas frāzes izmantot, lai sāktu sarunu; vai līdzīgs sakāmvārds ir arī dzimtajā valodā, kā tas skan).

Pēctecība mācību satura apguvē

Daudziem bērniem, sākot mācības 1. klasē, jau ir uzkrāta valodas lietotāja pieredze. Lai nodrošinātu mācību satura pēctecību starp pirmsskolu un sākumizglītību, Noteikumos par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem (MK 2018) ir definēti rezultāti, kas bērnam, beidzot pirmsskolas izglītības iestādi, jāsasniedz valodu jomā. Pirmo reizi Latvijā ir nošķirti rezultāti, kas bērniem, apgūstot mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmu, jāsasniedz savā dzimtajā valodā un latviešu valodā. Bērniem, kuri apguvuši mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmas, sākot mācības 1. klasē, latviešu valodā ir jāprot atbildēt uz jautājumiem par redzēto un dzirdēto, jautāt, lai iegūtu informāciju, izteikt savas vajadzības, iesaistīties sarunā par tematiem, kuri saistīti ar ikdienu un mācību procesu, taču vēl jāturpina mācīties pareizi izrunāt skaņas. Tāpēc sākumizglītības mācību procesā skolēniem jānodrošina iespēja pietiekami daudz darboties ar tām skaņām, kuras nav sastopamas viņu dzimtajā valodā, piemēram, garie patskaņi, mīkstie līdzskaņi, divskaņi *ie* un *o*. Tās var būt dziesmiņas, dzejoļi, kas jā klausās un jāatkārto, un jādeklamē kādam draugam vai ģimenes loceklim, ātrrunas vingrinājumi, skaitāmpanti, kas jāmacās izrunāt skaidri un pareizi, lai varētu noskaitīt, spēlējot spēli vai piedaloties ātrrunu sacensībās ar klasesbiedriem.

Skolotājiem, sākot darbu 1. klasē, ir jāreķinās ar to, ka skolēni latviešu valodā var pazīt tikai iespiestos burtus, var neprast rakstīt rakstītos burtus un var spēt izlasīt tikai īsus ikdienas situācijās un mācību procesā biežāk lietojamus vārdus. Līdz ar to pirmajā

pusgadā, kamēr skolēni pilnveido lasītprasmi, gan latviešu valodas, gan arī citu mācību priekšmetu skolotājiem jābūt gataviem lasīt priekšā nepieciešamo informāciju, iesaistot pirmreizējā lasīšanā arī tos skolēnus, kuri jau ir iemācījušies lasīt latviski un spēj izlasīt skaidri un saprotami, un nodrošinot pietiekami daudz iespēju bērniem mācību situācijās vingrināties lasīt pēc parauga iepriekš dzirdētu tekstu.

Rakstītos latviešu valodas burtus skolēni sāk apgūt tikai 1. klasē, tāpēc mācībām nepieciešamās informācijas pierakstīšanai sākotnēji ieteicams izmantot iespiestos burtus, kuri ir vienkāršāki un kurus bērni var norakstīt pēc parauga. Mācoties pierakstīt rakstītos burtus, skolēni jārosina saskatīt, no kādiem pirmsskolā apgūtiem elementiem sastāv katrs burts, jādemonstrē paraugs, kā, rakstot burtu, šie elementi savienojami. Īpaša uzmanība jāvelta burtu savienojumu veidošanai vārdos, jo saskaņā ar pirmsskolas izglītības vadlīnijās noteiktajiem sasniežamajiem rezultātiem arī dzimtajā valodā savienot rakstītos burtus bērni mācās tikai skolā.

Viena no latviešu valodas mācību satura aktualitātēm ir pēctecīgums visos pamatzglītības posmos. Sasniežamie rezultāti valodu mācību jomā, beidzot 3., 6. un 9. klasi, ir veidoti tā, ka ir skaidri redzama zināšanu un prasmju attīstība pa klašu posmiem (piemēru skat. 1.3. tabulā).

1.3. tabula. Mācību saturs valodu jomā. Latviešu valoda un literatūra izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas. Valodas struktūra (MK 2018)

3. klase	6. klase	9. klase
3.1.4. Pareizi raksta vārdus, kuriem nav izrunas un rakstības atšķirību. Pareizi noraksta iespiestu un rakstītu tekstu, labo to pēc parauga. Lieto lielos sākumburtus personvārdos un zināmajos vietvārdos.	3.1.4. Raksta tekstu, izmantojot vienkāršākos vārdu pareizrakstības pārbaudes paņēmienus. Lieto lielos sākumburtus personvārdos un vietvārdos, ievēro pareizrakstību.	3.1.4. Raksta vārdus atbilstoši latviešu valodas ortogrāfijas normām. Nepieciešamības gadījumā izmanto vārdu pareizrakstības pārbaudes līdzekļus savas valodas pilnveidei. Pamato noteikta avota izvēli.

Apgūstamo zināšanu un prasmju pēctecīgums standartā ir nozīmīgs atbalsts skolotājam mācību satura plānošanā, jo palīdz novērst mācību satura pārbīvētību un virza uz skolēniem sasniežamu mācību rezultātu noteikšanu. Vienlaikus jāņem vērā, ka, orientējoties uz skolēna tuvākās attīstības zonu, mācību procesā ir iekļaujami uzdevumi, ko skolēns vēl nespēj veikt patstāvīgi, bet var veikt kopā ar skolotāju vai klasesbiedriem. Tā, piemēram, jau 2. un 3. klasē skolēnus var rosināt saskatīt vārdus, ko raksta citādi, nekā izrunā, pierakstīt tos vārdnīcās, apgūt stratēģijas šo vārdu pareizrakstības iegaumēšanai, mācīties izmantot vienkāršākos pareizrakstības pārbaudes paņēmienus. Līdzīgi arī ar vārdu pareizrakstības pārbaudes līdzekļiem – lai gan pamatzglītības standartā noteikts, ka mērķtiecīgi skolēni tos izmanto tikai 9. klases noslēgumā, kopā ar skolotāju konkrētās mācību situācijās vārdu pareizrakstības līdzekļus var izmantot pat sākumizglītības pirmajā posmā.

Latviešu valodas skolotāja sadarbība ar citu jomu mācību priekšmetu skolotājiem, sniedzot atbalstu tekstpratības moduļa īstenošanā

Pilnveidotais latviešu valodas mācību saturs nav orientēts uz lielu daudzumu „ideālam valodas lietotājam” nepieciešamu atsevišķu un savstarpēji nesaistītu zināšanu un prasmju apguvi, bet ir vērsts uz skolēna lingvistisko spēju attīstību daudzveidīgās mācību un ikdienas saziņas situācijās, sagatavojot viņu mērķtiecīgai un prasmīgai latviešu valodas lietošanai konkrētu mērķu sasniegšanā. Izvērtējot pamatzglītības standartā definētos sasniedzamos rezultātus latviešu valodā, ir redzams, ka lielākā daļa no skolēniem apgūstamajām zināšanām un prasmēm ir tādas, kas tiek izmantotas citu jomu mācību priekšmetos, kā arī ikdienas dzīvē. Tomēr latviešu valodas skolotājs ir tas, kurš uzņemas atbildību par šo prasmju sākotnējo apguvi (1.4. tabulā skatīt vienu no sasniedzamajiem rezultātiem valoddarbības prasmju – lasīšanas, runāšanas, klausīšanās un rakstīšanas – apguvei sākumizglītībā). Piemēram, lai iemācītos noteikt teksta galveno domu un atrast nepieciešamo informāciju, skolēniem ir jāizprot, kas ir galvenā doma, ir jāiemācās lasot izmantot caurskatīšanas un detalizētās lasīšanas stratēģijas; lai spētu izvērtēt informācijas ticamību, skolēniem ir jāzina kritēriji, pēc kuriem informāciju var vērtēt, un jāiemācās tos lietot. Citu jomu mācību priekšmetos šīs prasmes vairs netiek mācītas, bet tiek izmantotas kā līdzeklis mācību satura apguvei.

1.4. tabula. Mācību saturs valodu jomā. Latviešu valoda un literatūra izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas. Saziņa kontekstā (MK 2018)

1.1.4. Vērojot, klausoties un lasot vienkāršas uzbūves tekstus, nosaka to galveno domu, atrod un pieraksta konkrētu informāciju.

1.1.4. Vērojot, klausoties un lasot iegūst un sistematizē informāciju, izmantojot dažādus informācijas pieraksta un strukturēšanas veidus, piemēram, attēlojot vizuāli vai verbāli būtiskākos jēdzienus un to kopsakarības. Vērtē ikdienas saziņā un medijos gūtās informācijas ticamību.

Tā kā kopš 2019. gada 1. septembra Latvijas mazākumtautību izglītības iestādēs pamatzglītības posmā tiek īstenots viens no Izglītības un zinātnes ministrijas piedāvātajiem trim modeļiem (IZM 2018) un vismaz 80 % (1. modulī) vai 50 % (2. un 3. modulī) 1.–6. klases mācību satura tiek mācīti latviešu valodā, latviešu valodas mācību stundās apgūtās saziņas un tekstveides prasmes ir būtisks priekšnosacījums, lai skolēni varētu sekmīgi mācīties. Tajā pašā laikā latviešu valodas skolotājs, izveidojot sadarbības grupas ar sākumizglītības vai citu jomu mācību priekšmetu skolotājiem, var sekmēt mērķtiecīgu skolēnu valoddarbības prasmju attīstību mācību situācijās. Piemēram, vienojoties, ka latviešu valodas stundās skolēni apgūs pamatprasmes, kas nepieciešamas lasītās informācijas atlasīšanai un sistematizēšanai, izmantojot dažādus pierakstīšanas un strukturēšanas veidus, mācību priekšmetu skolotāji savās stundās mērķtiecīgi iekļauj uzdevumus šo prasmju pilnveidei. Minētais piemērs ilustrē starppriekšmetu moduļa „Tekstpratība” īstenošanu dažādos mācību priekšmetos, nodrošinot vidi, kurā skolēniem ir iespēja pilnveidot daudzveidīgu tekstu izpratnei un veidošanai nepieciešamās prasmes (VISC 2017). Šajā gadījumā latviešu

valodas skolotājam būtu svarīgi uzņemties iniciatīvu, lai kopā ar citu jomu mācību priekšmetu skolotājiem kopīgi izvērtētu konkrētās tekstpratības prasmes attīstības dinamiku.

Latviešu valodas zināšanu un pamatprasmju, caurviju prasmju un ieradumu integrēšana mācību procesā

Lai attīstītu skolēna lietpratību, mācību procesā ir integrējama izpratne un pamatprasmes mācību jomā, caurviju prasmes un tikumi. Tas nozīmē, ka latviešu valodas mācību stundā tiek apgūtas ne tikai valodas zināšanas un prasmes, bet arī attīstītas caurviju prasmes un nostiprināti vērtībās balstītie ieradumi.

Skolēnam attīstāmie ieradumi ir apkopoti paraugprogrammā „Latviešu valoda un literatūra izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, 1.–9. klasei” (VISC 2020b). Tie sniedz atbildes uz jautājumiem, par kuriem ir bijušas daudzas vecāku un skolotāju diskusijas, apstiprinot, piemēram, ka skolēnam ir jāiemācās rakstīt glīti un salasāmi, ka rakstot vienmēr jāsež taisni un pildspalva jātur pareizi, ka iesāktais darbs jāpabeidz arī tad, kad to darīt vairs negribas, ka bērniem ir jālasa grāmatas un jābūt ieinteresētiem lasītājiem un prasmīgiem rakstītājiem, ka saziņas kultūra ir jāievēro visās ikdienas un mācību situācijās. Nostiprinot ieradumu veidošanu kā latviešu valodas satura daļu, skolotājiem tiek deleģēta atbildība plānot ieradumu attīstību, apzinoties, ka laika veltīšana ieradumiem stundā nav laika tērēšana, bet tie ir jēgpilni uzdevumi, kas attīsta skolēnu valodu pratību, palīdzot kļūt par zinošiem un atbildīgiem valodas lietotājiem.

Līdzīgi ir arī ar caurviju prasmēm – kritisko domāšanu un problēmrisināšanu, jaunradi, pašvadītu mācīšanos, sadarbību, pilsonisko līdzdalību, digitālo pratību. Darbību piemērus caurviju prasmju attīstīšanai latviešu valodas stundās skat. 1.5. tabulā.

Valsts izglītības satura centrs, ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 „Kompetenču pieeja mācību saturā”. *Galda spēļu komplekts pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem latviešu valodas apguvei*. Rīga: LVA, 2020

1.5. tabula. Darbību piemēri caurviju prasmju attīstīšanai latviešu valodas stundās

Caurviju prasmes	Darbību piemēri caurviju prasmju attīstīšanai
Kritiskā domāšana un problēmrisināšana	- Lietvārdu grupēšana: grupēšanas principu izvēle, pamatošana, secinājumu veidošana (lietvārdus var grupēt pēc dzimtes, skaitļa, locījuma, sastāva, zilbju, skaņu skaita, burtu skaita, var nošķirt sugasvārdus un īpašvārdus, vārdus, kuru rakstība sakrīt ar izrunu, un vārdus, kurus raksta citādi, nekā izrunā utt.) - Atslēgvārdu noteikšana un plāna veidošana - Tekstu salīdzināšana: kas kopīgs un atšķirīgs lasītājiem dzejoļiem; ar ko pasaka atšķiras no dzejoļa - Problēmjautājumu risināšana: kas notiktu, ja nebūtu skaitļa vārdu; kas būtu, ja pazustu visi lielie sākumburti; kā pareizi pierakstīt pulciņu nosaukumus - Sinonīmu atlasīšana un ievietošana tekstā
Jaunrade	- Salīdzinājumu un metaforu veidošana un iesaistīšana tekstā - Autora veidotu vārdu saskatīšana tekstā, piedalīšanās klases konkursā par skanīgāko / derīgāko jaunveidoto vārdu - Afīšu, ielūgumu, apsveikumu, reklāmu u. tml. tekstu veidošana - Teksta nosaukuma, ievada, nobeiguma izdomāšana - Stāstu veidošana, piemēram, izmantojot „Stāsti te un stāsti tur” (Vaivade, Valdmane 2019)
Pašvadīta mācīšanās	- Atgādņu izmantošana un veidošana (Kas ir lietvārds? Kas ir apsveikums?) - Stratēģiju izmantošana un veidošana (Kā pārbaudīt norakstītu tekstu? Kā noteikt teksta galveno domu? Kā atrast tekstā nepieciešamo informāciju? Kā apsveikt?) - Darbību plānošana savu mācību sasniegumu uzlabošanai (Ko es varu darīt, lai pilnveidotu savu lasītprasmi un man būtu labāki rezultāti klausīšanās uzdevumos?) - Sava mācīšanās procesa uzraudzīšana (piemēram, pirms izvēlētas grāmatas lasīšanas tiek izveidots plāns, kurā ieraksta, cik lappušu nedēļā jāizlasa, kad tiks lasīts – darbdienās vai brīvdienās, cik laika dienā jāvelta lasīšanai u. tml.; katru nedēļu skolēni izvērtē, vai sākotnēji izveidotais plāns tiek pildīts, un, ja nepieciešams, veic izmaiņas) - Piedalīšanās kritēriju izstrādē (Kā vērtēsim uzrakstīto ielūgumu? Kā vērtēsim uzstāšanos ar dzejoļi?)
Sadarbība	- Piedalīšanās grupas dalībnieku pienākumu veidošanā, izstrādāto pienākumu ievērošana un uzraudzība - Piedalīšanās grupu darbā ievērojamo noteikumu izstrādē, izstrādāto noteikumu ievērošana - Klasesbiedra veiktā darba izvērtēšana pēc kritērijiem un atgriezeniskās saites sniegšana; klasesbiedra sniegto ieteikumu darba uzlabošanai pieņemšana - Stratēģiju izmantošana un veidošana sadarbības prasmju attīstībai (Kā atvainoties? Kā lūgt palīdzību? Kā atbalstīt grupas biedrus? Ko darīt, ja nevar vienoties?)
Pilsoniskā līdzdalība	- Tekstu lasīšana, klausīšanās, sava viedokļa izteikšana un pamatošana, piemēram, darbs ar sabiedriskās vides aizsardzības un vides izglītības organizācijas „Zaļā brīvība” projektā „Ar cieņu pret pārtiku” veidotajiem materiāliem (Zaļā brīvība) - Iesaistīšanās „Izaicinājumu spēlē”, piemēram, izmantot latviešu valodu iepērkoties, bibliotēkā, sabiedriskajā transportā, iemācīties dziesmu latviešu valodā, izlasīt grāmatu, noskatīties spēlfilmu vai animācijas filmu latviešu valodā u. tml. - Iesaistīšanās pasākumos un pasākumu plānošanā, piemēram, Dzimtās valodas dienā, Eiropas Valodu dienā, Skatās lasīšanas dienā, Skatās lasīšanas sacensībās utt.
Digitālā pratība	- Tehnoloģiju izmantošana tekstveides un saziņas prasmju attīstībai (piemēram, e-zīmītes, e-apsveikuma, e-zīņas rakstīšana dažādiem adresātiem formālās un neformālās saziņas situācijās) - Valodas portfeļa izmantošana apgūto valodas prasmju pašvērtēšanai un valodas apguves pieredzes apkopošanai (LAVSA, VVA 2007) - Tehnoloģiju izmantošana vārdu pareizrakstības pārbaudei, vārdu nozīmes skaidrošanai (vārdnīcas, uzdevumi.lv, www.valoda.lv u. c.) - Teksta publicēšana (piemēram, personiskās vai kopīgās klases grāmatas veidošana, kurā apkopoti skolēnu veidoti darbi, prezentācijas veidošana) - Informācijas meklēšana, atlasīšana, novērtēšana (ticams / neticams, saprotams / nesaprotams u. tml.)

Sākumizglītības posmā skolēni vēl tikai mācās mācīties, tāpēc pašvadītas mācīšanās prasmju attīstībai ir īpaša nozīme visās, tostarp arī latviešu valodas, stundās. Nozīmīgs atbalsts skolēniem latviešu valodas apguves plānošanā un vērtēšanā ir „Mans valodu portfelis” (LAVSA, VVA 2007). Sadaļā „Mana valodu pase” 1.–6. klases skolēni var apkopot savu valodu mācīšanās un lietošanas pieredzi, sadaļā „Mana valodu biogrāfija” – izvērtēt sekmes valodu apguvē, bet sadaļu „Dosjē” var izmantot, lai vāktu un apkopotu pierādījumus par savām zināšanām un prasmēm.

Sākumskolas skolēni bieži vien patstāvīgi vēl nespēj tikt galā ar uzdevumiem, kas prasa izmantot kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes, piemēram, atrast atslēgvārdus, tāpēc viņiem sākotnēji ir nepieciešams skolotāja atbalsts un skaidri norādījumi par to, kas soli pa solim ir jādara, lai uzdevumu izpildītu. Līdzīgi ir ar jaunrades spēju attīstību – lai skolēni spētu izveidot, piemēram, afišu, viņiem ir jāzina, kas ir afiša un kāds ir tās mērķis, jāsaprot, kādu informāciju raksta afišā, kā tajā noformē un izvieto tekstu, jābūt pietiekami liels vārdu krājumam, jāprot izmantot gramatiskās formas, lai uzrunātu lasītājus, informētu par pasākuma norises laiku, vietu, organizatoriem u. tml. Tāpēc patstāvīgi veidot savu tekstu sākumskolas skolēni var tikai tad, ja ir dots paraugs un iepriekš ir bijis pietiekami daudz iespēju lasīt un pētīt citu veidotās afišas.

Tehnoloģiju izmantošana un skolēnu digitālās prasmes attīstība 21. gadsimtā tiek atzīta par vienu no būtiskākajiem faktoriem valodas apguvē (Eaton 2010). Skolēniem ir jāprot izmantot tehnoloģijas, lai mācītos un demonstrētu savus mācību sasniegumus, lai sazinātos, iegūtu un nodotu informāciju. Jau sākumizglītības posmā skolēniem ir svarīgi saprast, kā ar tehnoloģiju palīdzību var iztulkot vārdu

vai noskaidrot tā nozīmi, pārbaudīt pareizrakstību, ierakstīt un noklausīties stāstījumu u. tml.

Aktualizējot sadarbības prasmju attīstību sākumskolā, uzmanība pievēršama tam, lai skolēni ne tikai strādātu kopā, bet arī mācītos viens otru atbalstīt, lūgt palīdzību un palīdzēt, sniegt un saņemt atgriezenisko saiti. Piemērs latviešu valodas un sadarbības prasmju integrētai apguvei ir VIMALA – programma „Vienaudžu mācīšanās lasītprasmes attīstībai” (VISC 2020a), saskaņā ar kuru skolēni vingrinās raiti un pareizi lasīt, saklausīt un noteikt kļūdas savā un vienaudžu lasījumā, atstāstīt, noteikt atslēgvārdus, formulēt galveno domu, prognozēt un vienlaikus mācās arī vienoties par pienākumiem, uzraudzīt savu un klasesbiedra darbu, izvērtēt, norādīt uz kļūdām, palīdzēt tās izlabot.

Pilsoniskās līdzdalības prasmju attīstībai latviešu valodas stundās izmantojami aktuāli teksti, kuri rosina skolēnus līdzdarboties lēmumu pieņemšanā, tieši vai netieši ietekmējot ikdienas dzīvi un veicinot ilgtspējīgas pārmaiņas. Nozīmīgs resurss valodas prasmju attīstīšanai ir arī apkārtējā sabiedrībā organizētie pasākumi. Iesaistot skolēnus lēmuma pieņemšanā par piedalīšanos pasākumā, skolēni ne tikai gūst izpratni par latviešu valodas lomu sabiedrībā un iespēju demonstrēt savas valodas prasmes reālās dzīves situācijās, bet arī mācās izrādīt iniciatīvu, rīkoties atbildīgi un saskaņā ar savām vērtībām.

Minētie izaicinājumi rosina latviešu valodas skolotāju izvērtēt savu pieredzi, secinot, kas no tās ir efektīvs un arī turpmāk veiksmīgi izmantojams mācību procesā un kādi jauni akcenti ir nepieciešami, īstenojot pilnveidoto mācību pieeju un saturu latviešu valodas stundās sākumizglītībā.

Izmantotā literatūra

Aase 2006 – Aase, L. *Aims in the Teaching / Learning of Language(s) of Education* [tiešsaiste], 2006 [skatīts 23.05.2020.]. Pieejams: <https://rm.coe.int/16805c5d44>

Eaton 2010 – Eaton, S. E. *Global Trends in Language Learning in the 21st Century* [tiešsaiste], 2010 [skatīts 24.04.2020.]. Pieejams: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED510276.pdf>

Izm 2018 – Uzzini galveno par pāreju uz mācībām valsts valodā [tiešsaiste], 2018 [skatīts 12.01.2020.]. Pieejams: <https://izm.gov.lv/lv/aktualitates/2942-infografiki-par-pareju-uz-macibam-valsts-valoda>

MK 2018 – Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumi Nr. 747 *Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem* [tiešsaiste] [skatīts 23.09.2019.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303768-noteikumi-par-valsts-pamatizglitibas-standartu-un-pamatizglitibas-programmu-paraugiem>

LAVSA, VVA 2007 – *Mans valodu portfelis* [tiešsaiste], 2007 [skatīts 24.04.2020.]. Pieejams: https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/Projekti/LV_mat_valodu_portf_LV.pdf

Skola2030 – Skolotājiem. *Pamatizglītība* [tiešsaiste] [skatīts 15.04.2020.]. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/skolotajiem/izglitibas-pakapes/pamatizglitiba>

Slivensky 2019 – Slivensky, S. The changing nature of learning environments in 21st century society. *Contextes changeants, compétences en évolution : inspirer l'innovation dans l'éducation aux langues depuis 25 ans* [tiešsaiste], 2019 [skatīts 08.06.2020.]. Pieejams: https://www.ecml.at/Portals/1/documents/ECML-resources/ECML-changing-contexts-evolving-competences-EN_03082020_081830.pdf?ver=2020-08-03-081830-400

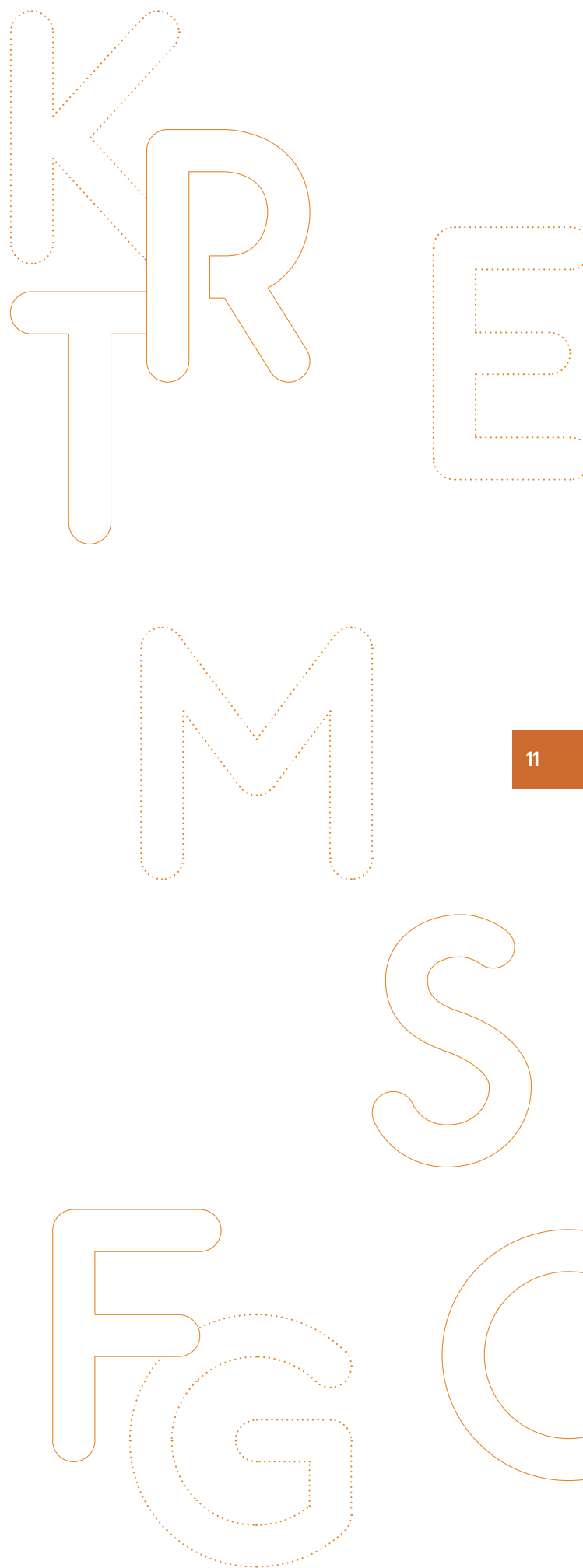
Vaivade, Valdmāne 2019 – Vaivade, V., Valdmāne, L. *Stāsti te un stāsti tur* [tiešsaiste], 2019 [skatīts 12.03.2020.]. Pieejams: <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2020/03/StastiTe.pdf>

VISC 2017 – *Izglītība mūsdienīgai lietpratībai: mācību satura un pieejas apraksts* [tiešsaiste], 2017 [skatīts 21.12.2019.]. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2017/Skola2030Dokuments.pdf>

VISC 2020a – *Atbalsts izcilībai* [tiešsaiste], 2020 [skatīts 04.02.2020.]. Pieejams: <https://atbalstsizcilibai.lv/>

VISC 2020b – *Latviešu valoda un literatūra izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas. Mācību priekšmeta programmas paraugs* [tiešsaiste], 2020 [skatīts 07.09.2020.]. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/320>

Zaļā brīvība – *Ar cieņu pret pārtiku* [tiešsaiste] [skatīts 16.02.2020.]. Pieejams: <https://www.zalabriviba.lv/ilgtspejigs-paterins/ar-cienu-par-partiku/w>

2. Mācīšanās mācīties un sevis izzināšana latviešu valodas prasmju attīstības kontekstā

Teorijas par to, kā cilvēks mācās, izglītības nozarē laika gaitā mainās un attīstās. Agrāk izglītība nozīmēja mācīt, savukārt tagad – veidot uzticamu kompasu un palīdzēt skolēniem apgūt navigācijas prasmes, lai atrastu savu ceļu nenoteiktajā, nepastāvīgajā un neskaidrajā pasaulē (Fadels, Bialika, Trilings 2017).

Diskutējot par nepieciešamajām pārmaiņām skolas mācību procesa organizēšanā un mācīšanās pieejas izvēlē, īpaši tiek izcelts, cik svarīgi jau pašā skolas sākumposmā iemācīt bērnam mācīties, dodot iespēju saprast, kāpēc viņš mācās, ko īsti nozīmē mācīties, kā to darīt, piemēram, kādas mācīšanās stratēģijas izmantot, lai uzrakstītu stāstu, vēstuli, atrastu teksta galveno domu, kā veidot veiksmīgu sadarbību, kā iegaumēt sev svarīgu informāciju, kā jauniegūtās zināšanas izmantot dažādās dzīves situācijās utt. Turklāt skolotāja uzdevums ir palīdzēt katram skolēnam saprast, kā tieši viņam to ir iespējams izdarīt vislabāk.

Atbildi uz jautājumiem, kāpēc vajag mācīties, kas ir mācīšanās mācīties, kā notiek pats mācīšanās process, ir meklējuši vairāki izglītības nozares eksperti (Higgins etc. 2005, 2006, 2007; Marzano, Kendall 2007; Kegan 2002 u. c.), nonākot līdz atziņām, kuras skolotājam ir svarīgi izprast, lai palīdzētu skolēnam efektīvi mācīties.

2.1. Mācīšanās mācīties iezīmes

Teorētiskajā literatūrā tiek minētas vairākas mācīšanās mācīties iezīmes, piemēram:

- 1) skolēni uzņemas atbildību, plāno un pārskata savus plānus;
- 2) skolēni mācīšanās procesā meklē palīdzību, atbalsta cits citu, pieļauj kļūdas un labo tās;
- 3) mācīšanās procesā tiek izmantota katram skolēnam atbilstoša, individuāla pieeja;
- 4) skolotājs un skolēni runā par pašu mācīšanās procesu – ko un kā viņi dara (Higgins etc. 2007).

Lai parādītu, kā šīs iezīmes var īstenot ikdienas mācību procesā, tiks izmantots piemērs no latviešu valodas stundas.

Lai mācītos atrast informāciju kalendārā, izteikt, pamatot savu viedokli un uzklaustīt citu viedokli, skolēniem tiek piedāvāts uzdevums atrast un izvēlēties vārdus klasē kopīgi veidojamās Ziemassvētku ludziņas varoņiem (dviņu pāriem – diviem brāļiem un divām māsām), paskaidrojot, kāpēc tieši šie vārdi būtu vispiemērotākie.

Skolotājs stundā organizē grupu darbu. Pirms darba veikšanas skolēni tiek sadalīti vai patstāvīgi sadalās grupās.

Uzdevums grupai. Sameklēt kalendārā piecus zēnu un piecus meiteņu vārdus, no kuriem, atmetot pa vienam burtam, veidojas citi vārdi, piemēram, Sandis – Andis vai Evita – Vita (var būt arī citi

varianti, piemēram, vārdi ar beigu daļu – Sanita, Solvita, Evita – vai vārdi, kuriem ir līdzīga sākumdaļa, – Raivis, Raitis, Raimonda utt.).

Kad sameklēti visi vārdu pāri, grupā pašiem jāvienojas par diviem zēnu un diviem meiteņu vārdiem, kurus piedāvāt balsošanai klasē. Rezultātā kopīgi jāvienojas par diviem brāļu un diviem māsu vārdiem, kurus varēs izmantot Ziemassvētku ludziņā.

Pirms skolēni sāk darbu grupā, skolotājs aicina sadalīt pienākumus. Ja skolēni vēl nav apguvuši šo prasmi, svarīgi ir piedāvāt atbalstu. Pēc darba veikšanas tiek pārrunāts darba process – kā skolēni strādāja grupā, kas izdevās, ko nākamajā reizē darītu citādi.

Skolēnam ir svarīgi saprast, KAS un KĀPĒC jāmacās. MĀCĪŠANĀS MĀCĪTIES prasmes apgūšanas mērķis ir parādīt ceļu, KĀ TO DARĪT (skat. 2.1. attēlu).

2.1. attēls. Mācīšanās mācīties

Sākumizglītības posmā skolēniem ir jāapgūst daudzas dzīvei nepieciešamas pamatprasmes, un skolotāja uzdevums mācību procesā ir piedāvāt veidus, paņēmienus, instrukcijas un stratēģijas, kas palīdzēs saprast, kā rīkoties konkrētajā situācijā, kā izvēlēties vai izdomāt jaunus, sev atbilstošus soļus izvirzītā mērķa sasniegšanai.

2.2. Mācīšanās stratēģijas

Stratēģija palīdz paveikt uzdevumu ātrāk un kvalitatīvāk.

„Svešvārdu vārdnīcā” (Baldunčiks 2007) stratēģija tiek skaidrota kā plāns un darbības principi, kas vērsti uz kāda, parasti nozīmīga, mērķa sasniegšanu. Izglītības kontekstā ar stratēģiju tiek saprasts atbalsts skolēniem mācību uzdevumu veikšanai, kas palīdz plānot savu darbu un pieņemt lēmumus, tā ir vispārīgā, pārnesama un pielāgojama dažādām mācīšanās situācijām.

Ja skolēns prasmīgi lieto mācīšanās stratēģijas, tad viņš dažādās, arī nezināmās, situācijās pats saprot, kuru mācīšanās stratēģiju ir lietderīgi izmantot, spēj pamatot, kādēļ stratēģija ir noderīga tieši

šajā situācijā, pielāgo vai veido pats savas stratēģijas, lai sasniegtu mērķi (Oliņa, Namsone 2018).

Pedagoģiskajā literatūrā ir atrodami vairāki stratēģiju klasifikācijas veidi. Izglītības nozares eksperti R. Marcano un J. Kendāls (Marzano, Kendall 2007) izdala trīs veidu mācīšanās stratēģijas, kuras tālāk tiks izklāstītas sīkāk, akcentējot to apguves īpatnības sākumizglītības posmā un pievēršot uzmanību to izmantošanai dažādu mācību priekšmetu stundās, kurās latviešu valodas un mācību satura apguve notiek integrēti (skat. 2.2. attēlu).

2.2. attēls. Mācīšanās stratēģijas (Marzano, Kendall 2007)

2.2.1. Pašmotivācijas stratēģijas

Pašmotivācijas stratēģiju mērķis ir veicināt skolēna gribu un ieinteresētību mācīties un darboties individuāli un kopā ar citiem.

Šī stratēģiju grupa ir īpaši svarīga sākumizglītības posma skolēniem, jo bērniem vēl tikai veidojas izpratne par to, kas notiek skolā, kā iekļauties kolektīvā, kā mācīties. Visbiežāk bērns, atnākot uz 1. klasi, grib mācīties, viņš skolā notiekošo uztver ar lielu interesi, jautā un iesaistās visā, kas tiek piedāvāts, tas ir jauns posms viņa dzīvē, tā ir iespēja būt lielam un patstāvīgam. Un tikpat bieži var novērot, ka jau pēc pirmajiem mācību mēnešiem skolēns jūtas noguris, jo nesaprot, kāpēc, piemēram, ir jālasa, ja viņš to jau prot, kāpēc ir jāraksta vai jāreķina, ja vairāk interesē datorspēles vai braukšana ar divriteni. Skolēns prot paust tādas emocijas kā prieku, skumjas, bailes, dusmas, bet ne vienmēr saprot, kā kontrolēt un vadīt savas emocijas, piemēram, kā rīkoties, ja jūtas dusmīgs, ja nāk smieklī par kāda cita pateiktu vārdu vai domu utt.

Mācīšanās efektivitāte ir atkarīga no tā, kā skolēns jūtas skolā, kāda ir drošības izjūta klasē, – savstarpēja atbalsta un pieņemšanas gaisotne ir priekšnoteikumi, lai varētu norītēt veiksmīga mācīšanās. Skolēnu savstarpējām attiecībām ir ļoti būtiska nozīme, jo caur tām tiek apmierinātas tādas pamatvajadzības kā draudzība, cieņa, drošības izjūta, uzticēšanās. Turklāt, jo vieglāk skolēns iesaistās saskarsmē, jo vieglāk apgūst zināšanas (La Fontana, Cillessen 2002).

Pie pašmotivācijas stratēģijām tiek minētas tādas stratēģijas kā pašefektivitāte, darbības vadība un emociju regulēšana (Marzano,

Kendall 2007). Tālāk tiks sniegti šo stratēģiju apraksti un darbību piemēri, kuri izmantojami mācību procesā sākumizglītības klasēs.

Pašefektivitātes stratēģijas veicina skolēna pārliecību par to, ko viņš pats var izdarīt, kā pats prot noskaņoties veicamajam darbam un izpildīt konkrēto uzdevumu līdz galam, kā priecāties par savu vai cita paveikto, kā nepieciešamības gadījumā lūgt atbalstu skolotājam un citiem skolēniem, kā iegūtās zināšanas izmantot ikdienas dzīvē, kā rīkoties, ja klasesbiedrs traucē, ko darīt, ja jūtas noguris, ja nesaprot uzdoto utt. Kā piemēru var minēt divas pašefektivitātes

stratēģijas: „Kā turpināt darbu, kad vairs negribas strādāt?” un „Kā rīkoties, ja klasesbiedrs traucē strādāt?”.

Kā turpināt darbu, kad vairs negribas strādāt?

- Padomā un atbildi pats sev uz jautājumu: „Es nevaru vai negribu paveikt uzdoto?”
- Ja nevari vai nesaprosti, kas jādara, pajautā klasesbiedram vai skolotājam.
- Ja negribi turpināt darbu, bet tas ir jāizdara līdz galam, mazliet atpūties. Piemēram, aizver acis un saskaiti līdz 10, tad turpini darbu.
- Motivē sevi: „Ja es to izdarīšu tagad, vēlāk būšu brīvs!”
- Paslavē sevi: „Es esmu centīgs un pacietīgs!”
- Saņemies un paveic iesākto!

Kā rīkoties, ja klasesbiedrs traucē strādāt?

- Nepievērs viņam uzmanību, turpini veikt iesākto darbu!
- Pasaki viņam, ka viņš tevi traucē. Palūdz, lai netraucē.
- Ja klasesbiedrs turpina traucēt, pasaki to skolotājam. Ja nepieciešams, palūdz atļauju apsēsties citur.
- Starpbrīdī uzzini, kāpēc viņš tā rīkojās, kā tu viņam vari palīdzēt.

Darbības vadības stratēģijas veicina motivācijas uzturēšanu ilgtermiņā, skolēni mācās plānot noteiktu laiku darbam.

Ikdienā skolēnam ir jābūvē pašam plāns savu darbu, taču sākumā ieteicams piedāvāt piemērus, kā to darījuši citi, izvērtējot tos, ja nepieciešams, papildinot un labojot.

Kā skolēns plāno savu darbu?

1. piemērs. Viena skolēna darba plāns mācību stundai, kurā jāgatavo apsveikums Mātes dienā.

Pirms stundas: mājās sagatavošu materiālus – baltu papīru, kartonu, krāsainu papīru, uzlīmes ar taureņiem, šķēres, līmi, pildspalvu. Starpbrīdī sakārtošu to uz sava skolas sola.

1. Sameklēšu grāmatā vai internetā tautasdziesmu vai dzejoli par māmiņu – 10 minūtes.

2. Izgriezīšu kartīti no krāsaina kartona un uz vāka uzlīmēšu krāsainas puķes un uzlīmes ar taureņiem – 20 minūtes.

3. Uzrakstīšu apsveikuma tekstu: „Māmiņ! Mīļi sveicu Māmiņdienā!” Apakšā uzrakstīšu savu vārdu – 5 minūtes.

4. Pierakstīšu dzejoli – 5 minūtes.

2. piemērs. Cita skolēna darba plāns mācību stundai, kurā jāgatavo apsveikums Mātes dienā (skat. 2.1. tabulā).

Kad skolēni ir veikuši darbu, izmantojot savus uzrakstītos darba veikšanas soļus, ir jāpārrunā, vai izdevās iepriekš noteiktais, vai darba veikšanas laiks bija atbilstošs, vai plāns palīdzēja / traucēja strādāt.

Emocionālās regulēšanas stratēģijas veicina emociju pārvaldību.

Sociāli emocionālās mācīšanās procesā skolēns apgūst un attīsta prasmi saprast sevi, pārvaldīt sevi, saprasties ar citiem, pieņemt atbildīgus lēmumus (Harmer, Grunenfelder 2009).

Pozitīva uzvedība nav pašsaprotama, tā ir jābūvē. Emocijas ir svarīgas, jo tās ietekmē atmiņu un mācīšanos, lēmumu pieņemšanu un spriestspēju, attiecību kvalitāti, fizisko un psihisko veselību, efektivitāti darbā un mācībās. Pozitīvu uzvedību var sekmēt kopīgi izveidoti klases uzvedības noteikumi, piemēram, rokasgrāmatas 7. nodaļā aprakstītajā latviešu valodas mācību stundā 6. klasei „Kas ir anotācija?” piedāvāti „Zelta likumi darbam grupā”.

Skolēni bieži neizprot savas emocijas, tāpēc ir svarīgi ikdienā ar viņiem runāt par to, kā rīkoties situācijās, kad esi nobijies, dusmīgs, apvainojies utt. Piemēram, skolēni var iejusties kāda lomā, it kā vērojot notiekošo no cita skatpunkta, izteikt savas domas par kādu situāciju.

Idejas ierosmei, kā palīdzēt skolēniem apzināties savas emocijas un nosaukt tās, var smelties tīmekļa vietnē *uzvediba.lv*. Piemēram, skolēniem tiek piedāvātas dažādu situāciju kartītes: tu esi pazuudējis

2.1. tabula. Skolēna darba plāns

14	Apstājies 	Beidzu darīt to, ko darīju iepriekš!
	Domā 	Kas man ir jādara? Vai man jau ir paraugs, ko varu izmantot? Es gatavoju Ziemassvētku apsveikumu, izmantošu to.
	Plāno 	1. Paņemšu apsveikuma paraugu un zaķa trafaretu, uzlikšu uz galda papīru, flomāsterus un līmi – 2 minūtes. 2. Salocīšu lapu un uz vāka zīmēšu zaķi. Zaķim rokās būs baloni un puķes. Sākumā visu zīmēšu ar parasto zīmuli, tad izkrāsošu ar flomāsteriem – 25 minūtes. 3. Kartītē ierakstīšu apsveikuma vārdus: „Mamma! Apsveicu un ļoti mīlu!” Apakšā parakstīšos – 10 minūtes. 4. Parādīšu savu darbu skolotājam, pajautāšu, vai viss ir pareizi – 3 minūtes.
	Dari 	Sāku darbu! Sekoju plānam, atzīmēju to, ko jau izdarīju. Skatos pulkstenī, vai paspēju. Strādāju rūpīgi.
	Domā 	Vērtēju, kā man veicās. Ko es nākamreiz darītu citādi? Vai man ir jāveic izmaiņas savā darba plānā?

Piedāvājot citu skolēnu veidotus darba plānus, ieteicams lūgt izvērtēt, ko šajā plānā skolēni ir aizmirsuši uzrakstīt, kādu darbību trūkst, kādus materiālus vēl varētu izmantot, kas plānā ir lieks, cik lietderīgi ir saplānots laiks katras darbības veikšanai.

Līdzīgi var mēģināt rakstīt plānu kādai klasē kopīgi veicamai darbībai, lai pēc tam salīdzinātu, vai visiem ir vienāda darbību secība, kas un kāpēc ir uzrakstīts atšķirīgi, vai darba plāni var būt atšķirīgi utt.

savu telefonu; tev ir saplīsusi soma; tev ir dzimšanas diena, bet vislabākais draugs nevar ierasties; tu nokavē mācību stundu; tev stundas laikā klasesbiedrs traucē mācīties utt. Novērtē savu dusmu stiprumu no 1 līdz 10, kur 1 nozīmē – nejūtos dusmīgs, bet 10 – jūtos ļoti dusmīgs. Svarīgi akcentēt, ka katram cilvēkam dusmu stiprums ir atšķirīgs, kopā secinot, par ko visi dusmojas vienlīdz stipri, un noskaidrojot, kāda ir katra skolēna reakcija konkrētā situācijā.

2.2.2. Metakognitīvās stratēģijas

Metakognitīvo stratēģiju mērķis ir sistemātiski orientēt sevi uz mācību un citu dzīvē būtisku mērķu sasniegšanu.

Bieži vien izskan viedoklis, ka metakognīcija vairāk attiecas uz skolēniem pamatskolas vecākajās klasēs un vēlāk, taču pētījumi ir pierādījuši, ka skolēniem, kuriem pirmsskolas un sākumskolas vecumposmā ir mācīts pašiem regulēt savu mācīšanos, jau pirmajos skolas gados veidojas pozitīvāka attieksme pret pašu mācīšanās procesu, lielāka vēlme mācīties, prasme darboties mērķtiecīgāk un produktīvāk (Dignath, Buettner, Langfeldt 2008).

Metakognitīvs izglītības process cieši saistīts ar pašvadību. Pašvadīta mācīšanās ir process, kurā skolēns ir spējīgs darbināt un lietot domāšanas, emocionālo procesu un uzvedības regulēšanas rīkus, lai sistemātiski orientētu sevi uz personisko mācību un vēlāk dzīvē darbu un personisko mērķu sasniegšanu (Zimmerman, Schunk 2011).

Skolēnam ir būtiski saprast, kas tieši viņam ir jāmācās, kā to darīt, kā novērtēt savu sniegumu. Metakognitīvie procesi ir tie, kas ļauj kontrolēt, uzraudzīt un regulēt mācīšanos un kognitīvās darbības kopumā, turklāt metakognitīvie un kognitīvie procesi nepārtraukti mijiedarbojas savā starpā. Metakognīcija ļauj skolēnam domāt par savu mācīšanos, no vienas puses, un par stratēģisko darbību izmantošanu un regulēšanu, no otras puses (Dignath, Buettner, Langfeldt 2008).

Informācijas plūsmas ziņā mācīšanās vienmēr sākas ar pašizziņu, pāriet uz metakognitīvo līmeni, pēc tam uz kognitīvo līmeni, un kā rezultāts ir apgūts noteikts zināšanu kopums (Marzano, Kendall 2007) (skat. 2.3. attēlu).

2.3. attēls. Informācijas plūsma mācīšanās procesā

Piemēram, ja skolēns nav pārliecināts par noteikta uzdevuma svarīgumu, viņš neiesaistīsies tā veikšanā vai arī viņam būs zema motivācija to pildīt. Ja skolēns uzdevumu uzskatīs par svarīgu, bet nebūs izvirzījis konkrēts mērķis uzdevuma veikšanai, ir iespēja, ka viņš nepabeigs iesākto. Ja būs izvirzīti skaidri un saprotami mērķi un tie tiks uzraudzīti, bet informācijas apstrāde kognitīvajā līmenī nestrādās vai nebūs pietiekami efektīva un skolēnam saprotama, tad arī pastāv iespēja, ka uzdevums netiks paveikts.

Pie metakognitīvajām stratēģijām tiek minētas šādas stratēģijas: mērķu izvirzīšana, plānošana, sava snieguma uzraudzīšana, novērtēšana un reflektēšana. Tās savā starpā ir ļoti cieši saistītas (Marzano, Kendall 2007).

Turpmāk tekstā tiks dots šo stratēģiju apraksts, balstoties uz piemēru, kā mācīties norunāt dzejoli no galvas, izmantojot darbības plānu savu izvirzīto mērķu sasniegšanai.

Mērķu izvirzīšanas stratēģijas ir orientētas uz prasmi izvirzīt īstermiņa un ilgtermiņa mērķus.

Skolēnam ir jāmācā izvirzīt mērķi, kas nav abstrakts, bet ir reāli sasniedzams, formulēt un pateikt to saviem vārdiem (ko grib / vajag izdarīt) un pamatot, kāpēc vēlas sasniegt šo mērķi. Tiklīdz skolēns ir izvirzījis sev skaidru un saprotamu mērķi tālākajai darbībai, ir jāmācā plānot laiku, lai būtu iespējams reāli sasniegt šo mērķi, ticot sev, savām spējām. Piemēram: Kāpēc ir jāmācās no galvas dzejolis? Kur un kam es to varēšu noskaidrot? Ja es pats saprotu, ka man būs jāuzstājas, piemēram, klases koncertā, tad es uzņemos atbildību par to, ka pasākuma laikā dzejoli varēšu norunāt izteiksmīgi un bez aizķeršanās.

Plānošanas stratēģijas ir orientētas uz prasmi sadalīt plānoto ceļu uz mērķi pa soļiem, saskatīt, kuras darbības ir prioritāras. Plānojot darbu, ieteicams atbildēt uz jautājumiem: Kā es mācīšos? Kas man palīdzēs mācīties? Kādas problēmas var rasties, un kā es tās novērsīšu? Cik daudz laika man būs nepieciešams katras darbības veikšanai un kopumā?

Piemēram, skolēni domā par to, kā viņiem vieglāk iemācīties norunāt no galvas dzejoli, pastāstot citiem, kas palīdz mācīties, no kā mācīšanās laikā labāk vajadzētu izvairīties.

Piemērs, kā skolēns varētu plānot savu darbu.

Ko es darīšu vispirms?

1. Izvēlēšos vietu, kur man neviens netraucēs.
2. Izlasīšu dzejoli skaļi vai palūgšu to izlasīt kādam citam, varbūt ierunāšu dzejoli diktofonā.

Kādi būs mani nākamie soļi?

3. Es noskaidrošu nezināmo vārdu nozīmi, zīmēšu ilustrācijas, kas palīdzēs atcerēties jaunus vārdus, rindiņas vai pantīņus.
4. Izdomāšu melodiju, dziedāšu dzejoli, jo dziedot es labāk varu atcerēties vārdus.

5. Izrakstīšu uz lapiņām vai iekrāsošu dzejoli vārdus, kurus nevaru atcerēties.

Ko es darīšu tad, kad dzejoli jau zināšu no galvas?

6. Norunāšu to māsai, brālim, mammai, tētim, klasesbiedram utt.

Sava snieguma uzraudzīšanas stratēģijas ir orientētas uz prasmi novērtēt progresu darba procesā, arī mainīt stratēģiju, ja tas nepieciešams. Piemēram, tu esi uzrakstījis savu plānoto ceļu uz mērķi pa soļiem, bet tu mērķi sasniedz ātrāk. Tev nav jāizpilda visi soļi, bet nākamreiz, plānojot savu darbu, ņem vērā šo pieredzi.

Sava snieguma novērtēšanas un reflektēšanas stratēģijas

ir orientētas uz prasmi izvērtēt sasniegto rezultātu, izskaidrojot, kā to sasniegta. Piemēram: Kā tu domā, vai esi jau gatavs uzstāties koncertā klasesbiedru un klases skolēnu vecāku priekšā? Vai, mācoties dzejoli, tu vari izcelt kādu no soliem, kas tev īpaši palīdzēja, kuru tu noteikti vēlēšies izmantot nākamreiz, kāpēc tu to izvēlēies? Kuru no soliem tu izlaidi, kāpēc? Pastāsti, kā tu mācīsies nākamreiz?

Pētījumi (piemēram, De Jager, Jansen, Reeziņt 2005) liecina, ka sākumskolas skolēnu metakognitīvās prasmes var uzlabot, mudinot viņus pārdomāt savu mācīšanos un šīs mācīšanās ietekmi uz zināšanu apguvi.

Turpinājumā tiek piedāvāti trīs uzdevumu piemēri: „Vēstule nākamajām paaudzēm”, „3P” un „Es tev – tu man”.

Vēstule nākamajām paaudzēm. Rosiniet skolēnus uzrakstīt vēstuli tiem skolēniem, kuri nākamajā gadā mācīsies to, ko viņi mācās tagad.

Vēstule tiek rakstīta, uzskaitot to, kas būs jāiemācās, raksturojot atsevišķus iespējamus izaicinājumus mācību procesā, ar kuriem tie noteikti vai visdrīzāk var saskarties, un sniedzot reāli izmantojamus, personiskajā pieredzē iegūtus padomus mācību vielas apguvē.

Rakstot šīs vēstules, skolēniem bez kritikas un iejaukšanās jāļauj pārdomāt savu personisko attīstību un iegūtās zināšanas mācību gada laikā, pašu pielautās kļūdas, to cēloņus un novēršanas iespējas, vienlaikus uzlabojot arī rakstīšanas un analīzes prasmes, arī sniedzot potenciāli vērtīgus padomus citiem skolēniem.

3P: Pats – Pārī – Publiski. Skolēniem tiek piedāvāts uzdevums, kura veikšanai ir dots laiks darboties individuāli.

Pats

1. *Patstāvīgi izlasi dotā stāsta fragmentu.*
2. *Izdomā, kas notiks tālāk.*
3. *Uzraksti savas idejas.*

Iegūtais rezultāts tiek pārrunāts, salīdzināts divatā ar nozīmētā vai izvēlēta pārinieka rezultātu. Tiek apzināts kopīgais un atšķirīgais, pārrunāts katra individuālais risinājumu meklēšanas process, secināts rezultāta iegūšanas likumsakarības vai to trūkumi.

Pārī

1. *Noklausies klasesbiedra idejas stāsta turpinājumam.*
2. *Pastāsti, kādu turpinājumu izdomāji tu.*
3. *Salīdziniet, ko jūs domājat līdzīgi, kas bija pilnīgi atšķirīgs.*
4. *Pajautā, kāpēc klasesbiedram prātā ienāca tieši šīs idejas? Vai viņš tās bija kaut kur dzirdējis, izlasījis utt.?*
5. *No saviem sacerētajiem stāsta turpinājumiem kopā izdomājiet un uzrakstiet kopīgu stāsta turpinājumu.*

Pāra individuālie rezultāti un abu kopīgie secinājumi tiek piedāvāti visai klasei.

Publiski

Pastāstiet pārējiem savu stāsta nobeigumu, noklausieties, ko ir izdomājuši citi!

Es tev – tu man. Katram skolēnam ir jāizdomā un jāuzraksta vismaz piecas idejas, kā dot otru dzīvi kādam sadzīves atkritumam, piemēram, plastmasas (PET) pudelei, izveidojot reklāmas plakātu – „PET pudeles otrā dzīve”.

Pēc uzmetuma jeb melnraksta uzrakstīšanas skolēniem ir jāsamainās ar saviem darbiem, jāiepazīstas ar tiem un rakstiski uz divām atsevišķām lapiņām (sev un klasesbiedram) jāuzraksta:

- 1) ko klasesbiedrs savā darbā ir izdarījis citādāk, nekā izdarīji tu; kuras idejas arī tev varētu noderēt;
- 2) vismaz viena lieta, ko tu klasesbiedram ieteiktu papildināt, uzlabot darbā.

Kad skolēni izlasījuši citu ieteikumus, ieteicams darbus papildināt un uzlabot, izveidojot reklāmas plakāta galavariantu. (Iedvesmai var izmantot tīmekļa vietni http://timeless.lv/dizains/pet_pudeles_otra_dzive)

Pildot šāda veida uzdevumus, tiek veicināta skolēnu izpratne par personisko domāšanas procesu, noteiktas kļūdas, nepilnības esošajās zināšanās un rosinātas pārdomas par savas domāšanas pilnveides potenciāla attīstību. Klasesbiedru iesaistīšana veicina risinājumu meklēšanu un savstarpēju atbalsta sniegšanu.

2.2.3. Kognitīvās stratēģijas

Skolēnu mācīšanās stratēģijas ir individuālas. Kognitīvās stratēģijas atklāj, kā mēs katrs apkopojam zināšanas un radoši tās pārveidojam, risinām problēmas un atkārtoti pārdomājam izzināto. Cilvēks pats sev izskaidro pasauli interpretācijas shēmās, kas radušās individuālā pasaules redzējuma iespaidā.

Pie kognitīvajām stratēģijām tiek minēta informācijas ieguve, informācijas apstrāde un izpratne un informācijas lietošana (Marzano, Kendall 2007).

Tālāk doti šo stratēģiju apraksti un piemēri.

Informācijas ieguve saistās ar to, kur meklēt un kā meklēt informāciju, kā kaut ko nostiprināt atmiņā (iegaumēšanas stratēģijas) un kā kaut ko atsaukt atmiņā (atcerēšanās stratēģijas).

Klausīšanās ir viens no informācijas uztveres veidiem, tas ir process, kura laikā informācija tiek saņemta, atšifrēta, apjēgta un interpretēta. Svarīgi ir palīdzēt iemācīties skolēnam ne tikai klausīties, bet arī saprast to, ko ir dzirdējis klātienē runā, audio vai video ierakstā.

Klausīšanās stratēģiju nosaka klausīšanās mērķis. Ja jāiegaumē viss dzirdētais, tad klausīšanās būs pavisam citāda nekā tad, ja tekstā jāsaklasa tikai konkrēta informācija.

Pirms klausīšanās uzdevuma noteikti ir jāparedz konkrēts klausīšanās mērķis, piemēram, izprast dzirdēto kopumā, detalizēti atšķirt svarīgāko no mazsvarīgākās informācijas, zināmo no nezināmās informācijas, atcerēties informāciju, analizēt, izvērtēt informāciju u. c. (Anspoka 2008).

Vairāk par klausīšanās procesa organizēšanu un tīmeklī pieejamajiem klausāmajiem tekstiem un interaktīvajiem mācību līdzekļiem var lasīt Latviešu valodas aģentūras metodikas skolas „PUPA” izstrādātajos materiālos (LVA 2020).

Piemērs tam, kā skolēni tiek rosināti klausīšanās uzdevuma veikšanas laikā izmantot klausīšanās stratēģijas, ir lasāms rokasgrāmata 7. nodaļā aprakstītajā latviešu valodas mācību stundā 5. klasei „Klausīsimies un runāsim par veikalu un iepirkšanos”.

Lasīšana ir viens no galvenajiem informācijas iegūšanas līdzekļiem. Skolēnam, lai sasniegtu noteiktu mērķi, jāiemācās iegūt informāciju no daudzveidīgiem avotiem un digitālā formāta tekstiem.

Lasīšana, no vienas puses, ir emocionālas pieredzes iegūšana, bet, no otras puses, – informācijas iegūšana. Lasīšana ir kā atslēga uz iztēsi, aizrautību, zināšanu, piedzīvojumu un prieka pasauli (Lundsbergs 2003). Ā. Ptičkina, runājot par lasīšanas mācībām sākumskolā, uzsver, ka sākumskolas prioritārais uzdevums ir izveidot sākotnēju prasmi pareizi, apzināti, veikli un izteiksmīgi lasīt skaļi, apzināti un veikli lasīt klusi, lai varētu uztvert un apjēgt lasītā saturu (Ptičkina 1999).

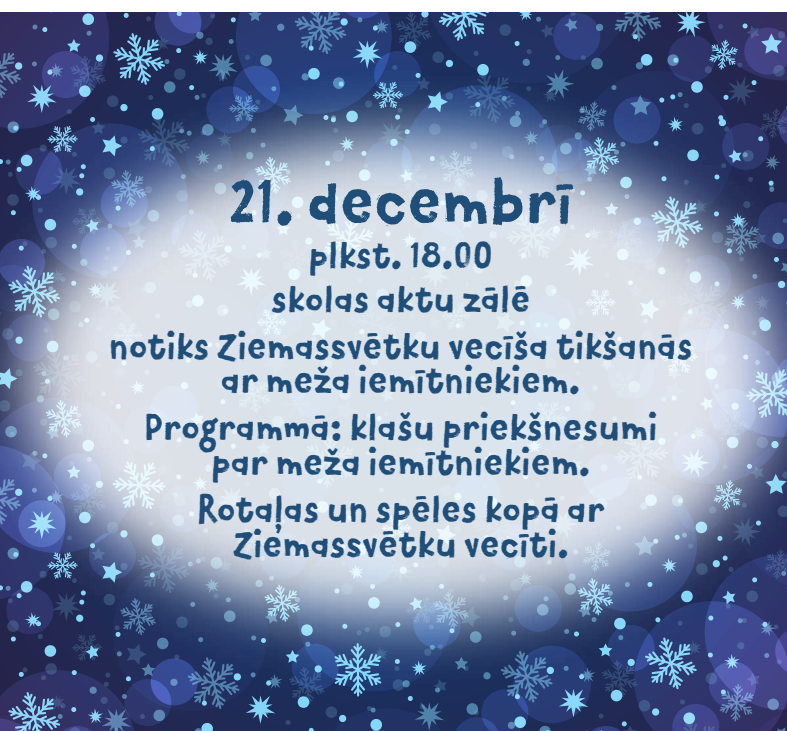
Lasīšana ar izpratni ir galvenā lasīšanas kvalitātes pazīme, jo lasīšanas mērķis ir gūt informāciju no lasītā. Jāuzsver, ka lasītprasme ir ļoti svarīga prasme turpmākās izglītības procesā, arī citu mācību priekšmetu apguvē.

Jau sākumskolas skolēni mācās izmantot daudzveidīgas lasīšanas stratēģijas – mācās lasīt detalizēti, pārskatot un caurskatot tekstu (Ptičkina 1999; Anspoka 2008 u. c.).

Tālāk piedāvāti piemēri šo stratēģiju attīstībai dažādu žanru tekstu lasīšanas laikā.

Piemērs, kā lasīt paziņojumu (skat. 2.4. attēlu), izmantojot dažādas lasīšanas stratēģijas, parādīts 2.2. tabulā.

2.4. attēls. Paziņojuma teksts (fona attēls <https://pixabay.com/>)

2.2. tabula. Uzdevumi lasīšanas stratēģiju izmantošanai

Lasīšanas stratēģija	Uzdevumu piemēri
Pārskatīšana jeb „panorāmlasīšana”	Kāda pasākuma afišu tu redzi?
Caurskatīšana	Kad? Cik? Kur? Kas notiks?
Detalizētā lasīšana	Izlasi afišu un uzraksti atbildes uz jautājumiem: Kas klasei jāsaņem, lai piedalītos pasākumā? Kādas spēles tu organizētu, ja būtu Ziemassvētku vecīša vietā?

Ko nozīmē lasīt detalizēti? Lasīt detalizēti nozīmē lasīt rūpīgi, uzmanīgi, pievēršoties autora teiktajam.

Lasīšanas mērķis ir:

- 1) iegūt jaunu, sev interesējošu un aktuālu informāciju;
- 2) iegūt konkrētu, iepriekš saskaņotu informāciju;
- 3) salīdzināt savu pieredzi ar tekstā pausto;
- 4) bagātināt emocionālo pieredzi utt.

Pārskatīšana jeb „panorāmlasīšana” ir teksta ātra lasīšana, lai gūtu vispārēju priekšstatu par lasāmo tekstu. Šāda lasīšana skolēnam ļauj aptuveni novērtēt vietas tekstā, pie kuru lasīšanas vēlāk būs jāatgriežas, lai tekstu lasītu detalizēti.

Bieži vien ir tā, ka pirms teksta lasīšanas skolēniem patīk aplūkot ilustrācijas, tabulas, shēmas, izcēlumus, virsrakstus utt., mēģinot uzminēt, par ko būs lasāmais teksts, tas palīdz pārnest skolēna esošās zināšanas, prognozējot, par ko būs jālasa.

Pārskatīšanu var izmantot, sastopoties ar tekstu pirmo reizi. Skolēns pārskata un novērtē, ko un cik pamatīgi lasīt. Piemēram, dabaszinību grāmatā ir jāizlasa teksts par sēnēm. Skolēns pārskata, lai izvērtētu, cik daudz laika vajadzēs veltīt teksta lasīšanai. Izlasa virsrakstus, kas ļauj secināt, ka detalizēti varēs iepazīties ar ēdamām un indīgām sēnēm. Skolēns pārskata tekstu, lai pateiktu, par ko būs rakstīts šajā tekstā, paskaidrojot, kas par to liecina.

Šādu teksta lasīšanas stratēģiju var izmantot tad, kad ir labi apgūta lasītprasme, tā māca koncentrēt uzmanību, nodrošina vispārēju pārskatu par lasāmo tekstu.

Mācot pārskatīt tekstu, būtiski ir attīstīt prasmi meklēt informāciju, izmantojot atslēgvārdus.

Atslēgvārds ir vārds vai vārdu grupa, ko izmanto kāda teksta vai dokumenta satura noteikšanai un meklēšanai. Piemēram, skolēniem pirms teksta lasīšanas tiek doti dažādi vārdi un vārdu savienojumi (atslēgvārdi), no šiem vārdiem ir jāizvēlas daži, kas visprecīzāk raksturo tekstu, kas tiks lasīts, un daži, kas noteikti nevarētu raksturot lasāmo tekstu, pēc tam jāpamato sava izvēle.

Meklējot atslēgvārdus, skolēni jārosina pievērst uzmanību vārdu lietojumam, vārdiem, kuri atkārtojas, teksta virsrakstam, tēliem,

kuri darbojas tekstā, darbībām, kas notiek, utt. Visbiežāk atslēgvārdi ir lietvārdi un darbības vārdi.

Caurskatīšana ir stratēģija, kas ietver ātru, bet koncentrētu teksta lasīšanu ar mērķi atrast specifisku informāciju vai detaļas, piemēram, vārdu, vārdu skaidrojumu, faktu, datumu utt.

Šo stratēģiju var izmantot tad, kad ir labi apgūta lasītprasme, jo būtiski ir pareizi saprast to, ko autors ir vēlējis pateikt, prast ātri ar acīm koordinēt acu kustības un uztvert redzētā jēgu.

Piemēram,

- apskatot i-bijeti, sameklēt atbildes uz jautājumiem, kur notiks koncerts, kāda ir biļetes cena, cik sāksies koncerts, ko nedrīkst ienest, ejot uz koncertu utt.;
- sameklēt sinonīmu vārdnīcā kāda vārda sinonīmus;
- iepazīstoties ar gadskārtu ieražām, pirms teksta lasīšanas aplūkot attēlu un secināt jeb prognozēt, par ko būs stāstīts šajā tekstā;
- lasot etiķeti uz limonādes pudeles, noskaidrot, cik gramu cukura ir dotā tilpuma pudeles dzēriena sastāvā;
- lasot zāļu recepti, pateikt, kāda ir ieteicamā diennakts zāļu deva bērniem un pusaudžiem līdz 16 gadu vecumam.

Vairāk par lasītprasmes mācīšanas pieejām, kā arī ar dažādiem vingrinājumiem lasītprasmes pilnveidei var iepazīties Latviešu valodas aģentūras metodikas skolas „PUPA” izstrādātajos materiālos (LVA 2020).

Informācijas apstrāde un izpratne ir cieši saistīta ar informācijas iegūšanu, jo, tikko skolēns iegūst kādu informāciju, viņam uzreiz ir svarīgi ar to darboties – apstrādāt un izprast.

Pie informācijas apstrādes un izpratnes stratēģijām tiek minētas jautāšanas stratēģijas, informācijas organizēšanas stratēģijas, jaunrades un iztēlošanas stratēģijas (Marzano, Kendall 2007).

Jautāšanas stratēģijas tiek izmantotas visu mācību priekšmetu mācībās, veidojot daudzveidīgus, dažādiem izziņas līmeņiem atbilstošus jautājumus.

Piemēram, 2.3. tabulā atspoguļoti jautājumi, kas ir izstrādāti, balstoties uz *SOLO* taksonomiju (detalizētāku informāciju skat. 4. nodaļā), un ir uzdodami, kad dabaszinību stundās tiek apgūta tēma par mājdzīvniekiem, kā arī sarunājoties par saviem mājdzīvniekiem latviešu valodas stundās.

2.3. tabula. Daudzveidīgi jautājumi

Skolēnu izpratnes līmenis	Piemēri
Iesācējs	Jautājumi zināšanu iegūšanai. Kas ir...? Kam ir...? Kur ir...? Ar ko...? Kad...? Kad tieši...? Cik...? Kas ir mājdzīvnieki? Kam mājās ir kāds mājdzīvnieks? Cik dažādu mājdzīvnieku ir mūsu klases skolēniem? Jautājumi informācijas sapratnei. Kā tu pateiksi citiem vārdiem...? Kā tu saproti...? Kā tu paskaidrosi...? Ko autors domāja par...? Kā citiem vārdiem tu vari nosaukt savu kaķi? Kā tu paskaidrosi to, ka tavs suns, kurš dzīvo ārā, arī ir mājdzīvnieks?
Darītājs	Jautājumi informācijas izmantošanai. Kādās situācijās var izmantot...? Kas var izmantot...? Ar kādu mērķi...? Kā var būt noderīga...? Kā tavs suns ikdienā var būt noderīgs? Kādās situācijās suni var saukt par mājas sargu?
Lietpratējs	Jautājumi analīzei. No kā sastāv...? Pie kādas grupas pieder...? Kādi ir iemesli...? Kāda ir līdzība...? Kāda ir atšķirība...? Pie kādiem secinājumiem tu vari nonākt...? Kā tu klasificē...? No kā un kāpēc sastāv...? Kādas ir attiecības starp...? Kādus secinājumus par šinīlļu dzīvi tu vari izdarīt, ikdienā vērojot viņu ieradumus? Jautājumi sintēzei. Kā ir saistīti...? Kas kopīgs...? Ko var secināt...? Paskaidro, kāpēc...? Kādas iespējas tu vēl te saskati? Kas notiks, ja...? Ko tu darītu, ja...? Kādus risinājumus tu piedāvā? Kā tu piedāvā rīkoties suņu saimniekiem, kuri ikdienā ilgi strādā un atstāj suni mājās vienu pašu? Kas kopīgs ir kaķu saimniekiem?
Eksperts	Novērtēšanas jautājumi. Ir labi vai slikti...? Kādas ir priekšrocības...? Kādi ir trūkumi...? Pareizi vai nepareizi...? Vai tu piekrīt, ka..., kāpēc? Vai ir pareizi, ka..., kāpēc? Ir vai nav saprotami...? Cik tas ir nozīmīgs...? Kā tu vērtē...? Kurš fakts ir nozīmīgāks...? Kā tu izlemtu, ko izvēlēties...? Kādus kritērijus tu noteiktu, lai izlemtu par...? Vai tu piekrīti tam, ka suņu saimnieki ir draudzīgāki nekā kaķu saimnieki? Kāpēc tu tā domā? Kā tu vērtē to cilvēku rīcību, kas savu mājdzīvnieku atstāj uz ielas, jo negrib par viņu vairs rūpēties. Kāpēc?

Informācijas organizēšanas stratēģijas visbiežāk tiek izmantotas klausīšanās vai teksta lasīšanas laikā, veidojot pierakstus, pasvītījumus, tabulas, diagrammas, domu kartes utt., kas palīdz organizēt un vērtēt tekstā ietverto informāciju.

Piemēram:

- lasot tekstu, var atzīmēt ar „+” to, ko jau zināja, ar „?” – to, kas bija neskaidrs, ar ☒ – jauno informāciju. Šo stratēģiju skolēni patstāvīgi var izmantot, kad prot labi lasīt, pēc tam kopīgi noskaidrot nesaprotamo un dalīties pārdomās par jauniegūto informāciju;
- lasot uz lappušu malām vai uz līmlapiņām var uzrakstīt jautājumus, uz kuriem pēc teksta izlasīšanas vēlas iegūt atbildes;
- klausoties vai lasot var veidot domu karti, sarakstu ar iegaumējamajiem vārdiem, ilustrēt izlasīto utt., lai pēc tam atsauktu atmiņā lasīto un varētu pastāstīt to, ko atceras.

Jaunrades un iztēlošanās stratēģijas, piemēram, ideju ģenerēšana, daudzējādā ziņā ir atkarīgas no tā, cik pārliecināts par sevi un cik radošs ir skolēns. Sākumskolas klasēs skolēniem ir ļoti labi attīstīta iztēle un fantāzija, kas izpaužas pilnīgi visās dzīves jomās un ir saistīta ar radošo domāšanu.

Skolas ikdienas darbā skolēniem ir jāmāca radoši domāt, jo radoša domāšana rada arī oriģinālas idejas. Skolēni ir jāiedrošina teikt savas idejas citiem, piemēram, skolēni, strādājot grupās, risinot vienu un to pašu problēmu un pēc tam klasei prezentējot visas savas idejas, bieži vien ir pārsteigti, kad no citām grupām uzzina dažādas problēmas interpretācijas veidus, kā arī metodes un idejas, kā to atrisināt. Tādas pārsteidzošas atšķirības viņus iedrošina uzņemties risku un pašiem prezentēt savas radošās idejas (Davis 2003).

Piemēri skolēnu radošuma veicināšanai latviešu valodas stundās (Davis etc. 2011).

1. Kas notiktu, ja...?

Skolēni stāsta, kas varētu notikt ar zināmu lietu, ja pēkšņi kaut kas mainītos.

Kas notiktu, ja cilvēkiem būtu acs pakausī? ...ja nebūtu grāmatu? ...ja vienīgie instrumenti būtu bungas? ...ja neviens nekad nesmaidītu? ...ja nebūtu automašīnu, televīzijas, videospēļu, zemesriekstu sviesta, velosipēdu, futbola utt.?

2. Kā uzlabot kādu zināmu lietu?

Skolēni domā par veidiem, kā kaut ko uzlabot, piemēram, zīmuļus, skolas solus, stundas, tāfeles, gāzētos dzērienus, izlietnes, skolu, popkornu, vannas, datorus, divriteņus, skriešanas apavus u. c.

3. Kā izmantot vecas, nederīgas lietas?

Skolēni domā, kā var izmantot vecas rīpas, drēbju pakaramo, tukšas plastmasas pudeles, plastmasas maisiņus, papīru, ēdiena atlikumus ēdnīcā utt.

4. Kā paskatīties uz lietām no cita skatpunkta?

Skolēni stāsta, kāda šķiet šī telpa tīrīgai mājāsaimniecei, izsalkušai mazai pelītei, citplanētiem? Tāpat stāsta, kāda šķiet automaģistrāle

riepai, govij, pilotam, kurš apmaldījies utt.

No **informācijas lietošanas stratēģijām** sākumizglītības posmā skolēni mācās izmantot problēmrisināšanas un lēmumu pieņemšanas stratēģijas.

Problēmrisināšana ir katra skolēna ikdienā gan mājās, gan skolā, gan arī savā tuvākajā apkārtnē – pagalmā, rotaļlaukumā, veikalā utt.

Uzdevumu piemēri skolēniem

Piemēram, tu tehnoloģiju stundā no plastilīna esi izveidojis pasaku mežu, taču darbs vēl nav pabeigts. Kur klasē var nolikt savu darbiņu, lai līdz nākamajai dienai neviens to nesabojātu? Ko darīt, ja tu mājās pagalmā esi sarunājis satikšanos ar draugu, bet viņš norunātajā laikā nav ieradies? Kā rīkoties, ja tu mājās esi aizmirsis mājasdarbu? Kā rīkoties, ja veikalā pie kases tu atklā, ka pazudis naudas maks?

Ir skolēni, kuri uzreiz piedāvā risinājumu jebkurai problēmai, ar kuru iepriekš nekad nav saskārušies, pieņem lēmumus, izpilda uzdevumus, kuriem nav doti konkrēti norādījumi, zina, kā to labāk darīt, taču klasē ir arī skolēni, kuri labprāt iesaistās problēmas risināšanā tikai tad, ja viņiem ir ne tikai saprotams uzdevums, bet izskaidroti soli darba veikšanai, piemēram, vispirms noskaidro, kāda problēma ir jārisina, kādi ir iespējamie problēmas risināšanas varianti, kuru variantu varētu izvēlēties, kā darboties – plānot un īstenot iecerēto, kā formulēt spriedumu, beigās – kā izvērtēt savu darbu un piedāvāt savu problēmas risinājuma iespēju, tātad svarīgi ir aptvert visus problēmrisināšanas soļus – problēmas formulēšanu jeb izpratni, plānošanu, risināšanu un izvērtēšanu.

Lēmumu pieņemšanas stratēģijas var būt ļoti dažādas, turklāt pieņemtais lēmums ir labākās alternatīvas izvēle.

Bieži skolēns vēlas pieņemt lēmumu pats vai izvēlēties, piemēram, labākā drauga piedāvāto lēmumu, taču jau sākumskolas klasēs skolēniem ir jāmaņa vienoties par kopīga lēmuma pieņemšanu pārī vai grupā, īpaši uzsverot, cik svarīgi ir iemācīties sadarboties, uz klausīt citu viedokļus, izvērtēt iegūto informāciju un izvēlēties to lēmumu, kurš ir visatbilstošākais dotajā situācijā.

Uzdevumu piemēri skolēniem

- Lēmumu, vai barosim putniņus ziemā, var pieņemt, atbildot uz vairākiem jautājumiem: Kādi būs ieguvumi, ja to darīsim? Kādi ir riski? Kādas ir iespējas, citi varianti? Ko saka nojauta? Kas notiks, ja to nedarīsim?
- Skolēniem grupā var dot uzdevumu izvēlēties ekskursijas maršrutu visai klasei, ņemot vērā nosacījumus, ka tam ir jābūt ne tālāk par 100 km no skolas, tajā ir jāiekļauj vismaz trīs apskates objekti, tas ir jāatbalsta vismaz 60 % klases skolēnu. Sākumā skolēni grupās piedāvā katrs savas idejas, kurp vēlētos doties, tad uzzina (meklējot dažādos informācijas avotos) nepieciešamo informāciju – cik kilometru ir līdz izvēlētajai vietai, ko tur var apskatīt. Uzzināto piedāvā pārējiem grupas biedriem. Uz klausot visus piedāvājumus, kopā izlemj, kuri piedāvājumi atbilst izvirzītajiem kritērijiem, kurus variantus būtu vērts apskatīt detalizēti, apjautājot pārējos klasesbiedrus, vai viņiem interesētu šāds klases ekskursijas maršruts. Beigās – jāformulē lēmums un jāiepazīstina ar informāciju pārējie klasesbiedri.

Izmantotā literatūra

Anspoka 2008 – Anspoka, Z. *Latviešu valodas didaktika. 1.–4. klase.* Rīga : RaKa, 2008.

Baldunčiks 2007 – *Svešvārdu vārdnīca.* Red. J. Baldunčiks. Rīga : Jumava, 2007.

Davis 2003 – *Identifying creative students, teaching for creative growth.* In N. Colangelo and G. A. Davis (eds.), *Handbook of Gifted Education* (3rd ed.). Boston : Allyn & Bacon, 2003.

Davis etc. 2011 – Davis, G., Rimm, S. & Siegle, D. *Education of the gifted and talented.* New York : Pearson, 2011.

De Jager, Jansen, Reezigt 2005 – De Jager, J. & Reezigt, G. The Development of Metacognition in Primary School Learning Environments, School Effectiveness and School Improvement. *International Journal of Research, Policy and Practice*, 16 (2), 2005, 179–196.

Dignath, Buettner, Langfeldt 2008 – Dignath, C., Buettner, G. & Langfeldt, H. How can primary school students learn self-regulated learning strategies most effectively? A meta-analysis on self-regulation training programmes. *Educational Research Review*, 3 (2), 2008, 101–129.

Fadels, Bialika, Trilings 2017 – Fadels, Č., Bialika, M., Trilings, B. *Četrus dimensiju izglītība.* Lielvārde : Lielvārds, 2017.

20 Harmer, Grunenfelter 2009 – Harmer, S. L., Grunenfelter, D. *Social and Emotional Learning for School and Life Success.* Washington, OSPI Conference, 2009.

Higgins etc. 2006 – Higgins, S., Wall, K., Baumfield, V., Hall, E. & Leat, D. *Learning to Learn in Schools Phase 3 Evaluation: Year Two Report.* London : Campaign for Learning, 2006.

Higgins etc. 2005 – Higgins, S., Wall, K., Falzon, C., Hall, E. etc. *Learning to Learn in Schools Phase 3 Evaluation Year One Final Report.* London : Campaign for Learning, 2005.

Higgins etc. 2007 – Higgins, S., Wall, K., Baumfield, V., Hall, E., Leat, D., Moseley, D. & Woolner, P. *Learning to Learn in Schools Phase 3 Evaluation Final Report* [tiešsaiste], 2007 [skatīts 23.10.2019.]. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/232607639_Learning_to_Learn_in_Schools_Phase_3_Evaluation_Final_Report

Kegan 2002 – Kegan, R. *Mental demands of modern life: Implications for defining competencies* [tiešsaiste], 2002 [skatīts 12.09.2019.]. Pieejams: http://www.portal-stat.admin.ch/deseco/deseco_int02.htm

La Fontana, Cillessen 2002 – La Fontana, A. & Cillessen, A. Childrens Perceptions of Popular and Unpopular Peers: A Multimethod Assessment. *Development Psychology*, 2002, 635–647. Lundsbergs 2003 – Lundsbergs, I. *Prasme lasīt un rakstīt.* Rīga : LVAVP, 2003.

LVA 2020 – *Metodikas skola „PUPA”* [tiešsaiste], 2020 [skatīts 28.08.2020.]. Pieejams: <https://maciunmacies.valoda.lv/maci/diasporai-un-imigrantiem#5tab>

Marzano, Kendall 2007 – Marzano, R. & Kendall, J. *The New Taxonomy of Educational Objectives*, Corwin Press, 2007.

Oliņa, Namsone 2018 – *Mācīšanās lietpratībai.* Red. Z. Oliņa, D. Namsone. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2018.

Ptičkina 1999 – Ptičkina, Ā. *Lasīšanas mācības sākumskolā.* Rīga : Pētergailis, 1999.

Zimmerman, Schunk 2011 – Zimmerman, B. & Schunk, D. (Eds.). *Educational psychology handbook series. Handbook of self-regulation of learning and performance.* New York : Routledge / Taylor & Francis Group, 2011.

Materiāli skolotāju pašizglītībai par mācīšanos mācīties un sevis izzināšanu

DeBono, E. *The Cort Thinking Program* in A. Costa (Ed) *Developing Minds: Programs for Teaching Thinking.* Alexandria, VA. pp. 27–32: Association for Supervision and Curriculum Development, 1991.

Dood, L. (2004). *Learn to think: thinking to learn* [tiešsaiste] 2004 [skatīts 17.11.2019.]. Pieejams: <https://www.rsu.lv/sites/default/files/documents/PIC/Publikacija/Learning%20to%20think%20-%20Thinking%20to%20learn.pdf>

Fredriksson, U. & Hoskins, B. The development of learning to learn in a European context. *Curriculum Journal*, 18 (2), 2007, 127–134.

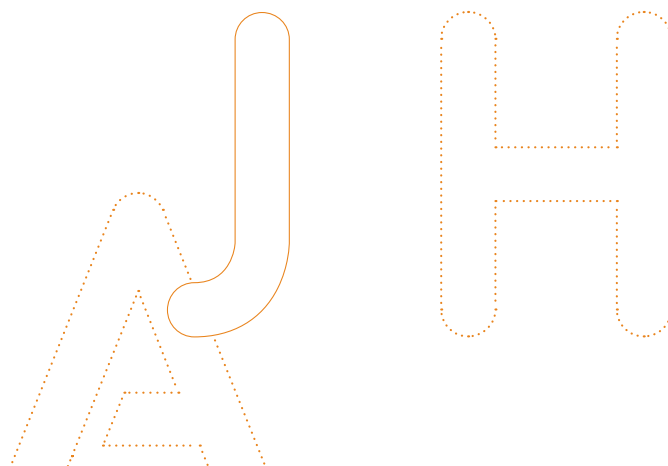
Gardner, H. *The Unshooled Mind.* Basic Books, 1991.

Hoskins, B. & Fredriksson, U. *Learning to Learn: What is it and can it be measured?* European Communities, 2008.

School of Talents. *Talantīgās un inovatīvās domāšanas mācīšana skolā: teorija un prakse. Metodoloģija. 1. daļa* [tiešsaiste], 2015 [skatīts 21.09.2019.]. Pieejams: https://pacagenda.lv/images/stories/Erasmus/LV_Part_1_Methodology_School_of_Talents.c.pdf

School of Talents. *Talantīgās un inovatīvās domāšanas mācīšana skolā: teorija un prakse. Metodoloģija. 2. daļa* [tiešsaiste], 2015 [skatīts 21.09.2019.]. Pieejams: http://www.fondsasni.lv/uploads/files/files/pdf_vai_citi_faili/LV_Part_2_Methodology_School_of_Talents_c.pdf

Sheryl, L. & Grunenfelter, D. *Social and Emotional Learning for School and Life Success* [tiešsaiste], 2009 [skatīts 16.10.2019.]. Pieejams: https://www.slideserve.com/roz/ospi-2009-conference?utm_source=slideserve&utm_medium=website&utm_campaign=related+section+click

3. Mācīšanās iedziļinoties: no teorētiskiem aspektiem līdz praktiskiem piemēriem

Latviešu valodas apguvei sācumizglītības posmā tiek piešķirta arvien lielāka nozīme – skolēniem ir jābūt gataviem latviešu valodu izmantot ne tikai citos mācību priekšmetos, bet arī daudzveidīgās ikdienas situācijās. Lai mācīto labāk saprastu, atcerētos un praktiski izmantotu, skolēnam jau sākumskolas klasēs ir svarīgi pašam vairāk domāt par valodu un iedziļināties tās likumsakarībās (Oliņa 2018). Tikai faktu iegaumēšana no galvas, atkārtošana, reproducēšana un vienkāršotu darbību atdarināšana nenodrošina patiesu izpratni, spēju vispārināt un pārnest zināšanas un prasmes uz jaunām, nezināmām situācijām. Lai skolēns varētu iesaistīties daudzveidīgās saziņas situācijās, atrast, saprast un izmantot latviešu valodā rakstītu informāciju, veidot savu tekstu, par maz ir iemācīties jaunus vārdus, iegaumēt valodas likumus, pēc parauga pildīt gramatikas vingrinājumus, mehāniski atcerēties lasīto tekstu.

Pamatizglītības standartā noteiktie sasniedzamie rezultāti paredz, ka sācumizglītības posmā skolēni spēj veikt visas domāšanas darbības, tas ir, prot analizēt, interpretēt, salīdzināt, izvērtēt, sintezēt, veidojot izpratni, attīstot abstrakto un tēlaino domāšanu, atmiņu, spēju kritiski novērtēt informāciju un risināt problēmsituācijas. Tāpēc latviešu valodas stundās ir izmantojami tādi uzdevumi, kas nodrošina skolēniem iespēju vērot, pētīt, salīdzināt un analizēt valodas likumsakarības, tekstu veidus, lietot valoddarbības prasmes ar personisko pieredzi saistītu mācību uzdevumu veikšanai, secināt, interpretēt un novērtēt daudzveidīgu informāciju.

Tālāk tiks skaidrots, ko nozīmē salīdzināt, interpretēt, analizēt, sintezēt, novērtēt, vispārināt, un tiks piedāvāti praktiski piemēri šo domāšanas operāciju aktivizēšanai, tādējādi sekmējot latviešu valodas apguves procesā mācīšanos iedziļinoties. Piedāvātie piemēri ir izmantojami gan latviešu valodas mācību stundās, gan arī citu jomu mācību priekšmetos, kuros mācību satura un valodas apguve notiek integrēti.

Salīdzināt nozīmē pētīt, novērot divus vai vairākus priekšmetus, parādības u. tml., lai noteiktu to kopīgās vai atšķirīgās īpašības, pazīmes. Salīdzināšana ir viena no izplatītākajām izziņas metodēm, viens no svarīgākajiem domāšanas paņēmieniem. Jebkura priekšmeta un parādības izziņa sākas ar to, ka mēs atšķiram to no visiem citiem un izdibinām tā līdzību ar radnieciskiem priekšmetiem un parādībām. Lai varētu salīdzināt, ir jāprot noskaidrot objektu svarīgākās īpašības un pazīmes. Salīdzinot lietas, parādības, jēdzienus, to īpašības, tiek atklāta šo lietu, parādību, jēdzienu identitāte un atšķirība, un salīdzinājums ved uz klasifikāciju.

Salīdzināšanas prasmes attīstībai latviešu valodas stundās var izmantot tādus uzdevumus kā, piemēram, „Salīdzinājumu veidošana” un „Nosaki kopīgo un atšķirīgo”.

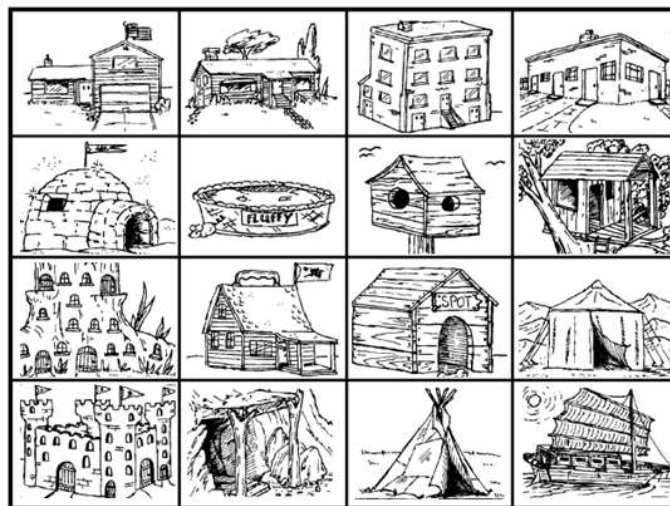
Salīdzinājumu veidošana. Skolēni salīdzina priekšmetu vai parādību ar kādu citu (*Kam līdzīgs...? Ar ko var salīdzināt...?* Piemēram, *zibens izskatās kā bulta, sarma – kā mazi kristāliņi*). Veicot šo uzdevumu, skolēni mācās veidot salīdzinājumus

(piemēram, *saule kā apaļa bumba, ceļš kā pelēka josta*), lietot datīva formu (*mākonis ir līdzīgs (kam?) lācim, pelei, kokam*) un instrumentāla formu (*vasaru var salīdzināt (ar ko?) ar brīvlaiku, ar atpūtu, ar ceļojumiem*).

Nosaki kopīgo un atšķirīgo. Skolēni salīdzina jēdzienus vai parādības, nosakot kopīgo un atšķirīgo. Piemēram, *bite un zirneklis, koks un krūms, rombs un leņķis, dzīvnieki un augi, mežs un parks, tautas pasaka un literārā pasaka, lietvārds un īpašības vārds*.

Salīdzināt var vairākus priekšmetus. Lai skolēni neapjuktu, sākotnēji ieteicams piedāvāt jautājumus atbalstam. Piemēram, uzdevums: uzmanīgi aplūko 3.1. attēlu un atbildi uz jautājumiem! *Cik mājām ir tikai divi logi un vienas durvis? Cik mājām nav logu? Kas ir visām mājām? Kurās mājās nedzīvo cilvēki? Cik māju ir no koka? Uz cik mājām plīvo karogs? Cik mājām ir lievenis? Cik māju neatrodas uz zemes?*

3.1. attēls. Dažādās mājas (Rozakis 1998)

Piedāvājot skolēniem šādu uzdevumu, ir svarīgi rosināt viņiem pašiem izdomāt pēc iespējas vairāk pazīmju, pēc kurām var salīdzināt. Piemēram, sīpolu un banānu var salīdzināt ne tikai pēc piederības pie augļiem vai dārzeņiem, pēc krāsas, formas, garšas īpašībām, bet arī pēc augšanas vietas, laika un veida, cenas, izmantošanas, svara, uzglabāšanas, novākšanas un gatavošanas īpatnībām utt. Tajā brīdī, kad skolēniem ir beigušās idejas, skolotājs uzdod papildjautājumus, piemēram: *Vai esat salīdzinājuši banāna un sīpola mizu? Vai esat pateikuši, kuram miza ir cietāka un kuram – mīkstāka?*

Interpretēt nozīmē izskaidrot (piemēram, vārdu, domu, teksta saturu, faktu), atklāt jēgu (piemēram, domai, teksta saturam, faktam). Sācumizglītībā atslēgvārdi interpretācijas uzdevumiem ir *izskaidro, izsaki saviem vārdiem, apraksti, raksturo*. Piemēram: *Ko nozīmē smalks galds? Par ko ir šis teksts? Paskaidro, kas ir vietvārds!* Skolēni demonstrē interpretēšanas prasmes, ne tikai skaidrojot vārdus, aprakstot un raksturojot jēdzienus, bet arī spriežot par teksta nozīmi, saturu un galveno domu.

Tālāk tiks aprakstīti daži piemēri uzdevumiem, kas veido izpratni par to, ko nozīmē paskaidrot, aprakstīt, raksturot, runāt par parādības / jēdziena / vārda nozīmi, būtību, īpašībām un lietojumu, pievērsot uzmanību detaļām.

Darbs ar vārdiem. Skolēni no vārdu saraksta izvēlas piemērotus vārdus, kas raksturo vai nosauc parādību, jēdzienu. Kad skolēni ir apguvuši prasmi strādāt ar skolotāja dotajiem piemēriem, skolotājs var aicināt pašiem veidot savu attēlu un / vai vārdu banku un izmēģināt to kopā ar klasesbiedriem. Šādas vārdu bankas var veidot gan latviešu valodas stundās, piemēram, apgūstot vārdus, ar kuru palīdzību var raksturot emocijas (skat. 1. piemēru 3.2. attēlā), gan mācību priekšmetu stundās, piemēram, dabaszinību stundā, mācoties par ūdens īpašībām (skat. 2. piemēru 3.2. attēlā).

3.2. attēls. Darbs ar vārdiem (attēls no <https://clipart4biz.co>)

1. Kādas izjūtas atbilst attēlam? Kāpēc?

jautrs
nobijies
mierīgs
satraukts

2. Izvēlies vārdus, kas saistīti ar ūdeni! Paskaidro savu izvēli!

akmens
ciets
elpot
migla

Savietošanas uzdevumi veido izpratni par to, ko nozīmē paskaidrot. Skolēni savieto jēdzienus ar to aprakstiem, ar raksturojošiem vārdiem (piemēram, *upe – krasts, ieleja, gultne, pieteka, izteka, ieteka*), ar tuvāko vienojošo vispārīgo jēdzienu (piemēram, *bērzs – koks, slieka – dzīvnieks, tārs*), ar sinonīmiem, antonīmiem.

Krustvārdu mīklas. Skolēni risina krustvārdu mīklas, kurās pēc skaidrojuma jāatmin jēdziens, kā arī paši veido krustvārdu mīklas par noteiktiem tematiem. Skolēni mācās raksturot, paskaidrot vārda nozīmi.

Krustvārdu mīklu minēšana un sacerēšana latviešu valodā ir arī lieliska iespēja, lai skolēni mācītos izmantot gan iespīestās, gan elektroniskās vārdnīcas. Tajā brīdī, kad skolēnam rodas jautājums un viņš nezina vārdu latviešu valodā, skolotājs var parādīt, kā pašam noskaidrot vārda nozīmi. Kad šo prasmi ir apguvuši vairāki skolēni, viņi var kļūt par „konsultantiem” saviem klasesbiedriem.

Paskaidro pats. Skolēni skaidro parādību, balstoties uz savu pieredzi un izpratni. Šāds uzdevums ir īpaši lietderīgs temata apguves sākumposmā, jo palīdz skolotājam izprast skolēnu maldīgos uzskatus par apgūstamajām parādībām. Piemēram: *Kas ir pelējums? Kāpēc veidojas pelņes? Kāpēc kaķiem vajadzīgas ūsas?* Jaunākajās klasēs, kad skolēni tikai mācās latviski paskaidrot savu viedokli, viņiem var palīdzēt skolotāja piedāvātie izvēles varianti. Ja skolēni

vēl patstāvīgi nevar latviešu valodā izteikt savu viedokli, atbalstam vajadzētu nodrošināt vārdus vai frāzes.

Ievietošanas uzdevumi. Skolēni papildina tekstu ar atbilstošiem vārdiem. Šāds uzdevums tiek izmantots dažādos mācību priekšmetos, taču, raugoties no integrēta satura un valodas apguves viedokļa, ir svarīgi līdzās saturiski pareizam ierakstam pievērst uzmanību arī tam, cik pareizi tiek pierakstīts vai norakstīts vārds vai vārdu savienojums. Ja skolotājs dažādu mācību priekšmetu stundās aicina skolēnus sekot pareizai rakstīšanai, tad skolēniem veidojas priekšstats, ka rakstīt pareizi ir svarīgi ne tikai latviešu valodas stundās, un tiek attīstīts ieradums pārbaudīt uzrakstīto dažādās ikdienas situācijās.

Analizēt nozīmē prast:

- sadalīt veselo sastāvdaļās, kas palīdz konstatēt pētāmā objekta uzbūvi (struktūru), tā sastāvu. Piemēram, veicot auga analīzi, mēs sadalām to sastāvdaļās – stublājs, lapas, saknes, ziedi (*No kā sastāv vārds, teikums, teksts, salikteņi?*);
- noteikt veselā uzbūves principus, arī attēlojot tos shematiski. Piemēram, auga attīstības stadijas, ūdens riņķojums dabā, teksta daļas, notikuma gaita, hronoloģija, dabas parādību savstarpējās atkarības ķēde, elektrības ķēde, ģimenes attiecības, skola kā organizācija u. c. (*Kā izvietotas sastāvdaļas? Kā tās ir pakārtotas?*);
- konstatēt mijsakariņu starp daļām, likumsakarības. Piemēram, secināt par literārā teksta tēlu savstarpējām attiecībām, izsekot saikni starp cēloņiem un sekām, formu un saturu, iemeslu un notikumu utt. (*Kāpēc tā notika? Kas būtu, ja mainītu kādu notikumu? Kas notiktu, ja jūs to izdarītu? Kā vārdi ir saistīti teikumā?*);
- saistīt vienas parādības ar citām. Piemēram, literāro tēlu rīcību ar viņu raksturu, praktiskos piemērus ar likumiem, situāciju ar noteikumiem, kas to regulē (*Tētis paskatījās pa automašīnas logu un sacīja: „Šī nav piemērota vieta dārzeņu audzēšanai.” Ko tētis redzēja pa logu, kāpēc viņam radās tāds secinājums?*) (IAC 2012).

Atslēgvārdi analīzes uzdevumiem ir *strukturē, nosaki sastāvu, izveido plānu, shēmu, nosaki, kā darbojas, kā saistīts, kā izvietots, paskaidro notikuma iemeslus, salīdzini uzbūvi, sastāvu*. Tālāk ir minēti daži uzdevumu piemēri, kas izmantojami analīzes prasmju attīstībai valodas apguves procesā sākumskolā.

Darbs ar attēliem. Skolēni veido sižetus no attēlu sērijām, sakārto attēlus atbilstoši procesa vai sižeta secībai, uzbūvei, nosaka likumsakarības notikumu gaitā (*Kādi notikumi seko viens otram, kāpēc?*). Skolēniem ar zemu latviešu valodas prasmes līmeni šī uzdevuma veikšanai būtu nepieciešams atbalsts īsu teikumu veidā, kas raksturotu galvenās attēlos atspoguļotās norises vai sižetu. Tas nodrošina iespēju visiem skolēniem izlasīt un arī pastāstīt par notikumu vai procesu.

Kādas ir likumsakarības? Skolēni atrod likumsakarību un nosauc savu piemēru. Likumsakarību piemēriem var izmantot dažādos mācību priekšmetos apgūtos jēdzienus, parādības. Skolēni paskaidro, kāpēc nosauca konkrētu piemēru.

Piemēram, *plauksta* – roka; *zole* – kurpe (daļa no veselā);
 trīs – trijstūris; četri – ____ (*četrstūris*) (figūras);
 Venera – planēta; pūdelis – ____ (*suns*) (pieder kādai grupai);
 bumbiere – koks; ķirbis – ____ (*oga, auglis*) (pieder kādai grupai);
 žalūzijas – logi; pledi – ____ (*gultas, dīvāni*) (vieta, kur atrodas);
 peldēšana – ūdens; kamanu ceļš – ____ (*sniegs*) (ūdens stāvoklis);
 skolotājs – krīts; mākslinieks – ____ (*ota*) (darbarīks);
 grāmata – lasīt; televizors – ____ (*skatīties*) (darbība, ko dara).

Detektīvmīklas. Tas ir teksts, kuru lasot ir jāseko pavedieniem un jāatbild uz jautājumiem, piemēram: *Ar kuru sporta veidu nodarbojas katrs no zēniem?* Pavedieni: Jorenā jāsīt ar nūju pa ripu. Viesturs trenējas sporta veidā, kura nosaukums sākas ar viņa vārda pirmo burtu. Emīlam jāsīt ar vāli pa bumbu. Ernests ir komandā labākais metienu guvējs no trīspunktu līnijas.

3.1. tabula. Detektīvmīkla (žurnāls „Pūcite” 2019)

	Volejbols	Beisbols	Basketbols	Hokejs
Jorens				✓
Viesturs	✓			
Ernests			✓	
Emīls		✓		

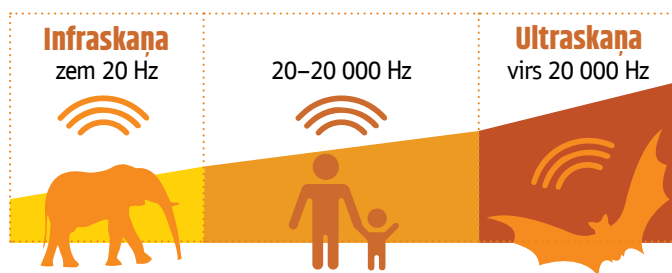
Veicot šādus uzdevumus, skolēni izmanto detalizēto lasīšanu, lai izprastu lasīto tekstu, un lasa caurskatot, lai atrastu tekstā atslēgvārdus.

Mednieki. Skolēni atrod līdzīgos pēc vienas pazīmes. Piemēram, atrodi kaut ko, kas ir netīrs, kas maina formu, kaut kas tāds, pa ko nevajadzētu staigāt, kas fantastiski smaržo, kas jūs silda, kas maina krāsu, kaut kas, ko jūs iesaldējat, kas ir skaļš, kas aug, kas atveras, kas līdzīgs varavīksnei u. c. Ar šī uzdevuma palīdzību tiek aktualizēts skolēnu vārdu krājums, un to var organizēt kā sacensību – kurš pāris nosauks vairāk vārdu, kas apzīmē kaut ko lipīgu. Skolēni var „medīt” vārdus, kas sākas ar noteiktu skaņu, vārdus, kuros ir, piemēram, divskanis *ie*.

Shēmas. Darbs ar shēmām kļūst aktuāls, jo sākumskolas skolēniem ikdienas situācijās arvien biežāk rodas nepieciešamība izlasīt un saprast dažādās shēmās un / vai infografikās ietverto saturu. Piemēram, darbojoties ar konstruktoriem, apgūstot robotikas un elektronikas pamatus interešu izglītības pulciņos, veidojot origami, dodoties ekskursijās (piemēram, Līgatnes dabas taku shēma, Rīgas zoodārza ceļa lapas u. c.), spēlējot spēles ar draugiem (piemēram, spēles „Gumijas” lēcien shēma) utt.

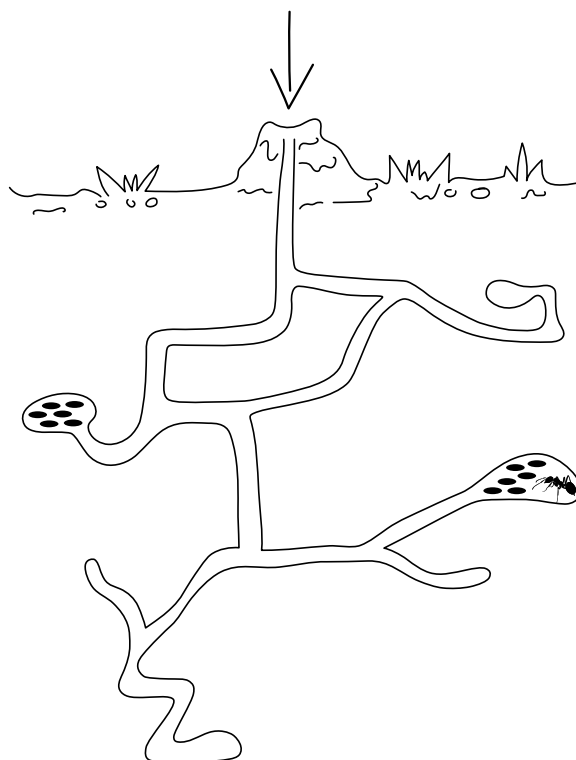
Sākumā skolēni, atbildot uz jautājumiem, mācās veidot stāstījumu pēc shēmām vai infografikām. Piemēram, izmantojot 3.3. attēlā redzamo shēmu, skolēni stāsta, kas ir infraskaņa un kas ir ultraskaņa; kurš spēj uztvert šīs skaņas; ar ko infraskaņa atšķiras no ultraskaņas.

3.3. attēls. Infografika stāstījuma veidošanai (DPIP 2017)

Tad, kad apgūta prasme veidot stāstījumu pēc gatavām shēmām, skolēnus var aicināt papildināt dotās shēmas ar trūkstošo informāciju. Piemēram, lasot par skudru dzīvi, skolēni var papildināt shēmu (skat. 3.4. attēlu), piezīmējot klāt citas „telpas”, kas ir skudru pūznī.

3.4. attēls. Skudru pūžņa shēma

Vēl sarežģītāks uzdevums ir patstāvīgi veidot shēmas kādam teksta fragmentam. Šajā gadījumā skolotājam ir jāpārliecinās, ka skolēni prot atrast tekstā atslēgvārdus un / vai atlasīt galveno informāciju. Piemērs uzdevumam, kurā skolēni mācās veidot infografiku par anotāciju, ir piedāvāts rokasgrāmatas 7. nodaļā aprakstītajā latviešu valodas mācību stundā 6. klasei „Kas ir anotācija?”.

Plāns. Skolēni veido darbības plānu, piemēram, gatavojot pasākumu, aprakstot projektā veicamos darbus u. tml. Piemēram: *Izveidojiet veicamo darbu sarakstu, gatavojoties dzimšanas dienas ballītei mājās! Ko darīsiet vispirms, ko pēc tam?*

3.5. attēls. Dzimšanas dienas ballītes plāns

sakārtot istabas
uzklāt galdu
izrotāt telpas
izdomāt spēles
uzaicināt draugus
uzrakstīt ielūgumus
izcept torti

Ir svarīgi, lai plāna veidošana nekļūtu par pašmērķi, bet jēgpilnu darbību un skolēniem veidotos priekšstats par to, kā sagatavotais darbību saraksts var palīdzēt viņiem ikdienas dzīvē. Tāpēc izstrādātais plāns noteikti jāizmēģina un jāpārrunā, kas tajā bija veiksmīgs un kas nākamreiz būtu jāplāno citādi.

Plāns skolēniem ir nepieciešams, lai palīdzētu atcerēties un atstāstīt lasīto tekstu. Plāna veidošana nav vienkārša un pašsaprotama lieta – mācoties veidot plānu lasītajam tekstam, skolēniem ir nepieciešams atbalsts, kurā aprakstīta veicamo darbību secība.

Piemērs:

- **1. solis.** Izlasi tekstu!

Lasi uzmanīgi un iedziļinoties centies izprast katra teikuma saturu.

- **2. solis.** Nosaki teksta tematu (par ko bija teksts)!

Pastāsti, ko tu uzzināji un / vai saprati, izlasot šo tekstu! Ja ir radušies jautājumi, uzdod tos klasesbiedram vai skolotājam!

- **3. solis.** Atrodi tekstā nepazīstamos vārdus, noskaidro to nozīmi!
- **4. solis.** Sadali tekstu daļās!

Cik daļu tev sanāca? Salīdzini, vai klasesbiedrs ir sadalījis tekstu tāpat kā tu! Noskaidro, kas jūsu darbā ir kopīgs un kas atšķirīgs!

- **5. solis.** Lasi katru daļu atsevišķi!

Pastāsti, par ko bija šī daļa, un pasvītro atslēgvārdus! Izdomā šai daļai tādu virsrakstu, kas tev palīdzētu atcerēties saturu! Pieraksti to!

- **6. solis.** Pārbaudi, vai katrai teksta daļai ir virsraksts!

Salīdzini savus virsrakstus ar klasesbiedra izdomātajiem virsrakstiem! Ja kāds virsraksts klasesbiedram ir izdevies labāk, palūdž viņam atļauju to izmantot savā plānā!

- **7. solis.** Izdomā, kā pierakstīsi plānu!

Plānu vari veidot domu kartes, tabulas vai shēmas veidā. Neaizmirsti plānā ierakstīt teksta nosaukumu! Katrs plāna punkts ir jānumurē, un rakstot pirmais vārds ir jāsāk ar lielo sākumburtu, bet beigās jāliek punkts.

Līdzās vārdiskajam plānam skolēniem var piedāvāt veidot arī attēlu vai piktogrammu plānu par lasīto, redzēto, dzirdēto, piedzīvoto ne tikai latviešu valodas, bet arī citu mācību priekšmetu stundās, piemēram, dabaszinībās, sociālajās zinībās.

Problēmjaudājumi. Uzdotie problēmjaudājumi skolēnus rosina domāt. Piemēram: *Augi, kuru dzimtene ir viens reģions, ir sastopami visā pasaulē. Kāpēc? Kāpēc mājas visā pasaulē atšķiras? Ja jūs varētu būt jebkurā vecumā, kāds būtu jūsu vecums, kāpēc? Iedomājieties, ka jums ir laika mašīna. Kur jūs dotos, un kāpēc? Ja tu būtu supervaronis, kas tu būtu, un kāpēc? Kāda būtu pasaule, ja cilvēkiem nebūtu jāguļ? Kāpēc ir tik daudz valodu? Ko var uzdāvināt Ziemassvētkos arī bez naudas? Kas notiktu, ja pazustu divskanis **au**, un kas notiktu, ja nebūtu skaitļa vārdu?*

Problēmjaudājumus var izdomāt ne tikai skolotājs, bet arī paši skolēni gan par apgūstamo tematu kādā no mācību priekšmetiem, gan arī saistībā ar latviešu valodas stundā lasīto vai dzirdēto tekstu.

Ranžēšana. Skolēni sakārto vārdus noteiktā secībā pēc savas izvēles un formulē kritēriju, kāpēc viņi tā ir sakārtojuši vārdus. Piemēram, doti vārdi *būrtis, pils, būda, māja*. Vārdus var sakārtot pieaugošā secībā: *būrtis, būda, māja, pils*. Iespējams sakārtot alfabēta secībā: *būda, būrtis, māja, pils*. Vēl citi varianti – sakārtot pēc burtu skaita vārdā, pēc zilbju skaita. Citi piemēri: *rītausma, krēsla, pusnakts, pusdienlaiks; sēkla, pumpurs, zieds, auglis; kakls, galva, pēdas, ceļgali; persiks, zirņi, kāposti, arbūzs*.

Kas te ir lieks? Kāpēc? Dota vārdu vai attēlu rinda, jāatrod neiederīgais un jāpaskaidro, kāpēc. Piemēram, *burts, zilbe, vārds, skaitļa vārds*. Piedāvājot šādus uzdevumus, skolēni jārosina meklēt vairākus pareizos variantus. Piemēram, lieks ir *skaitļa vārds*, tāpēc ka tie ir divi vārdi vai arī tāpēc ka tas sākas ar nebalsīgo līdzskani, vai arī apzīmē vārdšķiru. Lieks var būt arī vārds *zilbe*, tāpēc ka tas ir sieviešu dzimtē vai tāpēc ka beidzas ar patskani. Kad skolēni ir vairākkārt veikuši šādus uzdevumus, var rosināt viņus arī veidot savas vārdu virknes par noteiktu tematu, piemēram, izmantojot Latviešu valodas aģentūras izdotajā mācību materiālā „Atver pasauli” pieejamās attēlu kartītes.

Sintezēt nozīmē domāšanas procesā apvienot, saistīt, spriest un secināt, radīt kaut ko jaunu. Sintezēšana nozīmē informācijas apkopošanu. Sākumskolas skolēniem būtu ieteicams attīstīt tādus spriedumu veidus kā dedukcija, indukcija, abdukcija.

Dedukcija – loģisks secinājums no vispārīgā uz atsevišķo. Mācību procesā dedukcija tiek izmantota tādās situācijās, kad skolēni vispirms iepazīstas ar jēdzienu skaidrojumiem un pēc tam, balstoties uz iegūtajām zināšanām, veic konkrētus uzdevumus. Piemēram, skolēni izlasa skaidrojumu: „Lietvārdi ir vārdi, kas nosauc priekšmetus, lietas, vielas, dabas parādības, augus, norises, procesus, pazīmes, abstraktus jēdzienus, objektus, parādības, dzīvas būtnes un atbild uz jautājumu *kas?*” Pēc tam, pildot uzdevumu, kurā jānosaka lietvārdi, spriež: „Kamene ir kukainis, dzīva būtne, atbild uz jautājumu *kas?*. Tātad kamene ir lietvārds.”

Dedukcijas prasmes attīstīšanai var izmantot tādus uzdevumus kā,

piemēram, „Kas no tā izriet?“, „Vai secinājums ir pareizs? Kāpēc?“, „Izvēlies, kurš secinājums ir pareizs!“.

Kas no tā izriet? Skolēniem piedāvā divus spriedumus un aicina noteikt, kas no tā izriet. Piemēram, *Nodarboties ar sportu ir veselīgi. Jānis nodarbojas ar peldēšanu. Secinājums: Jānim ir veselīgs dzīvesveids. Lasīt grāmatas ir stilīgi. Mūsu klases meitenes daudz lasa. Secinājums: Mūsu klases meitenes ir stilīgas.*

Vai secinājums ir pareizs? Kāpēc? Skolēniem tiek piedāvāti spriedumu paraugi, kuri ir jāizvērtē. Piemēram, *Bungas ir mūzikas instruments. Robertam mājās ir mūzikas instruments. Tātad Robertam ir bungas. Secinājums nav pareizs, jo mūzikas instrumenti ir dažādi. Robertam varbūt mājās ir klavieres, kas arī ir mūzikas instruments.*

Izvēlies, kurš secinājums ir pareizs. Skolēniem piedāvā gatavus secinājumus, no kuriem viņi izvēlas situācijai piemērotāko. Piemēram, *Bungas ir mūzikas instruments. Robertam mājās ir mūzikas instruments. Tātad Robertam ir bungas. / Robertam var būt kāds cits mūzikas instruments.*

Indukcija – loģisks spriedums, kas virzās no atsevišķā uz vispārīgo. Tas ir pretējs dedukcijai, un to bieži izmanto pētnieciskos uzdevumos, kur skolēni patstāvīgi pēta parādības, likumsakarības, atrod kopīgo pētāmajās parādībās un pēc tam vispārinot paši veido jaunu secinājumu.

Lietpratībā balstītais valodu jomas mācību saturs ir veidots tā, lai skolēni varētu atklāt likumsakarības, praktiski darbojoties ar valodu, to pētot, vērojot un eksperimentējot. Piemēram, *skolēni vispirms izpēta tekstā darbības vārdus nolieguma formā un paši secina, ka darbības vārdi ar priedēkli ne- rakstāmi kopā (nevaru). Kā raksta pilsētu nosaukumus? Rīga, Tallina, Viļņa ir pilsētas. Šo pilsētu nosaukumi ir rakstīti ar lielo sākumburtu. Tātad pilsētu nosaukumus raksta ar lielo sākumburtu.*

Skolēniem var piedāvāt uzdevumu saskatīt atsevišķus priekšmetus, parādības kādā sistēmā, ejot no mazākā uz lielāko, no detaļām uz vispārīgo. Piemēram, sakārto pieaugošā secībā – *zilbe, teksts, vārds, burts, teikums; liela, L, liela soma, lie-; Liela soma stāv uz galda* – un paskaidro, kā notiek paplašinājums!

Abdukcija – spriešanas veids, kurā tiek izteikts pieņēmums, kas izskaidro zināmos faktus. Piemēram, *ja zāle ir slapja, tad var secināt, ka ir lijis lietus, vai, ja kūp dūmi, visticamāk, dūmu avots ir uguns.* Abdukcijai raksturīgi spontāni, oriģināli, daudzveidīgi pieņēmumi.

Abdukcijas prasmi skolēni sāk veidot, izsakot savus skaidrojumus kādai parādībai. Piemēram: *Kāpēc ir tāds ticējums „Ja bezdelīgas lido zemu, būs lietus“? Vislabākais treniņš abdukcijas prasmi lietošanā ir dažādu „zinātnes miklu“ minēšana (Purēns 2017). Piemēram: Kā rodas varavīksne? Kur pazūd pelķes? Kāpēc cilvēki runā dažādās valodās? Viens no uzdevumiem, kas attīsta šo spriešanas veidu, ir uzdevums „Kas notika pirms tam?“. Piemēram, skolēniem tiek piedāvāti attēli, kuros redzama izkaltusi zeme, pelķes uz asfalta, krastā guļošs valis, divi sastrīdējušies cilvēki, nokaltusi puķe u. c. Skolēni spriež, kāds tam ir bijis iemesls, kādi procesi ir notikuši pirms tam.*

Uzlabo lietas! Pat labi izstrādātas lietas var uzlabot. Iedomājieties, ja jūsu velosipēdam būtu spāri, tad jūs varētu lidot pie drauga! Izvēlieties kādu no A sarakstā minētajiem priekšmetiem un pievienojiet dažādus priekšmetus, kas ir piedāvāti B sarakstā. Uzzīmējiet un aprakstiet savu superobjektu!

A skrituļslidas, brilles, skeitbords, velosipēds, grāmata, gulta, čības, krēsls

B spogulis, izpletnis, CD atskaņotājs, lukturītis, spāri, motors

A+B brilles + izpletnis = ????

Uzdevums „Uzlabo lietas!“ ir izmantojams, attīstot apraksta veidošanas prasmes. Skolēni veido aprakstu, atbildot uz jautājumiem par to, kāds izskatās jaunveidotais superobjekts, kāpēc tas ir vajadzīgs, ko ar to var darīt, kas to var izmantot, no kādām detaļām tas sastāv, kur tas tiek izgatavots utt.

Iedod jaunu dzīvi! Skolēni ģenerē idejas, kā var izmantot dažādas lietas, piemēram, vecas džinsu bikses, pogas, kurpju kasti, plastmasas izstrādājumus, vecu tulkojošo vārdnīcu utt. Piedāvājot šāda veida uzdevumu pirmo reizi, ir būtiski dot piemērus, piemēram, no pogām var veidot gleznu, rokassprādzi, tās var kolekcionēt. Skolēniem noderīgas varētu būtu arī frāzes, piemēram, *kurpju kastē var likt (ko?)..., kurpju kasti var izmantot, lai ..., ar kurpju kasti var (ko darīt?)...*

Kas vieno? Reālajā dzīvē pat ļoti atšķirīgām lietām var atrast daudz kopīga. Tāpēc var rosināt skolēnus pastāstīt, kas vieno katru nosaukto objektu pāri, un lūgt uzskaitīt pēc iespējas vairāk īpašību. Piemēram, *džemperis un sega – silda, ir no vilnas. Citi piemēri: vējš / ūdens, zivis / ziepes, kucēns / mazulis, zīmulis / svece, auzu pārslas / maize, lietus / asaras, lauva / ērglis, ķemme / zāģis, pavasaris / jaunība.*

Vārdu šūnas (skat. 3.6. attēlu). Skolēni meklē saistību starp attēliem, vārdiem, pamatojoties uz savu pieredzi un zināšanām. Iespējami dažādi sasaistes varianti, un ieteicams rosināt skolēnus sava viedokļa pamatošanai izmantot saliktus teikumus, piemēram, *Ziema ir saistīta ar pavasari, tāpēc ka tie ir gadalaiki.*

3.6. attēls. Vārdu šūnas

26

Novērtēšana. Novērtēt nozīmē analizējot noteikt, vai kādai rīcībai, situācijai, mērķim, rezultātam, parādībai vai procesam piemīt vai nepiemīt noteiktām prasībām, uzskatiem vai normām atbilstošas īpašības. Novērtēšana saistīta ar vispārīnāšanu un abstrakciju, arī ar audzināšanas un personības attīstības jautājumiem, ar tikumiem un vērtībām, kas ir aprakstītas gan standartos, gan audzināšanas vadlīnijās (cieņa, tolerance, godīgums, brīvība u. c.). Piemēram: *Kā novērtēsi Pepijas rīcību, kad viņa nopirka 18 kilogramus konfekšu un izdalīja bērniem, kas gaidīja viņu pie saldumu veikala? Kā tu rīkotos?*

Pēc dzejoļa par slinko Jānīti lasīšanas skolēni atbild uz vairākiem jautājumiem.

- Kas dzejoļī ir patiesība, kas ir meli?
- Kurā dienā Jānītis noteikti meloja?
- Kāpēc Jānītis visu laiku ir slims?
- Kāds ir Jānītis?
- Vai tu esi melojis? Kāpēc?

Novērtēšana ir kritiskās domāšanas pamatā (Kūle 2018). Kritiskās domāšanas attīstība sākas jau pirmsskolas izglītības posmā un turpinās sākumskolā, kad skolēni mācās salīdzināt, interpretēt, novērtēt, savienot un grupēt pēc dotajiem kritērijiem vienkāršu informāciju, vērtēt faktus, pārbaudīt tos, veidot savā pieredzē un viedoklī balstītu argumentāciju, izteikt savas domas, idejas, attieksmi, atpazīt un formulēt problēmas, piedāvāt un izvēlēties labāko risinājumu. Parāli kritiskās domāšanas prasmēm skolēni

pilnveido sadarbības prasmes, iegūst pieredzi iesaistīties daudzveidīgās saziņas situācijās ar vienaudžiem un pieaugušajiem (MK 2018).

Kāpēc ir svarīgi iemācīt domāt kritiski? Pateicoties tehnoloģijām, pieejamais informācijas daudzums ir milzīgs, un nākotnē tas kļūs vēl lielāks. Tāpēc jau sākumskolas skolēniem ir nepieciešams ceļvedis, kā izvērtēt, nevis tikai pasīvi pieņemt informāciju. Kritiskās domāšanas prasmju attīstība ir zināma garantija tam, ka skolēni varēs kritiski izvērtēt daudzveidīgās informācijas plūsmu, atpazīt un risināt problēmas, ar kurām saskarsies. Lai gan mācību procesā skolēniem vienmēr ir tikušas attīstītas dažādas domāšanas prasmes – prasme analizēt, interpretēt, salīdzināt, sintezēt u. c. –, lietpratības pieejas

kontekstā ir kļuvis skaidrs, ka atsevišķu izolētu kognitīvo prasmju trenēšana nenodrošina kritiskās domāšanas attīstīšanu veselumā. Prasme atšķirt, grupēt, analizēt, pamatot, secināt jāsaista ar skolēnu personisko attieksmi, veicinot vērtībās balstītu ieradumu attīstību (Rubene, Svece 2018).

Domāt kritiski ir vairāk nekā domāt skaidri vai racionāli, tas nozīmē domāt patstāvīgi, formulēt savu viedokli, izdarīt secinājumus un rīkoties neatkarīgi no ārējās ietekmes, bet saskaņā ar apgūtajiem tikumiem un orientējoties uz sabiedrībā pieņemtām un uz ilgtspējīgu attīstību orientētām vērtībām. Piemēram: *Tu atradi savas klasesbiedrenes personisko dienasgrāmatu. Kā tu rīkosies?*

Kā attīstīt kritisko domāšanu sākumskolā? Pieci padomi.

1. padoms. Nodrošināt iespēju bērniem izteikt savas domas un viedokli par kādu problēmu vai jautājumu.

Ir pieci vienkārši veidi, kā to izdarīt.

- Uzdodiet jautājumu: „Kāpēc?” Lūdziet skolēniem sniegt pamatojumu, skaidrojumu, nosaukt mērķi vai motivāciju. Piemēram: *Kura ir tava mīļākā grāmata? Kāpēc? Vai vēlies, lai dinozauri vēl būtu dzīvi? Pamato, kāpēc jā vai kāpēc nē! Kāpēc tu tā rīkojies? Kāpēc viņš to darīja? Kāpēc tas tā notika?*
- Lūdziet paskaidrojumu vai precizējumu atsevišķiem skolēnu izteicieniem: „Tu pateici, ka... Ko tu ar to domāji? Vari paskaidrot?”
- Lūdziet pastāstīt par to plašāk: „Pastāsti par to vairāk!”

- Lūdziet nosaukt piemēru vai paraugu: „Nosauc piemēru!”
- Lūdziet nosaukt nosacījumus: „No kā tas būtu atkarīgs? Kas notiktu, ja tu to izdarītu? Kas to pierāda?” (Worley 2019)

Rosinot skolēnus izteikt savas domas, vienmēr ir jādod viņiem laiks izdomāt atbildi, jo ne visi ir gatavi atbildēt uzreiz un nekavējoties, īpaši tad, ja atbilde jāpasaka valodā, kas nav skolēnu dzimtā. Tāpēc skolotājam ir jāprot pagaidīt atbildi, iedrošināt, nesteidzināt. Tā kā daži skolēni gatavi atbildēt uzreiz, ieteicams atbildi uz klausīt individuāli, tas ir, lūgt, lai atbildi skolotājam pasaka čukstus.

Saziņas situāciju veidošanai, kurās skolēni izsaka savu viedokli par kādu jautājumu, kā ierosmi varētu izmantot SIA „Tellyourstory” izstrādātās spēles „Stāstu stāstiem izstāstīju” (papildinformāciju skat. „Tellyourstory” tīmekļa vietnē <http://www.tellyourstorycards.com/>) pamatideju (Salmiņa, Veinberga 2014). Spēle sastāv no jautājumu kartēm, un tās pamatprincips – skolēni mainās ar spēļu kartēm un izsaka savu viedokli par dažādiem problēmjautājumiem. Sākotnēji tie var būt skolotāja sagatavoti jautājumi gan par dažādu mācību jomu saturā ietvertajiem tematiem, gan arī par bērnu pašu pieredzi. Pēc tam, kad skolēni ir sapratuši spēles ideju, ieteicams rosināt pašiem veidot jautājumu banku, kurā varētu apkopot tos jautājumus, ko viņi vēlētos uzdot klasesbiedriem. Spēles bankas veidošanā var iesaistīt arī skolēnu ģimenes locekļus un draugus, tādā veidā atjaunojot jautājumus un padarot tos skolēniem personiski nozīmīgus.

Jāpievērš uzmanība, lai skolēni veidotu atvērtos jautājumus – tādus, uz kuriem nav vienīgās pareizās atbildes. Secināt to, kā veidot šādus jautājumus, skolēni var paši. Piemēram, skolotājs piedāvā vairākus jautājumus (*Kur pa dienu dzīvo sapņi? Ko viņi tur dara? Kāpēc kaķi ķer peles? Kāpēc mēness dažreiz ir redzams dienā? Kā radās transformeri? Kurš gadalaiks seko pēc ziemas? Vai zirgs ir mājdzīvnieks?*). Skolēnu uzdevums ir izvēlēties interesantākos jautājumus, pamatojot, kāpēc tie ir interesantākie, un secināt, kā veidot šādus jautājumus latviešu valodā (*Ar kādiem vārdiem visbiežāk iesākas teikumi? Kāda pieturzīme teikuma beigās tiek lietota? Kāda ir vārdu secība teikumos?*).

2. padoms. Attīstīt skolēnu prasmi nošķirt faktus no viedokļiem.

Prasme novērtēt informāciju ir kritiskās domāšanas pamatprasme. 1.–3. klasē skolēni mācās atrast, saskatīt svarīgu informāciju tekstā, kas palīdz izprast teksta jēgu, atpazīt un grupēt faktus un viedokļus. 4.–6. klasē skolēni detalizēti un kopumā uztver dažāda veida informāciju (fakti, viedokļi, attieksme) no vairākiem piedāvātajiem avotiem (arī e-vidē), kritiski vērtē to saturu un ticamību, iesaistās saziņā par dzirdēto/redzēto/izlasīto, izmantojot konkrētus faktus, piemērus, saturiski nozīmīgas detaļas, nošķir nepieciešamo no liekā, svarīgo no mazsvarīgā, salīdzina dažādos plašsaziņas līdzekļos izmantoto argumentāciju, lai noteiktu tajos pausto viedokļu pamatotību, izprot atšķirību starp realitāti un tās atspoguļojumu plašsaziņas līdzekļos (MK 2018).

Fakts – reāls, patiešs notikums, īstenība, pierādīta parādība. Viedoklis – uzskats, izpratne par kaut ko, attieksme pret kaut ko. Piemēram: *Mārtiņi ir rudens svētki – fakts; Mārtiņi ir ļoti jauki svētki – viedoklis.*

Skolēniem var piedāvāt izvērtēt, vai tas ir fakts vai viedoklis, un pamatot to. Pamatojumam izmanto apgūtās zināšanas un esošo pieredzi. Piemēram: *6. klase ir jaukāka nekā 5. klase. Nevienam no*

diviem cilvēkiem nav vienādu pirkstu nospiedumu. Jupiters ir lielākā planēta mūsu Saules sistēmā. Šādi apgalvojumi varētu tikt izmantoti mācību temata vai stundas ierosinājuma posmā, lai rosinātu bērnus meklēt atbildi un pierādīt, vai tas ir fakts vai viedoklis. Temata noslēgumā var aicināt skolēnus nošķirt faktus un viedokļus, lai iegūtu atgriezenisko saiti par to, kā ir apgūts mācību saturs.

3. padoms. Attīstīt skolēnu prasmi izmantot faktus sava viedokļa pamatošanai un argumentēšanai.

Šī prasme balstās uz skolēnu izpratni par to, ka izteiktajam pamatojumam jābūt argumentētam, balstītam uz atbilstošiem, precīziem faktiem un ticamiem avotiem. Sākumskolā skolēni mācās pamatot un argumentēt, izmantojot lasītajā tekstā iekļauto informāciju un veidojot izpratni par to, ka ticamu informāciju un faktus var meklēt grāmatās, enciklopēdijās, populārzinātniskos žurnālos (piemēram, žurnālā „Ilustrētā Junioriem”), vārdnīcās, oficiālās tīmekļa vietnēs (piemēram, www.valoda.lv). Skolēni var veidot atgādni „Kur es meklēju, ja man vajag atrast informāciju?”.

4. padoms. Nodrošināt iespēju skolēniem reflektēt par stundā gūtajām atziņām, kas ietver domāšanu ne tikai par apgūto mācību saturu (Ko es iemācījos?), bet arī par vērtībās balstītajiem ieradumiem un tikumiem (atbildība, centība, cieņa pret citiem, pret dzīvību, sadarbība, dabas aizsardzība, taisnīgums, godīgums, laipnība, savaldība u. c.).

Bērni spriež par to, kā iegūtās zināšanas un prasmes var sasaistīt ar reālo dzīvi un ikdienu, izmantojot tās sevis un apkārtējās pasaules uzlabošanai (Kūle 2018). Piemēram: *Kas bija vissvarīgākais, ko jūs ieguvāt stundā? Kā jūs domājat, kur šo varēsim izmantot turpmāk? Kāpēc to ir svarīgi zināt / prast? Kā tu novērtēsi šādu rīcību? Kas tevi izbrīnīja? Par ko tu pārdzīvoji? Ko tu juti?*

5. padoms. Iesaistīt skolēnus dažādu ar ikdienas dzīvi saistītu problēmsituāciju risināšanā, mudinot mācīties saskatīt un izprast problēmu, piedāvāt iespējamās tās risināšanas variantus (Snyder, Snyder 2008).

Piemēram, iedomājieties, ka ir jāizvirza persona dalībai konkursā „Sporta slavas zāle”. Ko jūs katrs izvirzītu, kāpēc? Izvēle var būt profesionāls sportists no pagātnes vai tagadnes, draugs, vecāks, treneris vai skolotājs. Vai, piemēram, 4. a klases skolēniem vecāki ir nolēmuši uzdāvināt kāda latviešu valodā izdota žurnāla abonementu. Iesakiet 4. a klases skolēniem, kādu žurnālu viņi varētu izvēlēties! Pamatojiet savu viedokli!

Pildot šo uzdevumu, skolēniem būs nepieciešams iepazīties ar viņu vecumposmam atbilstošiem Latvijā izdotiem žurnāliem (var izmantot ģimenē abonētos un bibliotēkā pieejamos žurnālus, pētīt lielveikalu un kiosku piedāvājumu), secināt par žurnālu tematiku. Skolēni atkārtos žurnālu nosaukumu rakstību, mācīsies lasīt tekstu pārskatot (lasīt ātri, pievēršot uzmanību virsrakstiem, attēliem, izcēlumiem u. tml., lai iegūtu vispārīgu priekšstatu par tekstu), vingrināsies lietot skaitļa vārdus, stāstot par žurnāla iznākšanas regularitāti un izmaksām (cik maksā laikraksts, ja to abonē uz gadu, pusgadu, ja pērk katru mēnesi kioskā), sarunāsies ar klasesbiedriem, veidos stāstījumu un izteiks savu viedokli par izpētītajiem laikrakstiem – to tematiku, vizuālo noformējumu, mērķauditoriju utt. Risinot šo problēmsituāciju, skolēni ne tikai izpētīs informāciju par Latvijā izdotajiem žurnāliem, bet arī gūs interesi izlasīt kādu no žurnāliem.

Mācību procesā ir jānodrošina tāda vide, kurā skolēniem ir iespēja domāt pašiem un patstāvīgi risināt pat vissarežģītākos jautājumus. Tas nozīmē, ka skolotājam pirms katras mācību stundas ir jāatbild ne tikai uz jautājumu, ko mācīšu, bet arī jābūt skaidrībai par to, kā mācīt, lai skolēni mācītos mācīties paši un attīstītu vērtībās balstītos ieradumus. K. Voldermane savā ilustrētajā rokasgrāmatā “Mācīšanās prasmes” (Voldermane 2019, 82) nosauc septiņus noderīgus ieteikumus kritiskās domāšanas prasmju attīstībai. Tie aicina skolēnu

- 1) būt zinātkāram, atvērtam jaunām idejām un apgūt tās lasot un mācoties;
- 2) koncentrēties uz darbu, izvairoties no dažādiem uzmanības novērsējiem;
- 3) veidot pierakstus, fiksējot domas un idejas;
- 4) analizēt un pārdomāt informāciju;
- 5) ņemt vērā, ka viedokļi var būt dažādi, izvērtēt pretējos viedokļus;
- 6) „piespēlēt” idejas citiem, pārrunāt ar klasesbiedriem, vecākiem, draugiem, skolotājiem savas idejas, ņemt vērā ieteikumus;
- 7) turpināt jautāt, lai noskaidrotu vairāk informācijas, saprastu, vai informācija balstās uz faktiem vai viedokļiem.

Vienojoties par šo vai līdzīgu noteikumu ievērošanu klasē, skolēni ne tikai mācās iedziļinoties, bet arī paši uzņemas atbildību par savu līdzdalību mācīšanās procesā, tādējādi attīstot arī pašvadības mācīšanās prasmes.

Izvērtējot kvalitatīvu virzību no virspusējas uz dziļu mācīšanos, var izmantot *SOLO* taksonomiju.

SOLO taksonomija skolēnu izpratnes līmeņa izvērtēšanai

SOLO taksonomija ir modelis, kas veidots, lai izprastu skolēnu kognitīvo attīstību mācību procesā. Skolotājs ar *SOLO* taksonomijas palīdzību var analizēt, kuru no pieciem izpratnes līmeņiem skolēns sasniedzis jeb kāds ir konkrētā skolēna individuālais domāšanas procesu progress (Vanags 2018).

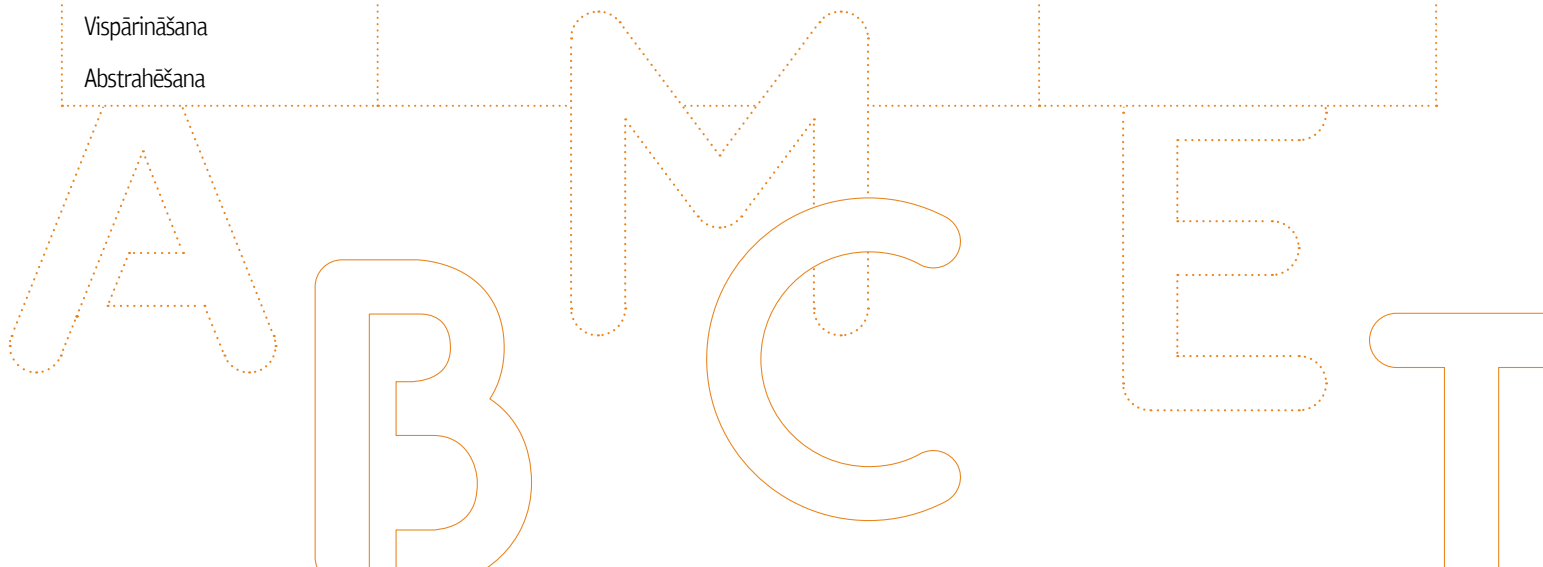
Pirmais *SOLO* taksonomijas līmenis ir neziņas stadija. Nākamie divi posmi (vienas struktūras un vairāku struktūru) ir izpratnes līmeņi, kuros zināšanas (parasti konkrētas zināšanas) tiek uzkrātas pieaugošā apjomā. Taču tas, ka palielinās zināmo faktu vai ideju daudzums, nenozīmē, ka padziļinās mācīšanās, jo, piemēram, no galvas iemācīto vārdu daudzums neapliecina, ka skolēns ir apguvis valodu. Iedziļināšanās nāk ar kvalitatīvām izmaiņām mācību satura izpratnē: notiek zināšanu integrācija, savienošana, vispārināšana un pārnese (sakarību un paplašināto abstrakciju līmenis). Piemēram, ja skolēns zina, ko un kā raksta apsveikumā, un ir iemācījies rakstīt apsveikumu klasesbiedram, tad viņš var to uzrakstīt arī draugam. Šādas kvalitatīvas izmaiņas ir izziņas ziņā izaicinošas, taču pēdējie *SOLO* taksonomijas līmeņi nebūt nav grūtāki kā iepriekšējie līmeņi – var būt diezgan grūti atcerēties arī lielu skaitu atsevišķu faktu (Michael, Kustra, Kustra 2012). „Dziļums” nav tas pats, kas grūtības, – iespējams, tieši šī atziņa izskaidro, kāpēc bieži vien uzdotajos jautājumos skolēni netiek rosināti izmantot augstāka līmeņa domāšanas darbības, bet gan tiek pieprasīta lielāka uzmanība detaļām (Hattie, Brown 2004).

3.2. tabulā aprakstīts mācīšanās iedziļināšanās process pēc *SOLO* taksonomijas un doti latviešu valodas mācību satura apguvē izmantojami piemēri sākumskolā (1.–6. klasē).

3.2. tabula. Zināšanu, prasmju un mācību aktivitāšu apraksts pēc *SOLO* taksonomijas (Michael, Kustra, Kustra 2012)

Izpratnes līmenis / domāšanas darbības	Apraksts / piemēri	Darbības vārdi, kas raksturo skolēnu zināšanas un prasmes
Pirmsstrukturālais līmenis 	Skolēns neizprot uzdevumu, nav zināšanu. Piemēri: – <i>Kas tas ir?</i> – <i>Nezinu!</i>	Nav.
Vienas struktūras līmenis Viens struktūrelements Atcerēšanās Lietošana pēc parauga Interpretācija (raksturošana, atpazīšana, nošķiršana)	Skolēni koncentrējas uz vienu būtisku aspektu, reducē informāciju, iegaumē noteiktu saturu, veic vienkāršas, acīmredzamas procedūras, izpilda darbības pēc piemēra vai atkārto tās, atpazīst un nosauc priekšmetu, parādību vai jēdzienu. Skolēni apgūst pamatprasmes, pamatzināšanas un pamatjēdzienus. Piemēri: A – <i>Kas tas ir?</i> – <i>Tas ir dzejolis.</i> B <i>Nosauc alfabēta burtus!</i> C <i>Atrodi teikumā vārdus, kas atbild uz jautājumu Kāds?!</i> Mācību aktivitātes: noteikta satura iegaumēšana, darbošanās pēc piemēra, vizualizācijas izmantošana, darbību atkārtošana, spēles (loto).	Nosauc (<i>Kas tas ir?</i>), atpazīst, iegaumē, izpilda pēc parauga, atdarina, atkārto, izpilda vienkāršas instrukcijas, saskaita, deklamē, sakārto, atzīmē, meklē, izvēlas no saraksta, piedāvā vienu ideju, savieto attēlus ar jēdzienu u. c.

Izpratnes līmenis / domāšanas darbības	Apraksts / piemēri	Darbības vārdi, kas raksturo skolēnu zināšanas un prasmes
Vairāku struktūru līmenis Vairāki nesaistīti struktūrelementi Analīze (salīdzināšana, strukturēšana) Interpretācija (izskaidro saviem vārdiem)	Skolēni apgūst vairākus būtiskus patstāvīgus aspektus, papildinot izpratni par apgūstamo parādību. Piemēri: A – <i>Kādas ir teksta pazīmes?</i> – <i>Tekstam ir ievads, galvenā daļa un nobeigums. Tekstam var noteikt tematu. Tekstam ir mērķis.</i> B <i>Pierādi, ka tas ir teikums!</i> C <i>Nosauc īpašības vārda pazīmes! Pasvītrot teikumā vārdu savienojumus (lietvārds + īpašības vārds)!</i> Mācību aktivitātes: vingrinājumi, darbs ar tekstu (raksturošana), galda spēles, terminu definēšana.	Apraksta, nosauc pazīmes, raksturo, uzskaita, pabeidz, turpina, apvieno, izmanto, formulē, risina, pierāda, salīdzina, sagrupē, analizē, nosaka struktūru, sastāvu, papildina u. c.
Sakarību līmenis Struktūrelementi saistīti vienotā struktūrā Sintēze (apkopošana) Analīze (sakarību meklēšana)	Skolēni integrē struktūrā vairākus dažādus aspektus, lieto prasmes un zināšanas mācību priekšmeta kontekstā, atklāj likumsakarības, kas saista dažādas parādības. Atrod sakarības starp teoriju un praksi, mērķiem un ideju, saprot zemtekstu. Piemēri: A <i>Izveido jautājumus par tekstu!</i> B <i>Izpēti piemērus un secini, kā var veidot salikteņus: sniegavīrs, biežpiens, ugunsurs!</i> C <i>Izpēti tekstā pasvītrotos vārdu savienojumus (lietvārds + īpašības vārds) un secini, kā īpašības vārdi ir saistīti ar lietvārdiem! Veido vārdu savienojumus, iesaisti tos teikumos!</i> Mācību aktivitātes: diskusija, problēmorientēta mācīšanās, gadījumu izpēte, kooperatīvā mācīšanās.	Salīdzina, pretstata, secina, spriež, klasificē, izskaidro (cēlonis un sekas), analizē, veido analogijas, atšķir, apšaubā, saista, šķiro, piemēro, integrē, lieto teoriju, diskutē, ievieš, plāno, apkopo, konstruē, interpretē (dažas sajūtas), veido struktūru, pamato, pierāda, atvasina, adaptē, izvērtē, uzdod jautājumus u. c.
Paplašināto abstrakciju līmenis Novērtēšana (nozīme, pārese) Interpretācija (nolūks, galvenā doma, ideja, būtība) Sintēze (radīšana) Vispārināšana Abstrahēšana	Skolēni vispārina apgūtās zināšanas un saista tās ar citos mācību priekšmetos iegūtajām zināšanām, iegūstot jaunas zināšanas un pieredzi. Skolēni pieņem patstāvīgus lēmumus, izmanto prasmes un zināšanas dažādos kontekstos. Piemēri: A <i>Kas notiktu, ja pazustu skaitļa vārdi? Pamato savu viedokli!</i> B <i>Prognozē, kas notiks tālāk!</i> C <i>Uzraksti tēlainu aprakstu, izmantojot īpašības vārdus!</i> Mācību aktivitātes: projekti, radošie darbi, argumentācija, prognozēšana, diskusijas, refleksija, pieredzes izvērtēšana.	Vispārina, prognozē, iztēlojas, kritiski novērtē, atspoguļo, izvirza hipotēzi, teoretizē, rada, izgudro, pierāda, pamato, argumentē, nosaka prioritātes, konstruē, veic, izskaidro, lieto, analizē, paredz, spriež, pāmes teoriju uz jaunu situāciju, kritiski atspoguļo u. c.

SOLO taksonomijas modelis ir noderīgs, lai mācību stundā mērķtiecīgi iekļautu uzdevumus skolēnu izpratnes līmeņa padziļināšanai un novērtētu viņu snieguma un mācīšanās progresu, kā arī palīdzētu skolotājiem saprast mācību saturu, mācību metožu un mācību sasniegumu novērtēšanas savstarpējo mījsakarību (Vanags 2018).

Vai skolēni varēs tikt galā ar sarežģītiem domāšanas uzdevumiem otrajā valodā? Skolotājiem var rasties jautājumi, vai skolēniem ir jādod kognitīvi noslogoti mācību uzdevumi, ja otrās valodas prasme nav pietiekama; vai skolēni varēs tikt galā ar sarežģītiem domāšanas uzdevumiem otrajā valodā?

Balstoties uz Dž. Kaminsa divu dimensiju teoriju, kas raksturo komunikācijas kognitīvos nosacījumus, skolotājam jāņem vērā bērna zināšanas, prasmes un pieredze un jāizmanto šis konteksts mācību satura apguvē. Pēc divu dimensiju teorijas komunikācija var būt kognitīvi noslogota (kad jāapstrādā liels informācijas daudzums akadēmiskā valodā, kad valodas prasme ir nepietiekama), kognitīvi nenoslogota (kad valodas prasme ir pietiekami augsta, lai saziņa notiktu bez grūtībām), ar kontekstu saistīta (tiek izmantoti neverbālās komunikācijas līdzekļi (ķermeņa valoda, intonācija u. c.)) un ar kontekstu nesaistīta (teksts grāmatā bez ilustrācijām). Saruna veikalā ir kognitīvi nenoslogota un saistīta ar kontekstu, bet klasē notiek kognitīvi noslogota komunikācija, jo ir jāapstrādā liels informācijas daudzums un skolēnu otrās valodas prasme vēl ir nepietiekama. Lai veiksmīgi norisinātos kognitīvi noslogota komunikācija, tas ir, lai skolēni varētu uztvert mācību saturu otrajā valodā un veiktu kognitīvās darbības (analīzi, sintēzi, novērtēšanu, interpretāciju), ir jārada ar kontekstu saistītas situācijas, piemēram, skolēnam vieglāk runāt par viņam pazīstamām lietām.

Labs skolotājs ir tas, kurš nepārtraukti piegādā informāciju tādā līmenī, kas ir saprotams valodas apguvējiem (Beikers 2002). Ko tas nozīmē praksē?

Svarīgi ir sasaistīt mācību saturu ar kontekstu.

1. Pārliecinieties, ka skolēni saprot jēdzienus, kas svarīgi satura izpratnei, piemēram, matemātikā jēdzienus *vairāk*, *mazāk*. Lasot uzdevumu – „Tev ir četri āboli. Tas ir par trim āboliem vairāk nekā

man. Cik ābolu ir man?” –, bērns var apmulsť no vārda *vairāk* un veikt saskaitīšanu, iegūstot skaitli 7.

2. Sagatavojiet skolēnus teksta lasīšanai. Sākumā skaidrojiet, stāstiet paši, tikai tad dodiet lasīt tekstu, jo stāstot jūs sniegsiet papildinformāciju, kas palīdzēs saprast izteikuma saturu, piemēram, norādīsiet uz priekšmetiem, izmantosiet žestus, intonāciju, ķermeņa valodu.

3. Sniedziet kontekstuālu atbalstu – apgūstiet saturu darbojoties, demonstrējot, izmēģinot. Piemēram, augstuma jēdzienu izprast labāk, kad katrs skolēns izmēra savu garumu.

4. Dodiet runas paraugus, demonstrējot ar savu runu, kā salīdzina, novērtē, analizē. Skolēni mācās un atkārtoti teikto.

5. Izmantojiet attēlus, zīmējumus, priekšmetus, darbības, citu vizuālo informāciju, kas palīdzēs skolēniem „ieraudzīt” saturu.

6. Palīdziet skolēniem viņu domas un spriedumus ietērt vārdos. Mudiniet skolēnus izmantot atbalsta materiālus (atgādnēs, vārdu un izteicienu sarakstus), kas palīdzēs izteikt savus spriedumus vārdos.

7. Izmantojiet neverbālus saziņas līdzekļus (norādiet uz priekšmetiem ar skatu, žestikulējiet, izmantojiet intonāciju), lai sniegtu papildinformāciju, kas palīdz saprast teiktā saturu.

Vairāku valodu apguve nekavē zināšanu uzkrāšanu, bet tieši ar valodas palīdzību tiek uzkrātas zināšanas. Pēdējos gados veiktie atklājumi par cilvēka smadzeņu funkcionēšanu liecina, ka divgadīgam bērnam ir par 50 % vairāk smadzeņu sinapšu (neironu saskare) nekā pieaugušam cilvēkam, un, ja šīs potences netiek izmantotas, tās zūd. Lai veicinātu bērna valodas attīstību, bērnam ir „jāpeldas valodā, turklāt daudzveidīgā un bagātīgā valodā. Tāpēc runāsim ar bērniem par gudrām un nopietnām lietām, izmantosim gan pasaku, gan zinātniskās grāmatas, nevairīsimies no svešvārdiem, apvīdvardiem! Aicināsim bērnu skaidri izteikt savas domas un izjūtas, mācīsim pamatot savas vēlmes un argumentēt viedokli [...]” (Balčiņš, Druviete 2017, 52–53).

Izmantotā literatūra

Baltiņš, Druvieta 2017 – Baltiņš, M., Druvieta, I. *Ceļavējš cilvēku ciltij. Valoda sabiedrībā*. Rīga : LVA, 2017.

Beikers 2002 – Beikers, K. *Bilingvālās izglītības pamati*. Rīga : Nordik, 2002.

DPIP 2017 – Balsta koncepti dabaszinību apgūšanai bilingvāli vai latviešu valodā mazākumtautību skolās [tiešsaiste], 2017 [skatīts 12.08.2019.]. Pieejams: http://www.izglitiba.daugavpils.lv/Media/Default/file/=2012/BIC/171011_balsta_koncepti_4kl.pdf

Hattie, Brown 2004 – Hattie, J., Brown, G. *Cognitive Processes in asTTle: The SOLO Taxonomy*. asTTle Technical Report #43, University of Auckland/Ministry of Education [tiešsaiste], 2004 [skatīts 09.08.2019.]. Pieejams: http://telerehabilitation.lv/sites/default/files/Kompetenci%20att%C4%ABsto%C5%A1a%20m%C4%81c%C4%AB%C5%A1an%C4%81s_leteikumi%20izgl%C4%ABt%C4%ABbas%20politikas%20un%20r%C4%ABc%C4%ABpolitikas%20veidot%C4%81jiem.pdf

IAC 2012 – *Kritiskās domāšanas pamati* [tiešsaiste], 2012 [skatīts 01.10.2019.]. Pieejams: <http://www.iac.edu.lv/assets/Publications/KD-pamati-LV-isaiss.pdf>

Kūle 2018 – *Kritiskā domāšana. Izglītība, medijpratība, priestspēja*. Rīga : LU [tiešsaiste], 2018 [skatīts 07.09.2020.]. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro_Kritiska_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Michael, Kustra, Kustra 2012 – Michael, K., Kustra, P. & Kustra, E. (2012). *A Primer on Learning Outcomes and the SOLO Taxonomy*, Course Design for Constructive Alignment. Centre for Teaching and Learning, University of Windsor [tiešsaiste], 2012 [skatīts 11.09.2019.]. Pieejams: <http://www.uwindsor.ca/ctl/sites/uwindsor.ca.ctl/files/primer-on-learning-outcomes.pdf>

MK 2018 – Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumi Nr. 747 *Noteikumi par valsts pamatzglītības standartu un pamatzglītības programmu paraugiem* [tiešsaiste] [skatīts 19.04.2019.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303768-noteikumi-par-valsts-pamatizglitiba-standartu-un-pamatizglitiba-programmu-paraugiem>

Oliņa 2018 – Oliņa, Z. *Nozīmīgākās pārmaiņas pilnveidotajā mācību saturā* [tiešsaiste], 2018 [skatīts 05.03.2019.]. Pieejams: <http://www.skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/nozimigakas-parmainas-pilnveidotaja-macibu-satura>

Purēns 2017 – Purēns, V. *Kā attīstīt kompetenci*. Rīga : RaKa, 2017.

Rozakis 1998 – Rozakis, L. *Fresh & Fun Critical-Thinking Activities Engaging Activities and Reproducibles to Develop Kids' Higher-Level Thinking Skills* [tiešsaiste] [skatīts 25.09.2019.]. Pieejams: <https://pdfs.semanticscholar.org/e110/9d63e73f36d795185840d2024459932a6bc1.pdf>

Rubene, Svece 2018 – Rubene, Z., Svece, A. *Kritiskās domāšanas attīstīšana izglītībā Latvijā: situācijas analīze un pilnveides perspektīva. Kritiskā domāšana. Izglītība, medijpratība, priestspēja*. Rīga : LU [tiešsaiste], 2018 [skatīts 03.04.2019.]. Pieejams:

https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro_Kritiska_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Salmiņa, Veinberga 2014 – Salmiņa, G., Veinberga, Z. *Stāstu stāstiem izstāstīju* [tiešsaiste], 2014 [skatīts 15.12.2019.]. Pieejams: <http://www.tellyourstorycards.com/par-mums/>

Snyder, Snyder 2008 – Snyder, L. & Snyder, M. Teaching Critical Thinking and Problem Solving Skills. *The Delta Pi Epsilon Journal* 1, 2., 2008, 90–99.

Vanags 2018 – Vanags, E. *Kādam nolūkam kalpo izglītības mērķu taksonomijas?* [tiešsaiste], 2018 [skatīts 15.06.2019.]. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/news/blogs/kadam-nolukam-kalpo-izglitiba-merku-taksonomijas>

Voldermane 2019 – Voldermane, K. *Ilustrēta rokasgrāmata. Mācīšanās prasmes*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2019.

Žumāls „Pūcīte”, 2019 – Žumāls „Pūcīte”, 2019, Nr. 6 [tiešsaiste], 2019 [skatīts 07.09.2020.]. Pieejams: <https://manizurnali.lv/flip/5949465>

Worley 2019 – Worley, P. *How to help your child develop critical thinking skills* [tiešsaiste], 2019 [skatīts 27.11.2019.]. Pieejams: <https://www.theschoolrun.com/critical-thinking-for-kids>

Valsts izglītības satura centrs, ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 „Kompetenču pieeja mācību saturā”. *Galda spēļu komplekts pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem latviešu valodas apguvei*. Rīga: LVA, 2020

4. Kompleksie uzdevumi

Dzīve ir pārsteigumu un negaidītu izaicinājumu pilna, un ikdienā skolēni sastopas ar situācijām, kuras jāatrisina nekavējoties. Ko darīt, kā rīkoties, ja pazudusi mājas atslēga, ja esi iestrēdzis liftā, ja izlādējies telefons vai mājās esi aizmirsis pusdienu naudu, ja nezini, kā iemācīties no galvas dzejoli, kā uzrakstīt stāstu, kā sameklēt atbildes uz jautājumiem utt.

Lietpratības izglītības kontekstā, lai iemācītos tikt galā ar dažādām problēmsituācijām, svarīga kļūst skolēna spēja kompleksi (visaptveroši) lietot zināšanas un prasmes un paust uzskatus. Pāmesot apgūtās zināšanas uz jaunām situācijām, skolēns darbina uzreiz vairākas augsta līmeņa domāšanas prasmes (risinot problēmas, vienlaicīgi analizē, sintezē, izvērtē utt.).

Kompleksa uzdevuma mērķis ir rosināt skolēnus iedziļināties un domāt, meklēt sakarības, spriest, tam ir risinājumu un atbilstošu variativitāti.

Kompleksā uzdevumā ir konkrēti formulēts sasniedzamais rezultāts, ir zināms, kādu sniegumu vēlamies, lai skolēns demonstrē, piemēram, prasmi strādāt ar tekstu, pētnieciskas prasmes, kognitīvo (izziņas) vai metakognitīvo (domāt par savu domāšanu) darbību (skat. 2. nodaļu) utt.

Risinot uzdevumus, it īpaši, ja tas prasa iedziļināšanos, skolēns 1. klasē vēl nesaprot, kādi rīki nepieciešami, kā ir jādoma, kādas darbības jāveic, lai to atrisinātu, un kā var paskaidrot, kāpēc atrisinājums ir tieši šāds. Tāpēc ieteicams šādus uzdevumus sākumā pildīt visiem kopā, piedāvājot dažādus paņēmienus un iespēju saprast, kā var domāt.

Piemēram, uzdevums „Atrodi lieko” uzskatāmi parāda, kā vienlaicīgi tiek darbinātas vairākas augsta līmeņa domāšanas prasmes (salīdzini, izvēlies, izvērtē, secini, pamato).

Atrodi lieko! Paskaidro, kāpēc tas ir lieks! Pastāsti, kā tu spriedi! Te var atrast vismaz trīs iespējamās atbildes!

Doti vārdi: ziepes, zobu pasta, zīmulis, šampūns. Kurš no tiem ir lieks, kāpēc?

Iespējamās atbildes: lieks ir zīmulis, jo pārējos izmantojam mazgājoties, lieks ir šampūns, jo pārējo vārdu sākumburts ir **z**, bet vēl lieka var būt zobu pasta, jo uzrakstīta ar diviem vārdiem utt.

Kompleksi uzdevumi salīdzinājumā ar tipveida uzdevumiem ir daudzfunkcionāli, tie dod iespēju demonstrēt kompleksu sniegumu (skat. 4.1. tabulu).

4.1. tabula. Tipveida un kompleks uzdevums (Oliņa, Namsone 2018)

Kritēriji	Tipveida uzdevums	Komplekss uzdevums
Sasniedzamais rezultāts	Vērsts uz atsevišķu prasmi, sakarību.	Komplekss, saistās ar skolēna pieredzi.
Uzdevuma situācija	Jēdzieni, fakti, likumi un teorijas šaurā zinātnes kontekstā, dominējošs zinātnes temata aktuālais saturs.	Iespēja paplašināt – jēdzieni, fakti, likumi, teorijas, starpdisciplinārs konteksts, reālās dzīves situācijas, autentisks.
Kognitīvais līmenis, uzdevumu risināšanas paņēmieni	Dominējoši zems, risinot tipveida uzdevumus, atceras procedūras, izpilda rutīnas darbības.	Daudzveidīgs, attīsta prasmes lietot kognitīvos un metakognitīvos paņēmienus dažādā dziļumā, lasītprasmes paņēmienus u. c. letver tipveida un nestandarta darbības, rīcību jaunās situācijās.
Risinājumu variantu iespējamība un atbilstošu variantu iespējas	Dominējošs viens risinājuma paņemiens, viena pareizā atbilde.	Tiek veicināta variativitāte.

Komplekss uzdevums ir saistīts ar reālu dzīves situāciju, bieži iekļauj pretrunīgu informāciju vai lielumus, priekšplānā izvirzot kādu situāciju vai problēmu, kas ir jāatrisina. Tas ir aktuāls un nozīmīgs skolēnam. Komplekss uzdevums ir starpdisciplinārs, tas dod iespēju veidot būtību kopainā, apvienojot divas vai vairākas zinātnes nozares (mācību priekšmetus). Kompleksa uzdevuma nosacījumi ir skaidri formulēti, bet nav dotas norādes vai informācija par risināšanas paņēmieniem, tas ir motivējošs, interesi un izziņu rosinošs (Pogrow 2005; Wenning 2005; Wenning 2007; Schraw, Robinson 2011 u. c.).

Kompleksa uzdevuma piemērs

1. klasē sporta stundā skolotājs lūdza visiem nostāties ierindā. Zēni sāka domāt, kurš ir visgarākais un ierindā stāvēs pirmais. Kā nostāties pēc auguma, sākot ar garāko, ja Alekss ir garāks par Juri, Ivars ir īsāks par Raivi, bet garāks par Aleksu?

Palīdzi skolēniem atrisināt šo situāciju!

Sasniedzamais rezultāts. Prot salīdzināt, paskaidrojot savu domāšanas gaitu.

Uzdevuma situācija. Situācija, kuru skolēns var saistīt ar savu pieredzi un izmēģināt, pārnesot uzdevumā doto uz reālu situāciju klasē.

No latviešu valodas satura skolēniem šī uzdevuma veikšanai ir nepieciešama prasme detalizēti lasīt un saprast tekstu, izprast īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju nozīmi, pareizi pierakstīt īpašvārdus, paskaidrot, kā risināja uzdevumu.

Uzdevuma risināšanas paņēmieni. Kā skolēns domā?

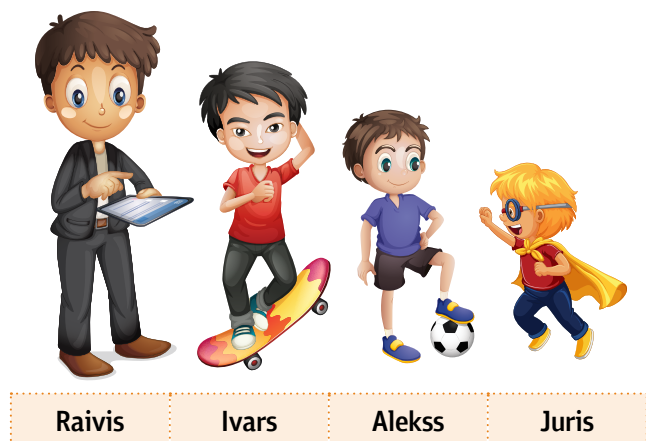
1) Skolēni klasē izvēlas četrus zēnus, kuriem iedod rokās uzrakstus ar skolēnu vārdiem – Raivis, Ivars, Alekss, Juris. Skolēni sakārto zēnus ierindā, ievērojot dotos uzdevuma nosacījumus.

2) Skolēns, lasot uzdevuma nosacījumus, sakārto bērnus pēc auguma, izmantojot salīdzināšanu, kurš par kuru ir garāks.

Šeit var izmantot sakarību Alekss > Juris, bet Raivis > Ivars un Ivars > Alekss, tāpēc atbilstoši sakārto: Raivis > Ivars > Alekss > Juris.

3) Izmantojot attēlu un zēnu vārdu kartītes (skat. 4.1. attēlu), salīdzina, spriež, sakārto.

4.1. attēls. Attēlu un vārdu kartītes

Pareizā atbilde: Raivis, Ivars, Alekss, Juris.

Risinājumu variantu iespējamība un atbilžu variantu iespējas.

Tiek veicināta variativitāte – šajā gadījumā atbilde ir viena, bet ir iespējami vairāki risinājumu varianti.

Uzdevuma risināšanai ir jāparedz pietiekami ilgs laiks, jo uzdevums prasa iedziļināšanos, skolēnam ir jādod iespēja bez steigas meklēt sakarības, mēģināt, salīdzināt, pārbaudīt, noformulēt atbildi, izdomāt pamatojumu.

Mācot risināt kompleksu uzdevumu, ir jāieplāno precīzs veicamo darbību apraksts, piemēram:

- uzmanīgi izlasi visus uzdevuma nosacījumus;
- padomā, vai esi veicis līdzīgu uzdevumu! Kā tu to risināji, kas šajā uzdevumā varētu noderēt no tā, ko tu jau proti;
- ja neesi neko līdzīgu veicis, tad kādu palīdzību tev vajadzēs? Ko tieši tu gribi pajautāt, noskaidrot, uzzināt, kurš vārds tev nav saprotams?

Sekmīga darba veikšanai jāparedz skolēnu izpratnes līmenim atbilstoši resursi, piemēram, atgādnēs, arī darba diferenciacijas un

individualizācijas iespējas, darbs pāri vai grupā. Risinot kompleksus uzdevumus, skolēniem jāpiedāvā iespēja izvēlēties dažādas mācīšanās stratēģijas, lai analizētu informāciju un iegūtu izpratni par visdažādākajām situācijām, piemēram, mācītos analizēt, sintezēt, risināt problēmu, pieņemt sev atbilstošus lēmumus, eksperimentēt, domāt kritiski un izvērtēt savu darbību un darbības rezultātu.

Risinot kompleksus uzdevumus, atbilde tiek pamatota, atklājot risināšanas ceļus, turklāt pozitīva vērtējuma nodrošināšanai svarīga ir ne tikai pareizā atbilde, bet arī prasme izvēlēties atbilstošu risinājuma paņēmieni un pamatot savu izvēli.

Projektā „Skola2030” izstrādātais mācību saturs visās jomās ir veidots, definējot kompleksus sasniedzamos rezultātus katra temata apgūvē.

Tālāk piedāvāti divi kompleksi sasniedzamie rezultāti un darbību piemēri šo rezultātu sasniegšanai.

Sasniedzamais rezultāts. Saista ar savu pieredzi tekstā minēto problēmu.

Darbību piemēri

- Izlasi tekstu par datorspēļu spēlēšanu!
- Noskaidro nesaprotamo vārdu nozīmi (pajautā klasesbiedram, skolotājam, meklē vārdnīcās)!
- Atlasi tekstā svarīgāko informāciju un izmanto to, lai pastāstītu par tekstā aprakstīto problēmsituāciju!
- Izsaki savu attieksmi pret tekstā aprakstīto problēmu! Izdomā, kādi vārdi tev var palīdzēt paust savu attieksmi, izmanto tos!
- Pastāsti līdzīgu situāciju, ko esi pats piedzīvojis! Izdomā, kā iesāksi un pabeigsi stāstījumu, kā atstāstīsi notikumus!
- Piedāvā iespējas problēmas risinājumam.

Sasniedzamais rezultāts. Klausās, lasa un saprot vienkāršas uzbūves tekstus par ekskursiju, veido dialogu, sarunājoties par ekskursijas norises laiku, vietu, redzētajiem objektiem.

Darbību piemēri

- Klausies / lasi literāru vai informatīvu tekstu par ceļojumu!
- Atbildi uz jautājumiem par dzirdēto / lasīto!
- Izdomā un uzdod jautājumus klasesbiedram, lai pārliecinātos, vai arī viņš sapratis izlasīto (kā veidot jautājumus skat. 2. nodaļā)!
- Saisti dzirdētā / lasītā teksta saturu ar personisko pieredzi, piemēram: *Vai tu esi bijis Rēzeknē? Ja esi, tad kas tev patika, kāpēc? Kā tu juties, pirmoreiz uzkāpjot Gaiziņkalnā? Kādas ekskursijas tev patik / nepatik? Kā tu uzvedies, kad tev kaut kas nepatik?* utt.
- Pēti Latvijas karti ar pilsētu nosaukumiem un uzraksti kartē redzamo pilsētu nosaukumus tā, lai tie atbildētu uz jautājumu *kur?! (Atkārtoti īpašvārdu un lietvārdu lokatīva formu lietošanu un pareizrakstības nosacījumus.)*

- Stāsti, kurās Latvijas pilsētās tu esi bijis. Turpini iesāktos teikumus, izmantojot iegūto informāciju, piemēram: *Es redzēju (ko?)... Mēs apskatījām (ko?)... Mēs izstaigājām (ko?)... Mēs apmeklējām (ko?)...* (Atkārto lietvārdu akuzatīva formu lietošanu un pareizrakstības nosacījumus.)
- Meklē informāciju par tūrisma apskates objektiem Latvijā dažādos informācijas avotos, izmanto arī informācijas tehnoloģijas, raksti, ko tu vēlētos apskatīt!
- Iejūties ekskursanta lomā un, izmantojot apgūtos īpašības vārdus, pēc parauga raksti savam klasesbiedram vai klasesbiedrenei īsziņu par saviem iespaidiem, skatoties uz fotogrāfijā attēloto objektu!
- Veido dialogu ar saviem klasesbiedriem par reāli notikušu vai iedomātu / plānotu ekskursiju, izmantojot balsta jautājumus.

Viens no variantiem, kā var risināt kompleksu problēmu uzdevumu, ir pētniecisko darbības prasmju izmantošana (skat. 4.2. attēlu), kas ir prognozēšana un plānošana, eksperimentēšana, rezultātu analīze, izvērtēšana un darba prezentēšana (Wenning 2005, 2007).

4.2. attēls. Pētnieciskās darbības prasmes komplekso uzdevumu risināšanai

Skolēni iepazīstas ar uzdevuma nosacījumiem, situācijas vai kādas problēmas aprakstu, to kopīgi izlasot un pārrunājot pāri vai grupā. Sadarbojoties skolēni sniedz viens otram atbalstu, mācās izteikt savu viedokli, uzklaut citu idejas par konkrēto jautājumu, uzdot jautājumus, lai precizētu nesaprotamo.

Skolotāja uzdevums ir novērtēt, vai skolēniem dotais uzdevums ir saprotams, vai viņi par to jau kaut ko zina, ir sastapušies ar līdzīgām situācijām un uzdevumiem skolā, mājās, interešu izglītības pulciņos, pagalmā. Ja nepieciešams, skolēni skolotājam uzdod jautājumus, lai precizētu, vai ir sapratuši pareizi to, kas ir dots un kas būs jādara.

Būtiski akcentēt, ka katrā problēmu uzdevuma veikšanas posmā jāpievērš uzmanība skolēna valodas prasmju attīstībai – lasītprasmes pilnveidei, prasmei atbildēt uz jautājumiem, prasmei veidot jautājumus, izteikt un pamatot ieteikumus, rakstītprasmei, pārbaudot vārdu pareizrakstību utt.

Uzdevuma piemērs

- Šorīt Elīna atnāca uz skolu un uz skolas sola uzlika savu mugursomu. Viņa sāka skatīties tajā, mēģinot saprast, kāpēc soma ir tik smaga.

- Cik smaga ir tava skolas soma, un ko tu vari darīt, lai samazinātu tās svaru? Vai vari iztēloties, uzzīmēt un aprakstīt savu sapņu somu?

Uzdevuma mērķis

- Pilnveidot prasmi svērt un izmantot iegūtos datus, lai secinātu, par cik katra skolēna skolas soma ir smagāka vai vieglāka par pieļaujamo skolas somas svaru sākumskolas skolēniem, piedāvāt iespējas samazināt tās svaru.
- Veidot radošo darbu par savu skolas somu.

Skolēnam sasniedzamais rezultāts

- Protu plānot sava darba gaitu.
- Protu svērt un salīdzināt iegūtos rezultātus.
- Protu piedāvāt variantus, kā skolēniem samazināt savas skolas somas svaru.
- Protu veidot radošo darbu par skolas somu: iztēloties, uzzīmēt un aprakstīt mūsdienīgu, modernu savu sapņu somu utt.

Skolēniem stundā sasniedzamie rezultāti noteikti ir jāuzraksta, lai tie darba gaitā būtu redzamā vietā.

Starppriekšmetu saikne

- Matemātika – svars, kilograms, salīdzināšana, par cik.
- Sociālās zinības – ieteikumi, kā samazināt skolas somas svaru.
- Latviešu valoda – stāstījums, apraksts, ieteikumi.
- Vizuālā māksla – modernas, mūsdienīgas skolas somas dizains.
- Datorika – pieļaujamais skolas somas svars sākumskolas skolēniem.

Nepieciešamie resursi

- Darba piederumi: elektroniskie svāri.
- Skolēnu darba lapas.

Ieteikumi darba organizēšanai

- Darbu skolotāja vadībā skolēni veic nelielās grupās.

1. Prognozēšana un plānošana

Uzdevumā dotās situācijas aprakstā skolēni mēģina saskatīt pētāmo problēmu, formulējot to jautājumu veidā: *Kāpēc soma ir tik smaga? Cik smaga var būt skolas soma? Vai tur ir kaut kas lieks un nevajadzīgs? Cik smaga ir mana soma? Cik smaga ir tava soma? Ko darīt, lai soma nebūtu tik smaga? Kur skolā varētu salikt mācību piederumus, lai tos nevajadzētu lieki pārnēsāt? Cik smagas somas ir pārējiem klasesbiedriem? Kāpēc man tas ir svarīgi? Ko es darīšu ar iegūto informāciju?*

Ideju radīšanas iespējas palielinās tad, ja skolotājs dod pietiekami daudz laika, lai skolēni varētu domāt, apmainīties ar idejām, vienoties par kopīgu ideju. Ja skolotājs redz, ka ir nepieciešams mainīt skolēnu domu gājienu, paplašinot to vai precizējot, viņš var uzdot jautājumus, kas skolēnus virzītu konkrētāk formulēt pētāmo problēmu, piemēram: *Ko tu ar to domāji? Ko tu uzzināsi?*

Atbilstoši situācijas aprakstam un formulētajai pētāmajai problēmai skolēni mācās paši izvirzīt savu pieņēmumu – *Kas notiks, ja...*?

Piemēram, ja es no savas somas izņemšu nevajadzīgās lietas, tad soma nesvērs vairāk kā 3,5 kilogramus. Ja mēs nosvērsim vismaz 10 savu klasesbiedru somas, tad izrādīsies, ka lielākajai daļai skolēnu somas nemaz nav smagākas par 3,5 kilogramiem. Ja es savā skolas somā ielikšu tikai tās lietas, kas nepieciešamas šīs dienas darbam, tad soma nesvērs vairāk kā 3,5 kilogramus utt.

Izvirzīt pieņēmumu var mācīt, parādot piemērus, kā to darījuši citi skolēni, minot arī kādu piemēru, kas nav bijis īpaši veiksmīgs, bet, ja to papildinātu ar precizējumu, tad tas būtu saprotams un pārbaudāms.

Kad skolēni ir izvirzījuši pieņēmumu, jādod iespēja paskaidrot, kāpēc viņi ir izvirzījuši tieši šādu pieņēmumu, kas viņiem liek domāt, ka tas varētu apstiprināties.

Skolēni plāno sava darba gaitu, izvēlas nepieciešamos materiālus un piederumus. Skolotājam ir jāseko, lai darba plānošanas gaita būtu secīga. Ja skolēni vēl mācās plānot darbu, skolotājs sniedz nepieciešamo atbalstu, piemēram, var piedāvāt darba lapas ar iespējamajiem soļiem pētījuma veikšanai, nepieciešamajiem materiāliem un tehniskajiem līdzekļiem. Skolotājs, vadot mācīšanās procesu, var atgādināt, ka svarīgi ir, piemēram, norādīt, kā mērīs, kā pierakstīs mērījumu rezultātus, kā salīdzinās utt. Skolēniem ir jābūvē plānot savu darbu tā, lai citi skolēni, kuri nav piedalījušies šī darba plānošanā, pēc viņu pierakstiem varētu paši veikt šo pētījumu vai pārbaudīt viņu izvirzīto pieņēmumu.

Pieņēmums: ja mēs nosvērsim vismaz 10 savu klasesbiedru somas, tad izrādīsies, ka lielākajai daļai skolēnu (vairāk nekā pieciem) somas ir smagākas par 3,5 kilogramiem.

Kāpēc? Jo grāmatas ir smagas, šodien stundu sarakstā ir ne tikai latviešu valoda, matemātika un dabaszinības, bet arī mūzika, un katram mācību priekšmetam ir vajadzīga sava grāmata.

Darba gaitas piemērs

1. Izveidosim tabulu, kurā pierakstīsim iegūtos mērījumu rezultātus.

Nr. p. k.	Skolēna vārds	Somas svars
1.		
2.		
3.		
...		

2. Darba veikšanai mums ir nepieciešami svari un 10 somas, kurās ir saliktas visas šodien līdzīgas paņemtās lietas.

3. Nosvērsim 10 somas, rezultātus ierakstīsim tabulā.

4. Saskaitīsim, cik somu no 10 ir smagākas par atļauto svaru.

5. Secināsim, vai mūsu pieņēmums apstiprināsies.

6. Domāsim un piedāvāsim vismaz trīs iespējas, ko darīt, lai soma būtu pēc iespējas vieglāka.

7. Pastāstīsim citiem par sava pētījuma rezultātiem, lai kopīgi domātu, kā atrisināt smago somu problēmu.

2. Eksperimentēšana

Kad ir saplānota darba gaita, skolēni darbojas praktiski. Sekojot savai izstrādātajai darba gaitai, patstāvīgi vēro, eksperimentē, mēra, izmantojot atbilstošas ierīces (šajā uzdevumā – svarus), pieraksta, grupē, apstrādā, attēlo grafiski vai zīmējumos utt., lai pēc tam varētu ieraudzīt sakarības, izvērtēt, secināt un pārējiem prezentēt sava darba rezultātu.

Piemēram, veido grafisku attēlu, kurā parāda somu svaru attiecībā pret pieļaujamo, atzīmējot svaru, kas ir virs 3,5 kilogramiem.

Edgara soma sver 5 kg
Aigara soma sver 3,5 kg
Elīnas soma sver 4 kg
3,5 kg

Grupā notiek aktīva mācīšanās, skolēni jautā, ieklausās viens otra teiktajā, diskutē, darbojas kā pētnieki, jo ir jānovēro, jāeksperimentē, jāizvērtē, jāpieņem lēmumi un jāsecina.

Skolotāja uzdevums ir novērot skolēnu darbošanās procesā. Skolēniem ir jāļauj mēģināt, kļūdīties, neveiksmes pieņemt kā iespēju augt un attīstīties, darīt labāk. Ja skolēni saka, ka nesaprot, nekas neizdodas, viņi ir jāiedrošina izmēģināt citu veidu, kā tikt galā ar doto uzdevumu. Ja tas palīdz atrisināt uzdevumu, tad ir svarīgi likt skolēnam atcerēties, ko tieši viņš darīja, kad viņam sāka izdoties, rosinot domāt par savu mācīšanās procesu.

3. Rezultātu analīze, izvērtēšana un darba prezentēšana

Kad skolēni ir apkopojuši sava darba rezultātus, izdarījuši secinājumus, skolotājs aicina skolēnus pārbaudīt, vai apstiprinājies sākumā izvirzītais pieņēmums. Ja tas nav apstiprinājies, tad – kāpēc? Iepriekš minētajā piemērā skolēni var piedāvāt savu redzējumu, kā atrisināt smago skolas somu problēmu, lūdzot arī citu viedokli šajā jautājumā, tad uzrakstīt apkopotos piedāvājumus un klasē piestiprināt pie sienas, lai paši ikdienā tos varētu ievērot, piemēram, ņemt uz skolu tikai to, kas nepieciešams darbam stundās, ņemt uz skolu tikai to mācību priekšmetu grāmatas, kas tajā dienā ir stundu sarakstā u. tml.

Skolēni vērtē savu darbu, atbildot uz jautājumiem, kā pētīja, kā apkopāja rezultātus, kā nonāca pie kopīga secinājuma, kas izdevās labi, ko nākamajā reizē varētu darīt citādi utt.

Skolēniem ir jāpiedāvā izvērtēt, vai ir iespējami šī jautājuma tālāki, dziļāki pētījumi. Ko tieši ieteiktu izpētīt? Kāpēc tas būtu svarīgi? Piemēram: *Kādus materiālus vajadzētu izmantot skolas somu ražošanā, lai tās pašas jau nesvērtu vismaz divus kilogramus? Vai skolā būtu iespēja ierīkot katram skolēnam atsevišķu skapīti, kurā viņš varētu glabāt savas personiskās mantas, lai samazinātu skolas somas svaru?*

Apkopojot pētījumā paveikto, skolēni prezentē sava darba rezultātus (stāsta pārējiem skolēniem par savu veikumu un secinājumiem, veido plakātu vai prezentāciju utt.), iepazīstinot pārējos skolēnus ar paveikto darbu.

Ieteikumi tālākai darbībai

Skolēni raksta savas somas stāstu. Kam jāpievērš uzmanība?

- Uzraksti stāsta nosaukumu!
- Plāno savu darbu! Izdomā, ko rakstīsi ievadā, galvenajā daļā un nobeigumā!
- Ievadā rosini lasītāja interesi, pamato, kāpēc vēlies rakstīt šo stāstu!
- Galvenajā daļā raksti, kā izskatās tava soma, kāda ir somas ikdiena, par ko tā sapņo, kāda ir somas vēlēšanās utt.!
- Sava teksta veidošanā izmanto sinonīmus (izmanto vārdnīcas, piemēram, <https://tezaurus.lv/>), antonīmus (lai izceltu pretstatus) un salīdzinājumus (soma kā mana vizītkarte u. c.)!
- Nobeigumā raksti secinājumus vai atziņu par galvenajā daļā izteiktajām domām!
- Pārbaudi uzrakstīto!

Skolēni raksta sludinājumu par pazudušo somu. Kam jāpievērš uzmanība?

- Uzzini, kā raksta sludinājumu!
- Apskati dažādu sludinājumu piemērus avīzē, televīzijā, internetā utt., lai saprastu, kas tekstā ir īpaši jāizceļ, kas noteikti jāraksta, bez kā varētu iztikt, lai informācija būtu īsa, precīza, saprotama!
- Kad sludinājums uzrakstīts, pārbaudi uzrakstīto!

Lai skolēni ikdienā spētu efektīvi risināt dažādas dzīves situācijas, lietojot skolas mācību procesā apgūtās prasmes, kompleksu uzdevumu risināšanai ir jāklūst par katra skolēna ikdienu, un tas ir liels profesionālais izaicinājums pedagogam, kā arī mūsdienu mainīgās pasaules praktiska nepieciešamība skolēnam.

Izmantotā literatūra

Oliņa, Namsone 2018 – Oliņa, Z., Namsone, D. *Mācīšanās lietpratībai*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2018 [tiešsaiste] [skatīts 16.03.2019.]. Pieejams: https://www.siiic.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/siic/Kolektiva_monografija/Macisanas_Lietpratibai.pdf

Pogrow 2005 – Pogrow, S. *HOTS Revisited: A Thinking Development Approach to Reducing the Learning Gap after Grade 3*. Phi Delta Kappan, 2005, Vol. 87, Issue 1, pp. 64–75 [tiešsaiste], 2005 [skatīts 16.03.2019.]. Pieejams: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/003172170508700111>

Schraw, Robinson 2011 – Schraw, G. J., Robinson, D. R. *Assessment of Higher Order Thinking Skills. A Volume in Current Perspectives on Cognition, Learning and Instruction*. United States : Greenwich, Information Age Pub, 2011, 250 p.

Wenning 2005 – Wenning, C. Levels of inquiry: Hierarchies of pedagogical practices and inquiry processes. *Journal of Physics Teacher Education Online*, 2 (3), 2005, 3–11.

Wenning 2007 – Wenning, C. Assessing inquiry skills as a component of scientific literacy. *Journal of Physics Teacher Education Online*, 4 (2), 2007, 3–14.

Materiāli skolotāju pašizglītībai par kompleksiem uzdevumiem

Pētnieciskās darbības vērtēšana dabaszinātņu mācību priekšmetos. Metodiskais materiāls [tiešsaiste], 2009 [skatīts 07.07.2019.]. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/dabaszin_met_mat.pdf

Jackson, K., Shahan, E., Gibbons, L. & Cobb, P. *Launching Complex Tasks* [tiešsaiste], 2012 [skatīts 08.09.2019.]. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/259750152_Launching_Complex_Tasks

Senn, D. & Marzano, R. *Engaging In Cognitively Complex Tasks, Classroom Techniques To Help Students Generate & Test Hypotheses Across Disciplines* [tiešsaiste], 2015 [skatīts 23.08.2019.]. Pieejams: https://www.learningsciences.com/media/catalog/product/e/i/eicct_lookinside-min.pdf

Swartz, R. & Perkins, D. *Teaching thinking. Issues and approaches*. Pacific Grove, CA : Midwest Publications, 1990.

Valsts izglītības satura centrs, ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 „Kompetenču pieeja mācību saturā”. *Galda spēļu komplekts pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem latviešu valodas apguvei*. Rīga: LVA, 2020

5. Formatīvā vērtēšana mācīšanās atbalstam

5.1. Formatīvā vērtēšana: kas un kāpēc?

Skolotāji var pavadīt daudz laika, izvērtējot skolēnu darbu, taču bieži vien atzīmes vai tādi komentāri kā „Labi!”, „Malacis!”, „Varētu labāk!”, „Pacenties!” skolēniem stāsta par panākumiem vai neveiksmēm, bet ne par to, kā turpināt mācīties. Atzīmes arī ne vienmēr motivē skolēnus mācīties, dažiem tās raisa domas, ka es jau neko nevaru, nemāku, kam ir tālejošas sekas.

Lai uzlabotu mācīšanos, skolēniem jāzina un jāsaprot trīs lietas: 1) kas jāiemācās, 2) kas izdodas, un kas vēl ne, 3) ko darīt turpmāk, lai uzlabotu rezultātu. Šajā kontekstā kļūst aktuāla vērtēšana, kas atbalsta, regulē, sekmē mācīšanos – formatīvā vērtēšana, tostarp pašregulācija, skolēnu pašvērtēšanas prasmju pilnveidošana (Čakāne 2018).

Formatīvās vērtēšanas mērķis ir uzlabot skolēnu mācīšanos (Hattie & Timperley 2007). Formatīvās vērtēšanas svarīgākās daļas ir:

- aprakstoša atgriezeniskā saite, kuras laikā tiek dotas / saņemtas atbildes uz jautājumiem ne tikai par uzdevuma izpildi, bet arī par mācīšanās procesu un iespējām sevi vadīt uz izvirzīto mērķi (plānoto sasniegamo rezultātu). To sniedz gan skolotājs, gan skolēni;

- skolēnu iesaiste – mācīšanās dot un saņemt atgriezenisko saiti, turpmāko mācīšanās mērķu definēšana, pašvērtējums;
- snieguma līmeņu apraksti – skaidri vērtēšanas kritēriji palīdz konstatēt esošo un saskatīt turpmākās darbības (Namsone, Čakāne, Butkēviča 2018).

Formatīvajai vērtēšanai ir būtiska nozīme satura un valodas integrētas apguves procesā, jo ir svarīgi nepārtraukti sekot tam, kā attīstās valodas prasmes, vērtēt skolēnu spējas izprast mācību saturu otrajā valodā un veiksmīgi komunicēt, lai valodas apguves problēmas nekļūtu par šķērslī tādu sākumskolas skolēnu vajadzību apmierināšanai kā vēlme gūt pozitīvu paštēlu un pašvērtējumu klasē, iesaistīties pilnvērtīgā saskarsmē ar klasesbiedriem, dalīties savos piedzīvojumos, brīvi un radoši izzināt pasauli, gūt panākumus mācībās (Krastiņa, Pipere 2004).

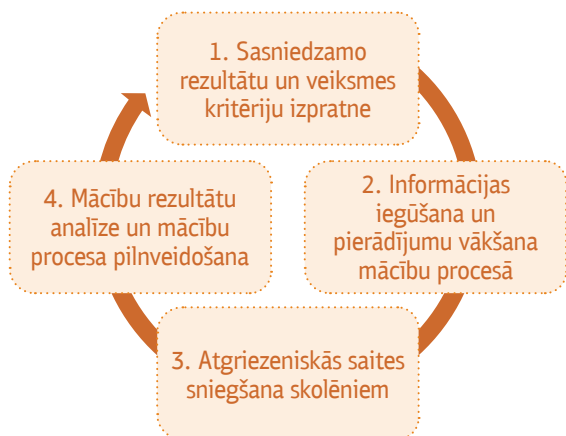
Formatīvais vērtējums tiek definēts kā visas tās aktivitātes, kuras skolotāji un skolēni veic, novērtējot sevi, un kuras sniedz informāciju, kas izmantojama kā atgriezeniskā saite mācot un mācoties (Kappan 1998). Formatīvajā vērtēšanā iegūtos datus vai informāciju izmanto gan skolēni, gan skolotāji: skolēni – pašvērtējumam un pašvadībai, skolotāji – lai uzlabotu mācību procesu. „Formatīvā vērtēšana ir informācijas iegūšana ar noteiktu mērķi. Ja esam ieguvuši datus, bet neko ar tiem neesam izdarījuši, izmantojuši, tad neesam tikuši līdz formatīvajai vērtēšanai. Tikai tad, ja ar šo informāciju esam strādājuši, ja tā ir mainījusi vai nu skolēnam mācīšanās veidu, vai nu skolotāja turpmākos metodiskos paņēmienus, kādas konkrētas darbības, ir notikusi formatīvā vērtēšana” (Pestovs 2018).

5.2. Formatīvā vērtēšana no skolotāja un skolēna skatpunkta

Formatīvās vērtēšanas procesā gan skolēnam, gan skolotājam ir jāgūst atbildes uz trim jautājumiem: kas jāiemācās, kas izdodas, kas vēl ne, ko darīt turpmāk. Formatīvajā vērtēšanā svarīga loma ir gan skolotājam, gan skolēnam. Katram no viņiem ir savas darbības un atbildība (skat. 5.1. un 5.2. attēlu).

5.1. attēls. Skolotāja darbības formatīvās vērtēšanas procesā

Skolotājs formatīvajā vērtēšanā

- 1) skaidro mērķus un kopā ar skolēniem plāno sasniedzamo rezultātu un snieguma līmeņu aprakstus;
- 2) iegūst informāciju (pierādījumus) par skolēnu mācīšanos;
- 3) sniedz atgriezenisko saiti, kas virza mācīšanos uz mērķi;
- 4) pēc mācību procesa analizē iegūtos datus par skolēnu mācīšanos un plāno turpmāko darbu vairākās dimensijās, piemēram, mainot vai pielāgojot mācību metodes, mācību procesu, uzdevumus, pieeju, personisko attieksmi. Ko es, skolotājs, darīšu, ja, piemēram, man būs pierādījumi, ka puse skolēnu ir sasnieguši sasniedzamos rezultātus, bet puse nav?

5.2. attēls. Skolēna darbības formatīvās vērtēšanas procesā

Skolēns formatīvajā vērtēšanā

- 1) saprot, kas ir jāapgūst, viņam ir skaidri laba snieguma kritēriji;
- 2) veic pašvērtējumu un nosaka, ko ir sasniegjis;

3) saņem atgriezenisko saiti no skolotāja un klasesbiedriem un plāno sev mācīšanās uzdevumus, mērķus;

4) reflektē par to, kā veicas, kāpēc neizdodas, ko un kā darīt tālāk.

Klasesbiedri sniedz atgriezenisko saiti cits citam.

5.3. Formatīvās vērtēšanas īstenošana mācību stundā

Formatīvā vērtēšana ir nepārtraukta vērtēšana ikdienā un mācību procesa sastāvdaļa. Būtiski ir uztvert formatīvo vērtēšanu kā daļu no mācību satura apguves, nevis tikai kā rīku apgūtā mācību satura izvērtēšanai. Mācību satura izvērtēšanas rīks ir summatīvā vērtēšana. Šī izpratne paver jaunu skatījumu uz kvalitatīvas atgriezeniskās saites izmantošanu stundā.

Formatīvo vērtēšanu var integrēt visos stundas posmos: aktualizācijas, apjēgšanas un refleksijas daļā. Skolotāja un skolēnu atbildība un darbības formatīvās vērtēšanas īstenošanā stundā ir uzskatāmi parādītas 5.3. attēlā.

Tālāk ir piedāvāti ieteikumi formatīvās vērtēšanas īstenošanai dažādos stundas posmos.

Stundas posms: aktualizācija

(sasniedzamo rezultātu izvirzīšana un skolēnu iepriekšējo zināšanu, pieredzes, izpratnes par tematu izvērtēšana)

Šajā stundas posmā skolotājs izvirza mērķi un kopā ar skolēniem diskutē par to, kā sasniegt šo mērķi. Kopīgi tiek izvirzīti sasniedzamie rezultāti, kas tiek definēti skolēniem saprotamā valodā, izmantojot skolēnu ieteikumus. Komunicējot ar skolēniem, skolotājs iegūst informāciju par skolēnu pieredzi un zināšanām apgūstamajā tematā.

Kā skolēnus iesaistīt sasniedzamā rezultāta noteikšanā? Ir ļoti svarīgi, lai skolēniem būtu saprotams, kas un kāpēc ir jāiemācās. Izpratni par sasniedzamajiem rezultātiem veicina skolēnu iesaistīšana šo rezultātu noteikšanā.

Piemēram, 2. klases skolēniem ir jāveido prasme uzrakstīt un pastāstīt par savvaļas dzīvnieku latviešu valodā (tas ir mērķis). Skolotājs skaidro, kāpēc tas ir nepieciešams: „Mēs bijām ekskursijā zoodārzā un redzējām daudz dzīvnieku. Arī katram no jums ir kāds mīļākais dzīvnieks. Kā mēs varētu pastāstīt par to saviem klasesbiedriem?” Skolotājs definē mācību mērķi un diskutē ar skolēniem par tā sasniegšanu. Skolēni tiek sadalīti nelielās grupās, un viņiem ir jāatbild uz jautājumu: „Ko varētu pastāstīt par dzīvnieku?” Skolēni grupās veido domu karti, daloties ar savām idejām, un pastāsta par savu lēmumu visiem klases skolēniem. Idejas tiek pierakstītas uz tāfeles. Skolēni vienojas, kuras idejas patīk vairāk. (Piedāvājam stāstīt par dzīvnieka izskatu, uzvedību, dzīvesvietu, ēdienu.) Skolotājs mudina domāt, ko vajadzētu zināt un prast, lai varētu par to pastāstīt. Skolēni izsaka savus pieņēmumus: latviešu valodā jāprot nosaukt dzīvnieku ķermeņa daļas, dzīvesvieta, barība, darbības. Skolotājs ierosina padomāt, kas ir pase, kam ir pases. (Cilvēkiem, suņiem, kaķiem.) Skolotājs piedāvā izveidot savvaļas dzīvnieka pasi. Balstoties uz izteiktajiem piedāvājumiem, kopīgi tiek izvirzīti sasniedzamie rezultāti (skat. 5.1. tabulu), šoreiz tie ir paredzēti nevis vienai stundai, bet ilgākam laika posmam.

5.3. attēls. Formatīvās vērtēšanas īstenošana mācību stundas posmos

5.1. tabula. Pastāsti par dzīvnieku: sasniedzamais rezultāts

1.	Nosaucu ķermeņa daļas dažādiem dzīvniekiem. (Kā izskatās?)
2.	Varu nosaukt dažādas dzīvnieku dzīvesvietas. (Kur dzīvo?)
3.	Raksturoju dzīvnieka uzvedību. (Ko dara?)
4.	Nosaucu dažādu dzīvnieku barību. (Ko ēd?)
5.	Izveidoju un aizpildu dzīvnieka pasi.
6.	Lasu tekstu par dzīvnieku, izmantoju jaunus vārdus, lai atbildētu uz jautājumiem par tekstu.
7.	Uzdodu jautājumus un atbildu uz klasesbiedru jautājumiem par mīļāko dzīvnieku.

Pie sasniedzamajiem rezultātiem būtu regulāri jāatgriežas, izmantojot tos pašvērtējumā un sniedzot atgriezenisko saiti, lai skolēni justos droši par nepieciešamajām zināšanām un prasmēm. Sasniedzamajiem rezultātiem, kuri tiek plānoti ilgākam laika posmam, jābūt skolēniem redzamiem, piemēram, ielīmētiem skolēnu darba burtnīcā vai izvietotiem klasē redzamā vietā.

Kā izvērtēt skolēnu pieredzi un iepriekšējās zināšanas par apgūstamo tematu? Lai veidotu jēgpilnu mācību procesu un netērētu laiku jau zināmajām lietām, temata ierosinājuma fāzē skolotājam svarīgi izvērtēt, kāda ir skolēnu pieredze un zināšanas par jauno tematu, kāda ir tematā apgūstamo jēdzienu vai parādību izpratne. Skolotājam svarīgi izziņāt arī skolēnu maldīgos priekšstatus par apgūstamo tematu. Jaunā satura apjēgšana tiek veidota, paplašinot esošo, iepriekš apgūto pieredzi.

Tālāk ir daži uzdevumu piemēri, kas sniedz informāciju par skolēnu priekšstatiem, pieredzi un iepriekšējām zināšanām par jauno tematu.

Jautājumi. Skolotājs uzdod jautājumus par tematu, lai noskaidrotu, ko skolēni zina par apgūstamajiem jēdzieniem, likumsakarībām,

kāda ir skolēnu iepriekšējā ar apgūstamo tematu saistītā pieredze. Piemēram: *Kā jūs domājat, kāpēc rudenī kokiem krīt lapas? Kā elpo slieka? Ko jūs zināt par Rīgu?*

Kolāža. Izmantojot visdažādākos materiālus vai atlasot attēlus, skolēni veido kompozicionāli vienotu attēlu par kādu tematu, atklājot savu priekšstatu par to. Piemēram, „Purvs”, „Pavasaris”, „Skaitļa vārds”.

Grīdas diskusija. Skolēniem tiek pateikts kāds diskutējams apgalvojums. Uz grīdas ir uzraksti: „Pilnīgi piekrītu”, „Piekrītu”, „Nepiekrītu”, „Pilnīgi nepiekrītu”. Skolēni izvēlas atbildi un apstājas pie atbilstošās lapas. Tad skolēni pamato, kāpēc viņi izvēlējās šādu atbildi. Piemēram, apgalvojumi diskusijai „Par naudu var nopirkt visu” vai „Dzīvot bez noteikumiem ir labāk”.

Jautājumu pastkaste. Skolēni speciāli izveidotā kastītē iemet zīmītes ar saviem jautājumiem par tematu. Skolotājs iegūst informāciju par to, kas skolēniem šajā tematā nav skaidrs un kas interesē.

Vārdu / attēlu atlase. Skolēni no vārdu vai attēlu klāsta atlasa vārdus / attēlus, kas viņiem saistās ar apgūstamo tematu, un stāsta, kā šie vārdi / attēli, viņuprāt, ir saistīti ar tematu. Piemēram, par tematu „Nakts” skolēns izvēlas vārdus *tumsa, gulta, pūce. Naktī ir tumšs. Es guļu gultā. Naktī pūces neguļ, bet dodas medībās.* Attēlus un vārdu kartītes var izmantot domu kartes veidošanai, ja skolēni vēl neprot raiti rakstīt.

Sensācija. Skolēni atrod tematā kaut ko tādu, ko varētu pasniegt kā sensāciju. Piemēram, runājot, lasot vai skatoties videomateriālu par mājdzīvniekiem, skolēni atklāj, ka ir zilās govīs un ir savvaļas govīs.

Problēmjaudājums. Skolotājs uzdod kādu problēmjaudājumu, skolēni atbildot demonstrē savu izpratni, pareizos vai maldīgos uzskatus. Piemēram: *Kas būtu, ja nebūtu lietus? Kas būtu, ja nebūtu darbības vārdu?*

Tests. Skolēni pilda testu, demonstrējot savu izpratni par tematu. Testā noteikti jābūt arī atbildei „Es nezinu!” un atklātajiem jautājumiem.

Stundas posms: apjēgšana

Apjēgšanas fāzē skolotāja pamatuzdevums ir iegūt informāciju par to, vai skolēniem veidojas izpratne par apgūstamajiem jēdzieniem, parādībām, procesiem, kā arī sniegt savlaicīgu individuālo atgriezenisko saiti, lai palīdzētu skolēniem sasniegt labākus rezultātus mācību satura apguvē.

Sākumizglītības posmā organizējot mācību procesu latviešu valodā, jāņem vērā, ka skolēniem latviešu valodas iemaņas vēl nav attīstītas tik labi, lai viņi spētu domāt šajā valodā. Visbiežāk skolēni savu domu tulko latviešu valodā. Tāpēc, skaidrojot kādu parādību, jēdzienu vai procesu, demonstrējot kādu paraugu vai izpildes kārtību, skolotājam jāseko, vai skolēni uztver dzirdēto, saprot teikto.

Kā pārliecināties, ka skolēni ir sapratuši skolotāja teikto?

Lai pārliecinātos, ka skolēni uztver informāciju un saprot saturu, var izmantot vairākus paņēmienus, piemēram, signālu ar roku, krāsainās kartes, atbildi korī vai trīs minūšu pauzi.

Signāls ar roku. Skolēni ar noteiktu rokas kustību apstiprina vai noliedz savu izpratni: ar īkšķi, paceļot roku, pieliekot roku pie pleca, galvas, sakrustojot rokas utt. Piemēram, es sapratu (roka augšā) / es nesapratu (roka uz sola), pareizi (īkšķis uz augšu) / nepareizi (īkšķis uz leju), atbalstu (rokas uz galda) / neatbalstu (sakrustotas rokas uz krūtīm), piekrītu (roka uz galvas) / nepiekrītu (roka uz sola).

Stāvi! Ej! Skolēni izmanto karti, kas no vienas puses ir zaļa, no otras – sarkana. Vadot stundu, skolotājs vēro: ja skolēni visu saprot, tiek rādīta zaļā kartes puse. Ja kaut kas nav skaidrs, tiek pagriezta sarkanā puse. Kad redzama sarkanā karte, stunda tiek apturēta un tiek noskaidrots vai precizēts nesaprotamais.

Atbilde korī. Skolotājs uzdod jautājumu par tēmu, jēdzienu vai tekstu. Katrs skolēns formulē atbildi, un pēc signāla visi korī sauc atbildi vai rāda uzrakstītu atbildi. Piemēram: *Kā sauc putnus, kas nemaina savu dzīvesvietu atkarībā no gada laika? (Nometnieki)*

Trīs minūšu pauze. Darba laikā skolēniem tiek piedāvāta pauze, kuras laikā reflektē – padomā un atbild skolotājam vai klasesbiedram. Piemēram: *Es mainīju savas domas par... Es mainīju savu*

attieksmi pret... Man kļuva skaidrāk... Es izbrīnījos par... Es jutu... Es pārdzīvoju par... Es nesapratu...

Kā saprast, vai skolēniem veidojas izpratne par apgūstamo tematu, jēdzienu vai parādību? Skolēnu izpratni par apgūstamo tematu var pārbaudīt ar uzdevumiem, kuros skolēni stundas laikā veido jautājumus, atbild uz tiem, salīdzina vai pretstata jēdzienus, atrod analogijas, saskata šo parādību citos, jaunos apstākļos, raksturo to, paskaidro, kāpēc zināšanas par šo parādību, jēdzienu vai procesu ir svarīgas. Šie uzdevumi var tikt izmantoti arī summatīvajā vērtēšanā. Pildot šādus uzdevumus, skolēni gan demonstrē savu izpratni, gan nostiprina savas zināšanas, savukārt skolotājs iegūst informāciju par to, vai skolēni ir izpratuši mācību saturu. Tālāk dažādi paņēmieni izpratnes pārbaudei.

Vilciņš. Tiek veidots vilciņš ar četrām sadaļām: 1) apkopo, 2) novērtē, 3) iedomāties, paredzi, 4) paskaidro. Pēc jaunās vielas prezentācijas skolotājs uzdod jautājumus atkarībā no sadaļas, kurā apstājusies vilciņa bulta. Apkopo – *Nosauc pamatjēdzienus!* Novērtē – *Kāpēc to ir svarīgi zināt?* Iedomāties, paredzi – *Kas būtu, ja nebūtu...?* Paskaidro – *Kāpēc...?*

A–B–C kopsavilkums. Katrs skolēns ir kāds alfabēta burts, un viņam par kādu noteiktu tematu jāuzraksta dažādi vārdi, kas sākas ar šo burtu. Piemēram, temats „Ūdens” – *krāns, karsts, kanāls, kanalizācija, kuģis.*

Kopsavilkums 5 K. Skolēni uzraksta kopsavilkumu par tematu, atbildot uz pieciem jautājumiem – *kas, kur, kad, ko, kāpēc?*

3 kopsavilkumi. Lai pārbaudītu skolēnu izpratni, piemēram, par lasītā vai dzirdētā teksta saturu, lūdziet viņus uzrakstīt trīs kopsavilkumus. Pirmajā jābūt 10–15 vārdiem, otrajā jāiekļauj 20 līdz 30 vārdi, bet trešajā – 40 līdz 50 vārdi. Piedāvājot skolēniem mainīt savu kopsavilkumu garumu, viņiem būs jāatceras dažādas detaļas.

Ārējais un iekšējais aplis. Skolēni veido divus aplis, sastādoties viens pret otru. Skolēni, kuri atrodas iekšējā aplī, uzdod iepriekš sagatavotus jautājumus par tematu tiem, kuri stāv ārējā aplī. Ārējais aplis virzās pa labi, apstājas. Skolēni no iekšējā apla atkal uzdod savus jautājumus.

Apkopojums. Skolēni papildina teikumus ar nepieciešamo informāciju, demonstrējot savu izpratni par jēdzienu vai procesu.

Apraksts: (*Kas?*) *ir it kā*

Salīdzinājums: *un* *ir līdzīgi, jo*

lemesls / efekts: *notiek tāpēc, ka*

Patiesība / nepatiesība. Doti apgalvojumi, skolēni izvērtē, vai tie ir patiesi vai nepatiesi. Skolēni var paši izdomāt vienu patiesību un vienus melus par tematu un tad analizēt, kas no minētā patiesība, kas – meli.

Kubs. Uz kuba skaldnēm uzraksta sešus pamudinājumus: 1. Apskati to un apraksti! 2. Salīdzini to! (Padomā, kam tas līdzinās, ar ko atšķiras?) 3. Veido asociāciju par to! (Par ko tas tev liek domāt? Ļauj vaļū savai iztēlei un saskati krāsas, sadzirdi skaņas!) 4. Analizē to! (Analizēt nozīmē saskatīt detaļas, sastāvu, cēloņus un sekas.) 5. Izmanto to! (Kur to var izmantot? Ko tu iegūsti, to zinot?) 6. Izvērtē to! (Izsaki argumentus par un pret.)

Iespējami dažādi uzdevuma izpildes varianti: skolēni met kubu un nosaka, kuru uzdevumu veikt; var neizmantot kubu, bet pamudinājumus raksta uz lapas, un skolēni izpilda visus sešus uzdevumus.

Kuba metodi var veiksmīgi izmantot, kad tiek apgūti jēdzieni.

Man ir jautājums. Kuram ir atbilde? Skolotājs sagatavo divu veidu kartītes. Uz vienām no kartītēm ir jautājumi par tēmu, uz otrām – atbildes uz jautājumiem. Vieni skolēni izvēlas jautājumus, citi – atbildes. Tie, kuriem ir atbildes, seko, vai viņiem ir pareizā atbilde uz uzdoto jautājumu. Iespējami dažādi varianti, piemēram, skolēniem ir gan jautājumi, gan atbildes.

Runāšana pie mikroфона. Skolēni pēc kārtas izsaka savas domas par kādu jautājumu vai tematu, piemēram: *Kāpēc cilvēki piedalās Lielajā talkā?* Kad pirmais skolēns sāk runāt, pārējie uzmanīgi klausās. Pēc signāla (runāšanai atvēlētais laiks var būt noteikts, piemēram, 1 minūte) runātāja lomu pārņem cits dalībnieks. Viņam jāprot turpināt iepriekšējā runātāja doma un papildināt to ar savām idejām. Stāstījuma laikā runātāji mainās vairākkārt. Šī metode izmantojama, lai pārbaudītu apgūtā materiāla izpratni, sekmētu aktīvu klausīšanos un līdzdalību. Lai lomu maiņa būtu uzskatāmāka, runātājam rokās var būt simbolisks mikrofons, kuru pēc signāla nodod nākamajam runātājam.

Kļūdu labošana. Skolēni labo kļūdas tekstā, grafikā, diagrammā, prezentācijā vai citā informācijas avotā.

Diamanta. Dzejas forma, kas sastāv no septiņām rindiņām, no kurām pirmā un pēdējā ir ar pretēju nozīmi. Viegļāks ir variants, ja diamantā ieraksta pirmo un septīto rindiņu, piemēram, vasara un ziema, diena un nakts, pilsēta un lauki.

1. Tēma (lietvārds).
2. Apzīmētājs (divi īpašības vārdi).
3. Darbība (trīs darbības vārdi).
4. Asociācijas (četri lietvārdi: divi pirmajam lietvārdam, divi – pēdējam).
5. Darbība (trīs darbības vārdi, kas ir antonīmi trešajā rindiņā minētajiem).
6. Apzīmētājs (divi īpašības vārdi, kas ir pretēji otrajā rindiņā minētajiem).
7. Tēma (lietvārds, pirmās rindiņas antonīms).

Piemērs:

Diena.

Gaiša, saulaina.

Iet, mācīties, spēlēties.

Troksnis, kustība. Miers, klusums.

Gulēt, atpūsties, sapņot.

Tumša, zvaigžņota.

Nakts.

Sākumskolā diamantas rakstīšanai sākumā skolēnus aicina numurēt rindas, tad var sākt ar pirmo un pēdējo rindu, formulējot jēdzienu pirmajā rindā un aicinot skolēnus noteikt vārdu ar pretēju nozīmi, piemēram, rudens – pavasaris, kuru ieraksta septītajā rindā. Tad meklē īpašības vārdus otrajai un sestajai rindai, tad darbības vārdus, un beigās – asociācijas.

Akmens, šķēres, papīriņš. Pazīstamā spēle, ar kuru iespējams novērtēt, cik labi skolēni zina jēdzienus, svarīgākos atslēgvārdus un vai prot veikt darbības, piemēram, matemātiskās. Uz tāfeles, sienas vai uz grīdas rindā izvietoti vismaz 10 attēli, kas izsaka kādu jēdzienu, vārdu, terminu vai attēlo kādu procesu, darbību, izteiksmi. Skolēni sadalās divās komandās. Pie attēlu rindas nostājas divi skolēni – katrs savā rindas galā – un, saucot attēlotos vārdus vai rezultātu, virzās viens pretim otram. Uzdevums – ātrāk nonākt rindas pretējā pusē. Kad skolēni satiekas, spēlē spēli „Akmens, šķēres, papīriņš”, kurš zaudē – izstājas, bet viņa vietā stājas cits komandas dalībnieks. Kad skolēns nonāk rindas beigās, viņa vietā stājas nākamais komandas dalībnieks.

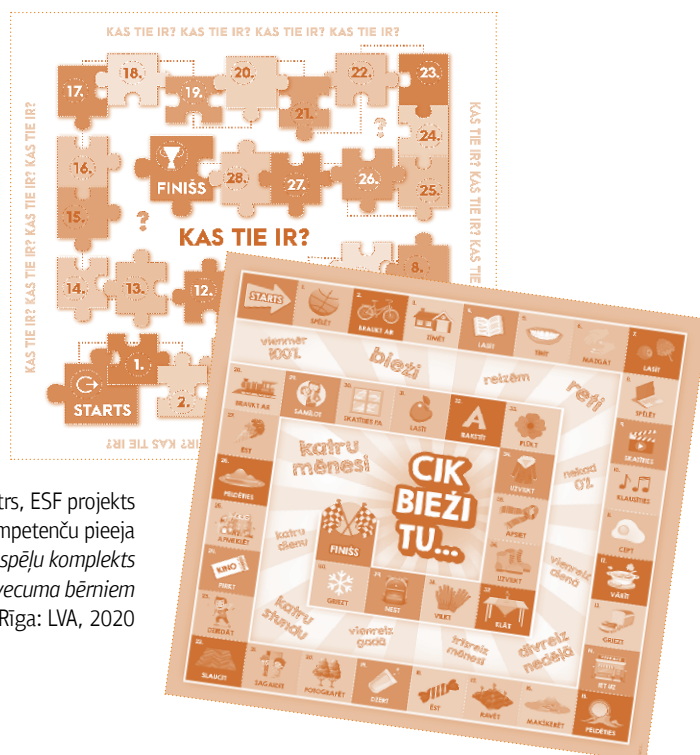
Krustvārdu mīkla. Skolēni raksta atbildes krustvārdu mīklā vai veido savas krustvārdu mīklas.

Viktorīna. Skolēni atbild uz daudzveidīgiem jautājumiem vai paši sagatavo viktorīnas jautājumus.

Uzdevuma veidošana. Skolēni veido uzdevumu kontroldarbu par apgūto tematu.

Pasaki saviem vārdiem. Skolēni izskaidro likumu, parādību vai jēdzienu saviem vārdiem.

Kā skolotājs vāc pierādījumus par skolēnu mācīšanos? Jēgpilnā formatīvajā vērtēšanā skolotāji vāc pierādījumus par skolēnu mācīšanos, novērojot skolēnu uzvedību, rīcību, reakciju, piemēram, skolotājs vēro, vai skolēni izmanto apgūtos informācijas meklēšanas paņēmienus, vai viņi ir pietiekami uzņēmīgi un pacietīgi, vai meklē palīdzību, ja nevar tikt galā ar uzdevumu, un kādu palīdzību meklē.

Valsts izglītības satura centrs, ESF projekts
Nr. 8.3.1.1/16/1/002 „Kompetenču pieeja
mācību saturā”. *Galda spēļu komplekts
pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem
latviešu valodas apguvei*. Rīga: LVA, 2020

Vērojot skolēnus, kuri apgūst mācību saturu latviešu valodā, ir svarīgi sekot tam, vai viņi, strādājot patstāvīgi, izmanto atbalstu (atgādnēs, vārdnīcu, klasesbiedru palīdzību), vai aktīvi iesaistās sarunā un grupu darbā, vai ir pietiekamas valodas prasmes, lai sekmīgi apgūtu mācību saturu. Valodas prasme ir jāvērtē, lietojot valodu funkcionālam mērķim reālā kontekstā – reizēm tā būs forma, precizitāte, dažreiz komunikācija, citreiz runas raitums. Ja novērtējums ir balstīts uz mutisku atbildi, ir būtiski atvēlēt

„gaidīšanas laiku”, jo mēs liekam skolēniem domāt, un domāšana prasa laiku, līdz ar to domu izteikšanai nepieciešams ilgāks laiks.

5.2. tabulā ir apkopotas latviešu valodas pamatprasmes, kuras kā sasniedzamais rezultāts ir definētas latviešu valodas un literatūras programmā tām izglītības iestādēm, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas (VISC 2020).

5.2. tabula. Bilingvālajā mācību procesā vērojamie pierādījumi latviešu valodas prasmei 1.–3. klasē

Valoddarbība	Prasmes apraksts
Klausās un saprot	Saprot skolotāja norādījumus. Saprot skolotāja un klasesbiedru uzdotos jautājumus. Saprot vienkāršu informāciju nelielā dzirdētā tekstā. Saprot, par ko ir dzirdētā informācija / teksts. Izmanto stratēģijas: - vispārējo klausīšanos (teksts kā veselums – klausītājam jānosaka, par ko stāstīts tekstā, kāda ir tā galvenā doma, jānosaka virsraksta / nosaukuma atbilstība dzirdētā teksta tematam vai galvenajai domai); - izlases (selektīvo) klausīšanos ar mērķi atrast specifisku informāciju; - detalizēto (intensīvo) klausīšanos (klausītājs saprot visa teksta vai galveno tā daļu jēgu).
Lasa un saprot	Saprot uzdevumu nosacījumus. Vienkāršas uzbūves tekstā, tabulā, shēmā atrod informāciju (Kas? Kāds? Kur? Kad? Cik? Kas notika? Ko darīja?). Nosaka teksta tematiku (Par ko ir teksts?). Izmanto atbalstu: vārdnīcu, skolotāja un klasesbiedru palīdzību. Izmanto stratēģijas: - detalizēto lasīšanu (izzinošo, analītisko lasīšanu): teksta lēna, rūpīga lasīšana ar mērķi uztvert, izprast un arī censties iegaumēt teksta saturu; - caurskatīšanu (izlases jeb selektīvo lasīšanu): teksta ātra, rūpīga lasīšana ar mērķi iegūt konkrētu informāciju, informācijas detaļas (gadskaitļus, datumus, vārdus); - pārskatīšanu: uztver tekstu kopumā, noskaidro, par ko tas ir. Lai iegūtu nepieciešamo informāciju, pietiek izlasīt virsrakstu.
Runā	Prot atbildēt uz skolotāja un klasesbiedru jautājumiem un uzdot vienkāršus jautājumus. Stāsta par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto. Prot izteikt savas domas par sev zināmiem tematiem. Iesaistās vienkāršos dialogos. Spēj piedalīties intervijā kā intervijas sniedzējs un intervētājs. Izmanto atbalstu: vārdnīcu, atgādnēs, gatavas frāzes. Izmanto stratēģijas: - kompensēšanu: ja nezina vārdus, izmanto žestus, mīmiku, darina latviešu valodas vārdiem līdzīgus vārdus, pamatojoties uz dzimto valodu; - izmēģināšanu: lieto vārdus, ko atceras daļēji, bet domā, ka ar to varētu tik galā; - balstīšanos uz iepriekšējo pieredzi: lieto zināmus, viegli pieejamus valodas līdzekļus, par ko ir droši pārliecināts.

Valoddarbība	Prasmes apraksts
Raksta	Noraksta tekstu. Atbild uz jautājumiem par apgūstamajiem tematiem. Turpina / papildina teikumu, tekstu. Prot veidot nelielu loģisku tekstu par notikumiem, redzēto, dzirdēto, izjūtām, piedzīvoto. Rakstot izmanto skolotāja, klasesbiedru palīdzību, tekstu, atgādnē, vārdnīcu. Pārbauda uzrakstīto, salīdzinot ar tekstu vai vārdnīcu.

Valodas prasmju apraksts skolotājiem palīdz izprast valodas aspektus dažādos mācību priekšmetos, noteikt stundas valodas mērķi, aprakstu var izmantot kā pašvērtējuma kritērijus skolēniem, kā palīgu skolotājam, lai plānotu mācību satura apguvi, piemērojot to skolēnu valodas prasmes līmenim.

Piemēram, latviešu valodas prasmju vērtēšanai 2. klasē varētu izmantot tabulu (skat. 5.3. tabulu), kur 1 – sācis apgūt, 2 – turpina apgūt, 3 – apguvis.

5.3. tabula. Latviešu valodas prasmju vērtēšanas piemērs

Skolēns	Saprot lēnā tempā skaidri runātus neliela apjoma vienkāršas uzbūves tekstus	Nosaka vienkāršas uzbūves teksta tematiku (Par ko ir teksts?)	Tekstā atrod konkrētu informāciju (vietu, laiku, nosaukumus, objektus, dalībniekus)	Stāsta pēc attēla, plāna, stāsta par savu pieredzi, atstāsta izlasīto	Izmanto vārdnīcu	Raksta vienkāršus teikumus, nelielu aprakstu	Prot pamatot (jo, tāpēc ka), balstoties uz tekstu	Sadarbojoties lieto dažas saziņas frāzes (pievērš uzmanību, lūdz palīdzību, piekrīt)
A	1	1	1	2	1	1	1	1
B	1	2	2	2	2	2	1	1
C	3	2	3	3	3	3	3	3

Vērojot un vērtējot skolēnu mācīšanos, ieteicams izmantot vērošanas lapu, kurā iekļautas sasniedzamajos rezultātos formulētās prasmes, ērtākai vērtējuma fiksācijai izvēloties apzīmējumus, piemēram, jau minētos līmeņus: 1 – sācis apgūt, 2 – turpina apgūt, 3 – apguvis. Vērošanas lapas būtu jāizstrādā, sadarbojoties visiem skolotājiem, kuriem ir stundas konkrētajā klasē, lai veicinātu vienotu, sistēmisku pieeju prasmju attīstīšanai. Pēc noteikta laika seko izvērtēšana un tiek sniegta atgriezeniskā saite, gan individuāli pārrunājot ar skolēniem, gan skolotājiem kopīgi izanalizējot novērošanas rezultātus. Ar vērtēšanas rezultātiem ieteicams iepazīstināt arī vecākus.

Stundas posms: refleksija

Refleksijas posmā, veicot pašvērtējumu, skolēni konstatē, ko ir iemācījušies, sapratuši un kas vēl jāiemācās, jāatkārto, izdara secinājumus par mācību procesu un izjūtām stundā. Skolotājs iegūst informāciju no skolēnu refleksijas un pašvērtējuma par stundas mērķu sasniegšanu, kā arī sniedz atgriezenisko saiti skolēniem.

Formatīvajā vērtēšanā izšķiroša nozīme ir kvalitatīvai atgriezeniskajai saitei. Kvalitatīva atgriezeniskā saite nozīmē, ka skolēniem ir dots laiks pārdomāt un runāt par viņu mācīšanos un par to, kā to uzlabot. Atgriezenisko saiti sniedz skolotājs skolēnam, skolēns skolēnam, skolēni skolotājam.

Kā sniegt atgriezenisko saiti skolēnam? Atcerieties, ka skolēniem ir nepieciešamas atbildes uz jautājumiem: kas jāiemācās, kas izdodas, un kas vēl ne, ko darīt turpmāk.

Sniedzot atgriezenisko saiti skolēnam, būtu jāievēro vairāki noteikumi (Viginss 2017).

1. Saprotama skolēniem. Sniedzot atgriezenisko saiti, skolotājs balstās uz skolēniem iepriekš zināmiem un izrunātiem laba snieguma kritērijiem. Skolēniem ir jāsaprot, kādam ir jābūt labam sniegumam, kāds ir uzdevuma izpildes mērķis. To labāk saprast var palīdzēt uzdevuma vērtēšanas kritēriji, sasniedzamo līmeņu apraksts vai paraugs. Piemēram, uzdevums ir maksimāli detalizēti, sīki aprakstīt objektu, lai lasītājam veidotos pēc iespējas skaidrāks priekšstats par to. Lai detalizēti aprakstītu objektu, jāizmanto dažādi valodas līdzekļi (īpašības vārdi, divdabji, vienlīdzīgi teikuma locekļi utt.), jānosauca forma, krāsa, materiāls u. c. Sniedzot atgriezenisko saiti, tiek vērtēts, vai lasītājs var labi iztēloties aprakstīto objektu (uzzīmēt to), kādus valodas līdzekļus vēl var izmantot, lai apraksts būtu detalizētāks, vai objekts ir daudzpusīgi raksturots u. tml.

2. Informācija, kuru var realizēt. Tādējādi „Labs darbs!” un „Jūs izdarījāt nepareizi” un „B +” vispār nav atsauksmes. Skolēnam

jāsaprot, kas konkrēti, pamatojoties uz šo informāciju, viņam nākamreiz būtu jādara vairāk vai mazāk.

3. Atsauksmes ir draudzīgas. Atsauksmēm nav lielas nozīmes, ja skolēni tās nevar saprast vai tās skar personiskās īpašības.

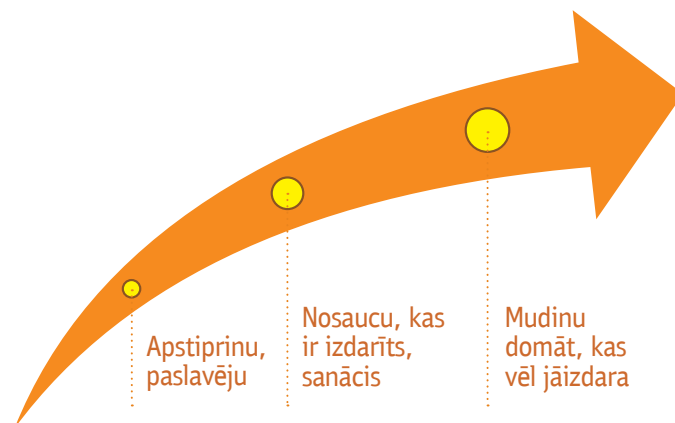
4. Atsauksmes veicina progresu. Tā darbojas visas ļoti veiksmīgās datorspēles. Ja jūs spēlējat *Angry Birds*, *Halo*, *Guitar Hero* vai *Tetris*, jūs zināt, ka būtisku uzlabojumu atslēga ir tā, ka atsauksmes ir ne tikai savlaicīgas, bet arī nepārtrauktas. Kad jums neizdodas, jūs varat nekavējoties sākt no jauna – pat tur, kur esat apstājies.

Viens no efektīvākajiem veidiem, kā sniegt atgriezenisko saiti, ir nodrošināt individuālu sarunu ar skolēnu, īpaši, ja skolēnam ir jāizpilda kāds apjomīgāks darbs, piemēram, jāuzraksta apraksts, ziņojums vai vēstījums par kādu notikumu, jāveic kāds izpētes projekts, kaut kas jāizgatavo utt. Protams, tam ir nepieciešams laiks. Sarunu ar skolēnu var ielānēt stundā, kad citi skolēni strādā patstāvīgi, vai konsultācijā.

Atsauksmēm jābūt pozitīvām, precīzām, pamatotām, balstītām faktos, saprotāmām, lai skolēns varētu informāciju izmantot tūlīt. Piemēram, vērtējot skolēna darbu apraksta veidošanas procesā, skolotājs saka: „Man patīk, ka tu uzrakstīji, kā izskatās tavs pagalmis. Ko tu rakstīsi tālāk? Paskaties pierakstos, kas ir apraksts!” Dotajā piemērā ir pozitīvi novērtēti izdarītais ceļš uz mērķi, skolēns tiek mudināts domāt par to, kas darāms turpmāk un kas var palīdzēt izpildīt uzdevumu kvalitatīvi.

5.4. attēlā shematiski attēlota skolotāja darbība, sniedzot atgriezenisko saiti.

5.4. attēls. Skolotāja darbība, sniedzot atgriezenisko saiti

Ikdienā nav iespējams vienmēr visiem skolēniem sniegt detalizētu vērtējumu, tāpēc pakāpeniski skolēniem ir jāattīsta pašvērtēšanas un pašregulācijas prasmes, kā arī prasme sniegt citiem atgriezenisko saiti un uz klausīt klasesbiedru sniegto atgriezenisko saiti.

Kā skolēniem attīstīt prasmi sniegt atgriezenisko saiti klasesbiedriem? Lai sniegtu atgriezenisko saiti klasesbiedriem, ir vajadzīgas noteiktas prasmes, kuras būtu jāattīsta jau sākumizglītības posmā. Skolēni mācās sniegt atsauksmes, klausoties skolotāja sniegto atgriezenisko saiti. Skolēni arī mācās klausīties un pieņemt atgriezenisko saiti. Šīs prasmes veidojas pakāpeniski, sākot no vienkāršākām frāzēm un darbībām. Skolēnam jāveido ieradums prasīt atgriezenisko saiti, uzmanīgi klausīties klasesbiedra atsauksmi un izmantot to sava darba uzlabošanai. Šo ieradumu var izveidot, tikai regulāri organizējot klasē atgriezeniskās saites sniegšanu. Saņemot skaidras vadlīnijas, norādījumus, piemērus, kā izteikt atsauksmes par sava klasesbiedra darbu, darot to regulāri un pievēršot tam uzmanību mācību stundās, skolēni spēj dot kvalitatīvu, citiem klasesbiedriem noderīgu atgriezenisko saiti. Piemērus skolēnu savstarpējai atgriezeniskajai saitei skat. 5.4. tabulā.

5.4. tabula. Skolēnu savstarpējas atgriezeniskās saites sniegšanas piemēri

	Piemēri
1. solis. Paskaties manu darbu!	Labi!
2. solis. Kas tev patīk?	Man patīk krāsas. Man patīk šis teikums! Tu ļoti kārtīgi raksti! Tas ir smieklīgi! Tu visu izpildīji! Tu precīzi izgriezi!
3. solis. Vai tu arī tā domā? Salīdzini ar paraugu! Novērtē!	Klasē ir izvietoti apsveikuma paraugi, kas ir atbilstoši novērtēti (izcils, vēl jāpilnveido, daudz jāstrādā). Skolēns, pabeidzis savu darbu, novērtē to, salīdzinot ar paraugiem, un novieto savu darbu pie atbilstošā vērtējuma. Divi klasesbiedri vērtē šo darbu un spriež, vai viņi piekrīt vērtējumam. Ja ne, tad uzraksta uz līmlapiņas vērtējumu vai norāda ar bultiņu, kur darbs ir jāpārveido.
4. solis. Vai es visu izdarīju? Novērtē pēc kritērijiem!	Skolēniem ir doti kritēriji (rubrika), kādam jābūt labam darbam. Piemēram, ielūgumā ir jābūt uzrunai, aicinājumam uz pasākumu, jābūt norādītai adresei, laikam. Skolēni vērtē viens otra uzrakstītos ielūgumus atbilstoši šiem kritērijiem, atzīmējot vērtēšanas lapiņā ar „x” tos, kuri ir izpildīti.
5. solis. Ko tu man ieteiksi?	Balstoties uz snieguma līmeņu aprakstiem, skolēni izsaka savus atzinumus par to, cik darbs ir atbilstošs kvalitātes kritērijiem: vai viss ir skaidrs, saprotams, redzams, ērti lietojams, noderīgs, pārskatāms, interesants utt. Piemēram, skolēni lasa klasesbiedra vēstījumu par vasaras piedzīvojumu un atzīmē vietas, kur viņiem bija interesanti lasīt, bet kur interese zuda.

Kā skolēni reflektē par mācību procesu? Refleksija ir svarīga pieredzes veidošanās sastāvdaļa, tāpēc skolotājs katras stundas, kompleksa uzdevuma vai temata beigās uzklauša skolēnu secinājumus, pārdomas un atziņas par

saturu

- Ko tu šodien uzzināji?
- Ko tu iemācījies?
- Ko tu saprati?
- Ko tu nesaprati?
- Kādi tev ir jautājumi?
- Vai tu mainīji savu viedokli?
- Kas tev lika aizdomāties vai pārskatīt savu viedokli?
- Kas tevi pārsteidza vai izraisīja jautājumus?
- Kas no šodien uzzinātā tev noderēs?
- Kur tu varēsi izmantot to, ko iemācījies?

procesu

- Ko tu šodien darīji?
- Kuri uzdevumi tev sagādāja grūtības?

- Ko tu darītu citādi, lai rezultāts būtu labāks?
- Vai tu šodien ieklausījies citos?
- Vai tev izdevās pamatot savas domas?
- Vai tev izdevās atrast atbilstošus piemērus?
- Vai, ieklausoties citos, tu apsvēri dažādas domas un argumentus?
- Vai tu prati darboties kopā ar citiem?
- Vai tu biji aktīvs stundā?

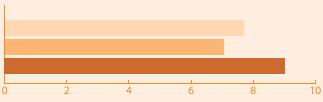
izjūtām

- Vai tev bija interesanti?
- Vai tu juties droši?
- Vai tu juti klasesbiedru un skolotāja atbalstu?
- Vai tu juties cienīts un izturējies ar cieņu pret citiem?
- Kas tevi sarūgtināja?

(Krastiņa, Pipere 2004)

Refleksijas paņēmieni. Izvēloties refleksijas paņēmienus, skolotājam jāņem vērā ne tikai daudzveidības princips, bet arī skolēnu spējas izteikt vērtējumu vārdos. Tālāk piedāvāti dažādi paņēmieni (skat. 5.5. tabulu) gan ātrai refleksijas organizēšanai stundas beigās (žetoni, vārdu kartes, diagrammas, zīmējumi, rindas u. c.), gan dziļākai satura, procesa vai izjūtu vērtēšanai (vēstule sev, brīvais raksts, 3–2–1 u. c.).

5.5. tabula. Refleksijas paņēmieni

Paņēmieni	Apraksts
Žetoni, piktogrammas, signālkartes, žesti	Tiek izmantotas dažādas norunātas zīmes (emocijzīmes, zvaigznītes, īkšķis uz augšu, uz leju), lai izteiktu sapratni, apmierinātību, piekrišanu, emocijas.
Pašvērtējuma lapas vai kartes	Skolēni izvērtē savas zināšanas, prasmes, attieksmi attiecībā pret noteiktiem kritērijiem vai sasniedzamajiem rezultātiem.
Zīmējums	Skolēni zīmējumā (koks, grozs, tārpiņš, zieds, vilcieniņš, termometrs utt.) attēlo paveikto, emocijas, labsajūtu, aktivitāti u. c.
Diagramma, grafiks, stars, skala	Skolēni pielīmē lapiņu ar savu vārdu, novērtējot savu aktivitāti, iesaistišanos, izpratni, interesi, labsajūtu u. c.
Vārdu kartes	Skolēni izvēlas vārdus, ar kuriem varētu raksturot savu veikumu, izjūtas, procesu. Es visu saprotu. Es saprotu gandrīz visu. Es nesaprotu.
Nostājies rindā!	Skolēni izvēlas vietu rindā atkarībā no tā, kādas ir viņu zināšanas par attiecīgo tēmu. Rinda tiek veidota kā skala no 1 līdz 10, kur 1 – neko nezina, jūtas pavisam nedroši, 10 – ir pārliecināts par savām zināšanām, jūtas droši.
Četri stūri	Tiek veidoti jautājumi ar četriem atbilžu variantiem (A, B, C, D). Skolēni izvēlas atbilžu variantus un pārvietojas uz noteiktu stūri. Piemēram: <i>Vai tu proti uzrakstīt adresi?</i> A – Jā, B – Noteikti ne! C – Es šaubos! D – Es nezinu! Atkarībā no tā, kā skolēni ir sadalījušies, var veidot grupas un piedāvāt individuālu patstāvīgo darbu, tā īstenojot diferencētu pieeju.
Četri ceļi	Skolēni izvēlas ceļu atkarībā no tā, kā viņi jūtas tēmā. 1. ceļš – ceļš, uz kura ir daudz putekļu un nevar redzēt, kur likt kāju. Palīdziet! 2. ceļš – diezgan līdzens, bet ir daudz bedru un jāiet uzmanīgi. 3. ceļš – lielceļš, uz kura jūtos diezgan pārliecināts, bet dažreiz ir jāpiebremzē. 4. ceļš – maģistrāle, pa kuru tu ej ar draugu un vari dod viņam norādījumus. Arī šis paņēmieni dod iespēju mācību procesa diferencēšanai.
Indeksācijas kartes	Katram skolēnam tiek dota karte, kurai ir divas daļas. Skolēni tās aizpilda un nodod skolotājam. <i>Es labi sapratu... Es nesapratu...</i> <i>Man patika... Man nepatika...</i> <i>Man viegli padevās... Man bija grūti...</i>

Paņēmiens	Apraksts
Dāvana	Skolēni sagatavotā diplomā ieraksta savu vārdu un to, par ko viņi sev varētu piešķirt diplomu šajā stundā. Tāpat skolēni var sev „uzdāvināt” dāvanas, tortes, konfektes, medaļas u. c.
1 minūtes sacerējums	Skolēni 1 minūti raksta atbildi uz jautājumu par to, ko iemācījās stundā.
Izejas biļetes	Izejas biļete – jautājums / uzdevums par apgūto šajā stundā. Piemēram: <i>Ko tu iemācījies stundā? Ko tev patika darīt stundā?</i>
Divas rozes un ērkšķis	Stundas / temata beigās skolēni „pasniedz” divas rozes – divas lietas / fakti / informācija, kas patika, kas bija interesanti, saprotami, – un nosauc vienu ērkšķi – kas nepatika / nebija saprotams.
3–2–1	Trīs lietas, ko tu uzzināji. Divi interesanti fakti. Viena lieta, par ko gribētu uzzināt vairāk. Trīs atslēgvārdi. Divas jaunas idejas. Viena lieta, par ko šaubies.
Brīvais raksts	Skolotājs pirms kādas tēmas mācīšanas, tās apguves laikā vai pēc tēmas apguves piedāvā skolēniem kādu atvērto jautājumu. Skolēni brīvi spriež par norādīto tematu un raksta to, ko zina, domā un izjūt. Skolēni var nolasīt visu uzrakstīto tekstu vai tikai tā daļu, piemēram, tikai skaistāko, pareizāko, būtiskāko teikumu, galveno domu, strīdīgu apgalvojumu u. c. Rakstīšanas laiku nosaka skolotājs, bet tam nav jābūt ilgam.
Klusais čats / tērzētava	Uz lielas lapas uzrakstīts jautājums. Skolēni iet un raksta atbildes, komentē citu atbildes, var zīmēt emocijzīmes, izteikt savu viedokli. Tērzēšana var turpināties arī citās stundās un starpbrīžos.
Vēstule sev	Mācību beigās katrs dalībnieks uzraksta vēstuli pats sev, kurā īsi apraksta, ko ieguvis mācībās un ko no iegūtā grib īstenot ikdienā. Uz vēstules uzraksta savu adresi, uzlīmē pastmarku un iedod vēstuli kādam citam dalībniekam vai skolotājam. Apmēram pēc mēneša vēstules tiek nosūtītas vai atdotas atpakaļ. Saņemot vēstuli, skolēns izvērtē, ko ir īstenojis no iecerētā.
Tiešsaistes rīki	Tiek izmantoti digitālie rīki (aptaujas, balsošana, testi, pašvērtējuma uzdevumi e-vidē, mobilās lietotnes). Vairāk https://manaklase.weebly.com/format299v257s-v275rt275scaronanas-r299ki.html

Runāt par savām atziņām mācību procesā un izteikt pašvērtējumu nav vienkārši. Skolēnam, kuram mācību valoda nav dzimtā valoda, varētu trūkt vārdu krājuma, lai precīzi izteiktu savas izjūtas, izpratni, tādēļ ir risks, ka refleksija varētu notikt formāli, neizzinot skolēna patiesās izjūtas, problēmas. Taču tas nenozīmē, ka ir jāatsakās no refleksijas, jo tā ir īpaši svarīga izziņas procesā, tā ir nepieciešama, lai izprastu un apzinātos konkrēto mācību vielu, konkrētu prasmī, lai veidotu savu pieredzi.

Refleksijas trūkuma dēļ skolēnu pašvērtējums nepilda savas funkcijas: konstatējošo, motivējošo un projektējošo (skolēni, salīdzinot savu padarīto ar izvirzītajiem kritērijiem, veic sava darba paškontroli, nosakot, ko ir iemācījušies, secina, kas vēl jāiemācās, izvirza savas darbības mērķus vai uzdevumus) (Krastiņa, Pipere 2004). Tāpat pašvērtējumam vajadzētu mērķtiecīgi attīstīt skolēnu prasmī runāt par mācību kvalitātes aspektiem: par apgūtajām prasmēm, zināšanām, iemaņām. Šīs prasmes skolēni varēs izmantot, lai vērtētu savas stiprās un vājās vietas un formulētu sev mācību uzdevumus. Prasme formulēt savas prasmes un zināšanas sagatavo skolēnu arī atgriezeniskās saites uztveršanai, izteiktajai kritikai, jo atgriezeniskā

saite iedarbojas, ja skolēns tam ir gatavs – ja viņš spēj saprast un uzvert šo informācijas formu.

Tātad, no vienas puses, refleksija ir īpaši svarīga skolēna izaugsmei, bet, no otras puses, lai tā būtu kvalitatīva, ir nepieciešams pietiekams vārdu krājums. Lai nodrošinātu efektīvu refleksiju, skolēniem ir jāpiedāvā tādi paņēmieni, kas atbilst viņu valodas un reflektēšanas prasmēm, pakāpeniski palielinot izmantojamās leksikas daudzumu. Atbalstam refleksijas sniegšanai skolēniem var piedāvāt frāžu banku, attēlu kartītes, atslēgvārdus, no kuriem skolēns izvēlas atbilstošo u. c.

Vērtējumam vajadzētu balstīties uz temata vai stundas sākumā pieteiktajiem sasniedzamajiem rezultātiem. Tā kā skolēniem tie ir skaidri un saprotami, tad atgriešanās pie sasniedzamajiem rezultātiem neradīs papildu grūtības.

Piemēram, latviešu valodas stundā 4. klasē temata „Dabas stihijas” noslēgumā skolēniem var piedāvāt pašvērtējuma tabulu (skat. 5.6. tabulu).

5.6. tabula. Pašvērtējuma tabula skolēniem

Sasniedzamie rezultāti	Prasmes	+ vai –	Uzraksti 1 uzdevumu, lai rezultāti būtu labāki
1. Zina dabas stihiju nosaukumus latviešu valodā.	Protu nosaukt četras dabas stihijas.		Atkārtot... Iemācīties...
2. Raksturo dabas stihijas.	Protu pastāstīt, kāda ir uguns, zeme, kāds ir gaiss un ūdens.		Vingrināties...
3. Saskaņo īpašības vārdus ar lietvārdiem.	Varu pierādīt, ka stihijas ir varenas un bieži vien postošas.		
	Rakstot vārdu savienojumus (lietvārds + īpašības vārds), man nebija kļūdu.		

Izmantotā literatūra

Čakāne 2018 – Čakāne, L. Formatīvās vērtēšanas lomas pastiprināšanās, īstenojot mācīšanos iedziļinoties. *Mācīšanās lietpratībai*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2018 [tiešsaiste] [skatīts 16.12.2018.]. Pieejams: <https://doi.org/10.22364/ml.2018>

Hattie & Timperley 2007 – Hattie, J. & Timperley, H. The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77 (1), 2007, 81–112.

Kappan 1998 – Kappan, P. *Inside the Black Box* [tiešsaiste], 1998 [skatīts 18.07.2019.]. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/44835745_Working_Inside_the_Black_Box_Assessment_for_Learning_in_the_Classroom

Krastiņa, Pipere 2004 – Krastiņa, E., Pipere, A. *Mācību sasniegumu pašvērtēšana*. Rīga : RaKa, 2004.

Valsts izglītības satura centrs, ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 „Kompetenču pieeja mācību saturā”. *Galda spēļu komplekts pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem latviešu valodas apguvei*. Rīga: LVA, 2020

Mana klase. Formatīvās vērtēšanas rīki [tiešsaiste] [skatīts 07.09.2020.]. Pieejams: <https://manaklase.weebly.com/format299v257s-v275rt275scaronanas-r299ki.html>

Namsone, Čakāne, Butkēviča 2018 – Namsone, D., Čakāne, L., Butkēviča, A. Formatīvā vērtēšana. *Kompetenci attīstoša mācīšanās* [tiešsaiste], 2018 [skatīts 12.12.2018.]. Pieejams: https://www.siic.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/siic/VPP_publicācijas/VPP_ieteikumu_lapas/7._Formativa_vertesana.pdf

Pestovs 2018 – Pestovs, P. Vērtēšana skolēna izaugsmei. *Domāt. Darīt. Zināt*. Skola2030 ziņu izdevums skolotāju atbalstam pilnveidotā mācību satura un pieejas īstenošanai [tiešsaiste], 2018 [skatīts 15.02.2019.]. Pieejams: https://www.skola2030.lv/admin/filemanager/files/1/NL2_Skola2030_Decembris.pdf.pdf

Viginss 2017 – Viginss, G. *Septiņas efektīvas atgriezeniskās saites pazīmes* [tiešsaiste], 2017 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/septinas-efektivas-atgriezeniskas-saites-pazimes>

VISC 2020 – Latviešu valoda un literatūra izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas. Mācību priekšmeta programmas paraugs [tiešsaiste], 2020 [skatīts 07.09.2020.]. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/materiāls/338>

Materiāli skolotājiem pašmācībai par formatīvo vērtēšanu

Council for the Curriculum, Examinations & Assessment. *Assessment for Learning A Practical Guide* [tiešsaiste] [skatīts 14.04.2019.]. Pieejams: http://ccea.org.uk/curriculum/assess_progress/types_assessment/formative/assessment_learning

54 different examples of formative assessment [tiešsaiste] [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: https://www.slideshare.net/mylearningspringboard/formative-assessment-27135249?next_slideshow=1

Čakāne, L. Matemātikas labākai izpratnei un skolēnu motivācijai. *Matemātika skolā. Metodisku rakstu krājums*. Lielvārde : Lielvārds, 2010, 161.–206.

Atgriezeniskā saite, kas ved uz rīcību [tiešsaiste], 2017 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: https://edurio.com/resursi/edurio_rokasgramata.pdf http://www.nicurriculum.org.uk/docs/key_stages_1_and_2/areas_of_learning/Guidance_on_Assessment_Primary.pdf

France, I., Čakāne, L. *Profesionālā atgriezeniskā saite – informācija par mācīšanos* [tiešsaiste], 2015 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: https://www.siic.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/siic/Publikācijas/Projekta_istenotas_aktivitates/MA_konference_France_Riga09102015.pdf

Greenstein, L. *What Teachers Really Need to Know About Formative Assessment* [tiešsaiste], 2010 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: <http://www.ascd.org/publications/books/110017/chapters/The-Fundamentals-of-Formative-Assessment.aspx>

Guidance on Assessment in the Primary School [tiešsaiste] [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: http://ccea.org.uk/curriculum/assess_progress/types_assessment/formative/assessment_learning

Halinena, I. *Vērtēšana Somijas izglītības sistēmā* [tiešsaiste], 2017 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=Cx4RrLLS6x4&list=PLTR3adVVK4g-e04RORlyhelMQiZmmL2z0&index=13>

Lazdiņa, S. *Ko vērtēšana iemāca skolēniem?* [tiešsaiste], 2018 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=5tsxGyj_bis&list=PLTR3adVVK4g-e04RORlyhelMQiZmmL2z0&index=2

Namsone, D. *Kā vērtēt kompleksu sniegumu?* [tiešsaiste] 2017 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=giDpt9vz_1s&list=PLTR3adVVK4g-e04RORlyhelMQiZmmL2z0&index=3

Namsone, D., Oliņa, Z. *Kā vērtēt kompleksu sniegumu. Mācīšanās lietpratībai*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2018, 66.–92. lpp. [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: <https://www.siic.lv/skolam/petnieciba/monografija-macisanas-lietpratibai/>

Outss, T. *Priekšnoteikumi veiksmīgai vērtēšanai un kā līdz tai nonākt* [tiešsaiste], 2017 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=pLnrJSK32hw&list=PLTR3adVVK4g-e04RORlyhelMQiZmmL2z0>

Purēns, V. *Kā attīstīt kompetenci*. Rīga : RaKa, 2017.

Raksti par vērtēšanu un skolotāju pieredzi 2018. gada decembra izdevumā skolotāju atbalstam pilnveidotā satura un pieejas īstenošanā. *Domāt. Darīt. Zināt* [tiešsaiste], 2018 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=pcsWNN4FfVo&index=8&list=PLLLs_n2ybYpogmDpLaExv3GPXoAHdreLM

Skalberga, A., Dalbiņa, I., Kacare, I., Neimane, A., Sprinģe, A., Stikute, E., Vilkaplatere, I. *Rokasgrāmata latviešu valodas un literatūras skolotājam par formatīvo un summātīvo vērtēšanu*. Rīga : LVA, 2011 [tiešsaiste] [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/E-Gramatas/11-Met_ROKASGR.pdf

Skola2030. *Vērtēt, lai mācītos*. Video par vērtēšanu no „Skola2030” konferences [tiešsaiste] [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=bilmxTPkYtw&index=10&list=PLTR3adVVK4g-e04RORlyhelMQiZmmL2z0>

Tiešsaistes rīki formatīvai vērtēšanai [tiešsaiste] [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: <https://manaklase.weebly.com/format299v257s-v275rt275scaronanas-r299ki.html>

Tools for Formative Assessment. Compiled by K. Lambert, OCPS Curriculum Services [tiešsaiste], 2012 [skatīts 17.05.2020.]. Pieejams: https://www.academia.edu/32617382/Compiled_by_K_Lambert_OCPS_Curriculum_Services_4_2012_-_Tools_for_Formative_Assessment_-_Techniques_to_Check_for_Understanding_-_Processing_Activities

Wiggins, G. *Educative assessment : Designing assessments to inform and improve student performance*. San Francisco, CA : Jossey-Bass, 1998.

6. Informācijas tehnoloģiju jēgpilna izmantošana

21. gadsimta bērns savu ikdienu nevar iedomāties bez moderno tehnoloģiju klātbūtnes. Taču, kā rāda pētījumi (LU 2017), Latvijas skolēni informācijas tehnoloģijas (turpmāk tekstā – IT) galvenokārt izmanto, lai spēlētu spēles, sērfotu sociālajos tīklos, skatītos video, klausītos mūziku un sarunātos ar draugiem.

Bieži vien IT pārmērīga lietošana tiek uzskatīta par draudu, jo bērniem vājinās koncentrēšanās spējas, zūd komunikācijas prasmes un smalkās motorikas iemaņas, viņi dzīvo hipersaišu pasaulē un vēlas iegūt ātru rezultātu (Buhanovska 2015), taču tajā pašā laikā IT mērķtiecīgai lietošanai skolas ikdienas darbā ir potenciāls veicināt skolēnu attīstību, atbalstot un organizējot skolēnu mācīšanos iedziļinoties.

Pētījumā par 9–16 gadus vecu bērnu un pusaudžu medijpratību (LU 2017) ir secināts, ka mācībām / skolai nepieciešamo informāciju internetā meklē tikai 23 % Latvijas jaunāko klašu skolēnu. Tas ir visai satraucošs rādītājs, jo reālajā dzīvē bērni ar IT sastopas ik uz soļa – tās izmanto ģimenes locekļi, draugi, apkārtējie cilvēki, bez IT nav iedomājama 21. gadsimta pasaule. Par ierastu ikdienas sastāvdaļu ir kļuvuši datori, viedtālruni, planšetes, viedpulksteņi, digitālās fotokameras, videokameras, internets, programmējamās rotaļlietas utt. Nerosinot skolēnus izmantot IT mācību vajadzībām, skolēni var iegūt maldīgus priekšstatus par IT lietošanas mērķiem un neapgūt tās stratēģijas, kas ir nepieciešamas, lai atlasītu, kritiski izvērtētu informāciju un izvēlētos situācijai atbilstošus saziņas līdzekļus.

Ir atzīts (Bolstad 2004; Hill, Broadhurst 2001; Pastor, Kerns 1997 u. c.), ka IT mērķtiecīga izmantošana jaunāko klašu skolēniem ir lietderīga, jo ar to palīdzību var

- veicināt sociālo un sadarbības iemaņu attīstību,
- attīstīt saziņas prasmes,
- veicināt izziņas darbību,
- attīstīt prasmi meklēt un pārbaudīt informāciju,
- attīstīt lasītprasmi un rakstītprasmi, veicinot tekstpratības apguvi,
- attīstīt matemātisko domāšanu,
- rosināt interesi un vajadzību mācīties valodas,
- sekmēt mācību motivācijas veidošanos,
- nodrošināt izaugsmes iespējas katram skolēnam, tostarp skolēniem ar īpašām vajadzībām u. c.

Kāpēc mērķtiecīgi izmantoti IT rīki un resursi ir svarīgi sākumizglītībā?

Situācijā, kad bērnu un pusaudžu medijpratība ir zemā līmenī (LU 2017), ir būtiski jau sākumizglītības posmā pievērst uzmanību to prasmju apguvei, kas nepieciešamas IT izmantošanai izziņas vajadzībām: informācijas meklēšanai, iegūtā satura salīdzināšanai

un kritiskai izvērtēšanai. Tas savukārt nozīmē, ka skolotājiem mācību stundās ir jāmaina akcenti no IT rīku un resursu lietošanas mācību satura vizualizēšanai uz IT rīku un resursu lietošanu mērķtiecīgai informācijas atlasīšanai, zināšanu konstruēšanai, procesu modelēšanai, problēmu risināšanai, jaunu produktu radīšanai, sadarbībai, personalizēta mācību procesa organizācijai (Oliņa, Namsone 2018).

Izmantojot tehnoloģijas mācību procesā, skolotāji māca skolēnus lietot tās ar jēgu, parādot, ka tehnoloģijas var būt noderīgas ne tikai izklaidei un brīvā laika pavadīšanai, bet arī dažādu mērķu sasniegšanai, tostarp mācībām un saziņai. Rosinot skolēnus izmantot IT mācību uzdevumu veikšanai, svarīgi ir sniegt viņiem nepieciešamo atbalstu, nodrošinot ar „ceļazīmēm”, kas palīdzēs mācīties neapjukt informācijas plūsmas pārpilnībā, atšķirt ticamu informāciju no viltus ziņām, izvēlēties mērķim atbilstošus informācijas avotus, radīt savu vēstījumu un izprast, kādās saziņas situācijās to var izmantot.

Kas ir digitālā lietpratība?

Digitālā lietpratība ir viena no projektā „Skola2030” izstrādātā mācību satura caurviju prasmēm, tā definēta kā zināšanu, prasmju, attieksmju, spēju un informētības kopums darbā ar IT:

- uzdevumu veikšanai un problēmu risināšanai;
- komunikācijai un sadarbībai;
- informācijas iegūšanai un organizēšanai;
- satura radīšanai un koplietošanai;
- efektīvai, atbildīgai, kritiskai, radošai, patstāvīgai zināšanu konstruēšanai;
- IT lomas izpratnei realitātes konstruēšanā.

Digitālā lietpratība ir spēja izmantot tehnoloģijas, lai iegūtu, uzkrātu, novērtētu un apmainītos ar informāciju, lai droši komunicētu un līdzdarbotos sadarbības / sociālajos tīklos, izmantojot interneta un tehnoloģiju iespējas; spēja pārliecināties un kritiski izmantot IT mācībās un brīvajā laikā (Eiropas Parlaments un Padome 2006).

Kā liecina 2016. gadā Stenfordas Universitātē veiktā pētījuma (Wineburg, McGrew 2016) rezultāti, mazāk nekā 20 % skolēnu ir spējīgi digitālajā vidē atšķirt patiesu informāciju no nepatiesas un vairāk nekā 30 % skolēnu uzskata, ka pat nepatiesā informācija ir jāuzskata par ticamu, ja tai pievienoti grafiski (vizuāli uzskatāmi) materiāli. Šie pētījuma dati saskan ar Latvijā veiktā pētījuma (LU 2017) secinājumiem, ka tikai puse skolēnu vecumā no 9 līdz 12 gadiem atzīst, ka viņi prot atšķirt patiesu informāciju no nepatiesas. Pārējie respondenti atzīst, ka neprot nodalīt patiesu informāciju no nepatiesas (23 %) vai nav pārliecināti, ka prot atšķirt (23 %).

Esošajā situācijā par vienu no būtiskākajiem skolotāja uzdevumiem kļūst nodrošināt skolēnus ar stratēģijām, kas palīdzēs viņiem izvērtēt informācijas ticamību.

Kā skolēniem mācīt izvērtēt, vai informācija ir ticama?

Mācoties meklēt informāciju internetā, svarīgi ir skolēniem iemācīt saprast, ka ne visai pieejamajai informācijai var ticēt. Informācija var būt novecojusi, kāds izplatījis baumas, cits ar nolūku ir publicējis nepatiesu informāciju utt.

Kā palīdzēt sākumskolas skolēnam izvērtēt, vai atrastā informācija ir ticama? Tie ir fakti? Tas ir viedoklis? Varbūt tie ir meli?

Skolēniem var piedāvāt vairākus ieteikumus internetā pieejamās informācijas ticamības novērtēšanai.

- Izmanto informācijas avotus, kurus ieteikuši vecāki vai skolotāji!
- Salīdzini no dažādiem avotiem iegūto informāciju!
- Ja lasīji laika ziņas <https://www.gismeteo.lv/>, pārbaudi, vai tāda pati informācija ir arī <https://www.meteo.lv/laiks/?nid=322> vai <https://www.delfi.lv/laika-zinas/>!

Pārbaudi: tie ir fakti vai tikai cilvēka izteikts viedoklis. Reizēm cilvēki saka to, ko domā, nevis to, kas ir patiesībā. Netici visam, ko esi izlasījis!

Fakts: *Ezis ir meža dzīvnieks.*

Viedoklis: *Rudenī ezis vāc sev barības krājumus – ābolus un sēnes – ziemai.*

- Pārbaudi, vai informācija nav novecojusi, varbūt citur ir publicēta jaunāka informācija.

To vari redzēt, apskatot datumu, kas ir pie raksta.

- Pārbaudi, vai pie atrastās informācijas ir autora vārds. Anonīmi rakstīta informācija var būt nepatiesa vai nepilnīga!
- Lai spriestu par informāciju, izlasi visu rakstu, nevis tikai virsrakstus!

Plašāk par informācijas ticamību var izlasīt Latvijas drošāka interneta centra tīmekļa vietnē <https://drossinternets.lv/>

Daži piemēri

- Medijpratības uzdevumu paraugi sākumskolai – <https://drossinternets.lv/lv/materials/download/isie-uzdevumi-sakumskolai-medijpratiba>
- „Supervaroni internetā”. Sociālā kampaņa bērnu medijpratības un drošības veicināšanai – <https://drossinternets.lv/lv/materials/download/rokasgramata-skolotajiem-supervaroni-interneta-darbam-sakumskola>
- Interneta drošības stundu plāns 1.–2. klašu skolēniem: reāls vai izdomāts? – <https://drossinternets.lv/lv/materials/download/stundu-plans-reals-vai-izdomatsquestion-1-2-klasei>
- Internets un reklāma – <https://drossinternets.lv/lv/materials/download/nodarbiba-ne-viss-ir-skaists-kas-spaid-1-4-klasei>
- Interneta drošas lietošanas pamācības – <https://drossinternets.lv/lv/materials/download/medijpratibas-uzdevumi-sakumskolai>; <https://drossinternets.lv/lv/materials/download/flminas-aitu-dzive-par-drosibu-un-riskiem-interneta-vide>
- Metodiskie ieteikumi skolēnu digitālās lietpratības stiprināšanai – <https://drossinternets.lv/lv/materials/download/metodiski-ieteikumi-skoleni-digitalas-lietpratibas-stiprinasanai>

Kā skolēniem mācīt meklēt informāciju internetā?

Kā palīdzēt sākumskolas skolēnam orientēties interneta vidē un patstāvīgi meklēt informāciju? Kādi ir informācijas meklēšanas paņēmieni?

Informāciju var meklēt, izmantojot kādu no informācijas meklēšanas paņēmieniem.

1. Pēc jau zināmas tīmekļa vietņu vai tīmekļa lappušu adreses.

- <https://tezaurs.lv/>

Skaidrojošās vārdnīcas un sinonīmu vārdnīca, kuru var izmantot vārdu krājuma paplašināšanai, vārdu pareizrakstības un nozīmes pārbaudīšanai.

- <http://epupa.valoda.lv/>

Elektroniska vārdnīca, kuru var izmantot vārda sastāva pārbaudei, sinonīmu un vārdu skaidrojumu meklēšanai utt. Vārdnīcā iekļauti arī vizuāli materiāli.

Ieteikumu vārdnīcas lietošanai var izlasīt <http://epupa.valoda.lv/celvedis>

- <https://www.artermini.lv/>

Ilustrētā vārdnīca pasaulē un Latvijā, kuru var izmantot, lai noskaidrotu vārdu nozīmi, aplūkojot atbilstošus vizuālus piemērus un attēlus.

- <http://miki.lv/>

Atskaņu vārdnīca, kuru var izmantot, piemēram, sacerot dzejoļus.

- <https://enciklopedija.lv/>

Enciklopēdija, kuru var izmantot, lai iegūtu ticamu informāciju latviešu valodā par dažādiem jautājumiem.

- <https://www.valodaskonsultacijas.lv/>

Latviešu valodas aģentūras (LVA) lietotne. Valodas konsultācijas: elektroniska datubāze, kuru var izmantot, lai meklētu un noskaidrotu neskaidros jautājumus par valodu.

- <http://periodika.lv/>

Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas krājumi, kuros var atrast grāmatas, attēlus, periodiku, kartes, audio un video ierakstus.

2. Pēc atslēgvārda jeb vārda, kas raksturo meklējamo tēmu, to ierakstot meklētājprogrammā (<http://www.google.lv>, <http://www.yahoo.com>, <http://www.yandex.ru> utt.);

3. Pēc tēmām enciklopēdijās.

Lai rosinātu skolēnus ikdienā izmantot interneta resursus izziņas vajadzībām, mācībām noderīgu interneta vietņu adresu sarakstu būtu vēlams izvietot klasē skolēniem redzamā vietā. Ir svarīgi, lai laika gaitā šis saraksts tiktu papildināts gan ar skolotāja ieteiktajiem interneta resursiem, gan arī ar skolēnu pašu atrastajiem. Katru reizi, kad kāds ir sameklējis jaunu, ticamu informācijas avotu, tas kopīgi jāizpēta, noskaidrojot, kā un kādiem nolūkiem to var izmantot.

Piemēram, veidojot šādu sarakstu, var piedāvāt papildināt iesāktos teikumus: *Ja man vajag atrast vārdu tulkojumu citās valodās, es... Ja man vajag atrast jautājumu par vārdu pareizrakstību, es... Ja man vajag atrast attēlus, es...*

Kā mācību stundās izmantot viedtālrunus?

Ir dažādi viedokļi par to, vai stundas laikā skolēni drīkst izmantot viedtālrunus. Vieni uzskata, ka to nevajadzētu atļaut, jo viedtālruni novērš skolēnu uzmanību un negatīvi ietekmē mācību spējas, un piekrīt tam, ka stundas laikā viedtālrunim jāatrodas somā vai īpašā klasē izvietotā viedtālrunu „glabātavā”. Šāds uzskats, neapšaubāmi, ir pamatots un arī zinātniski pierādīts (Goundar 2014; Attia, Baig, Marzouk, Khan 2017), taču jāņem vērā, ka viedtālrunu aizliegšana stundu laikā nostiprina skolēnos priekšstatu, ka tie ir izmantojami vienīgi izklaidei un nav savienojami ar mācīšanās procesu. Tāpēc viens no skolotāja lielākajiem izaicinājumiem ir palīdzēt skolēniem pēc iespējas ātrāk izprast tehnoloģiju radītos draudus un apzināties to iespējas. Ne tikai datoru un planšetu, bet arī viedtālrunu izmantošana mācību stundā paver iespēju skolēniem mācīties tehnoloģijas izmantot jēgpilni, meklējot, pārbaudot un analizējot informāciju, nododot un saņemot ziņas.

Sākumizglītības klašu skolēni viedtālrunus var izmantot, lai pārbaudītu faktus, fotografētu, lai ilustrētu darbu vai prezentāciju, veidotu videoklipus, lai ierakstītu eksperimentu, balss ierakstītājā saglabātu sev svarīgu informāciju, veiktu testus vai atbildētu uz skolotāja iepriekš sagatavotiem viktorīnas jautājumiem, lasītu ziņas, e-grāmatas, izmantotu vārdnīcas, tulkotāju, kalendāru, kalkulatoru, pulksteni, hronometru, piezīmju rakstīšanas iespēju, klausītos mūziku, izmantotu attēlus, iesaistītos tiešsaistes sarunās (pievienojot arī tos skolēnus, kuri nav klasē), spēlētu izglītojošas spēles utt.

Daži piemēri viedtālruna izmantošanai klasē sākumskolas skolēnu latviešu valodas prasmju pilnveidei.

1. piemērs

Skolā nav ieradies kāds klasesbiedrs. Kā tu viņam rakstīsi īsziņu, lai pastāstītu svarīgāko, ko esi iemācījies stundā? Kādi pareizrakstības nosacījumi jāievēro? Kādas pieturzīmes jāliek teikumu beigās? Kā sūtīsi balss ziņu? Vai pirms tam plānosi to, ko gribi pateikt? Vai domāsi, kā to teiksi?

2. piemērs

Tu lietotnes *WhatsApp* klases grupā gribi pastāstīt pārējiem par izlasīto grāmatu / filmu / TV raidījumu un ieinteresēt citus to izlasīt. Uzraksti *WhatsApp* grupā (ievērojot kopīgi noteiktu rakstzīmju skaitu) par izvēlēto tematu un pievieno attēlu, kas palīdzēs piesaistīt klasesbiedru uzmanību.

3. piemērs

Tu vēlies organizēt klases vakaru. Kā tu pēc iespējas skaidrāk un īsāk paskaidrosi pārējiem to, ko esi ielānojis? Kādus jautājumus tu uzdosi, lai uzzinātu klasesbiedru domas par pasākuma organizēšanu? Uzraksti klasesbiedriem, izmantojot piemēram, izveidoto *WhatsApp* grupu!

4. piemērs

Izdomā, ko labu tu gribētu novēlēt saviem ģimenes locekļiem šodien? Atceries, kā rakstām ziņu – kā uzrunājam, kā rakstām novēlējumu, ko rakstām ziņas beigās! Padomā, kā veido uzrunu, kādas pieturzīmes izmanto uzrunas atdalīšanai! Pievērs uzmanību īpašvārdu rakstībai un teikuma beigu pieturzīmēm!

5. piemērs

Kam un par ko tu šodien gribētu pateikt paldies? Uzraksti šim cilvēkam ziņu, kurā uzrunā viņu un pasaki paldies par kādu konkrētu darbību

vai rīcību. Atceries, ka draugu ziņā vari uzrunāt uz *Tu*, bet pieaugušie cilvēki ir jāuzrunā uz *Jūs*! Vārdi *Tu* un *Jūs* īsziņās ir rakstāmi ar lielo sākumburtu.

Ar viedtālruna palīdzību mācību stundā var nodrošināt atgriezenisko saiti.

- Piemēram: <https://www.plickers.com/>

Lai ikdienā izmantotu šīs tīmekļa vietnes piedāvātās iespējas atgriezeniskās saites nodrošināšanai, skolotājam ir jāizveido skolēnu saraksts, jāizdrukā šīs mobilās lietotnes piedāvātās skolēnu atbilžu kartes, jāizveido testa jautājumi ar četriem iespējamajiem atbilžu variantiem, no kuriem viens ir pareizs. Atbildot uz jautājumu, skolēni parāda skolotājam atbilžu kartes, izvēloties, viņuprāt, atbilstošās atbildes variantu, bet skolotājs, ejot pa klasi, savā viedtālrunī ieskenē skolēnu paceltās atbilžu kartes, kas dod iespēju analizēt un turpmāk mācību procesā izmantot iegūtos rezultātus.

- Piemēram: <https://www.mentimeter.com/>

Šo mobilo lietotni izmanto līdzīgi kā iepriekš minēto. Būtiskākā atšķirība ir skolēnu sniegto atbilžu apkopošanā. Skolēni, lejupielādējot šo mobilo lietotni savos viedtālrunos, saņemot skolotāja konkrētajam uzdevumam izveidoto paroli, ievadot to savā viedtālrunī, izvēlas un atzīmē pareizās atbildes variantu. Rezultāti no skolēnu viedtālruniem tiek saņemti un apkopoti skolotāja datorā.

Play mobilo lietotņu ceļvedis skolēnam

Mobilajā lietotnē *Play* veikals ir iespēja bez maksas lejupielādēt lietotnes, lai patstāvīgi mācītos:

- darbības vārdu locīšanu un pareizrakstību lietotnē *Latvian Verbs*,
- lietvārdu locīšanu lietotnē *Latvian Nouns*,
- darbības vārdu pareizrakstību lietotnē *Locījš*.

Elektronisko resursu ceļvedis skolotājam

Ir pieejamas digitālo resursu krājumu saites **latviešu valodas** apguvei, kuras sākumskolas skolotāji var izmantot mācību procesa plānošanai un organizēšanai.

Materiāli, kurus piedāvā Latviešu valodas aģentūra, pieejami tīmekļa vietnē <https://valoda.lv/>. Īpaši jāuzsver metodikas skolas „PUPA” veidotie materiāli.

- Tematiskā pieeja valodas apguvē – <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/PUPA-1-2019.pdf>
- Dažādas pieejas nodarbību plānošanā – <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/PUPA-2-2019.pdf>
- Runas darbības veidi – <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/PUPA-3-2019.pdf>
- <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2020/03/PUPA-4-2019.pdf>
- <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2020/03/PUPA-5-2019.pdf>
- CLIL jeb valodas un satura integrēta apguve – <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2020/03/PUPA-6-2019.pdf>
- Bēmu valodas prasmju līmeņi – <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2020/03/PUPA-7-2019.pdf>

6.1. tabulā apkopotas dažas tīmekļa vietņu adreses, kuru piedāvātie resursi izmantojami latviešu valodas stundās.

6.1. tabula. Tīmekļa vietnes latviešu valodas apguvei

Tīmekļa vietne	Ko var atrast, un kā izmantot?
http://valoda.ailab.lv/latval/vispareji/bilabc/bii.htm	Bilžu ābece. Izmantojama alfabēta apguves un nostiprināšanas procesā.
https://smartboard.lv/macibu-materiali/	Interaktīvi materiāli un darba lapas. Izmantojami rakstītprasmes apguvei un nostiprināšanai, burtu un alfabēta apguvei utt.
http://audio-gramata.lv/	Audiogrāmatas, piemēram, J. Poruks „Kauja pie Knipskas”, Ē. Ādamsons „Ķirbji” u. c. Izmantojamas klausīšanās prasmes pilnveidei, latviešu valodas vārdu krājuma paplašināšanai.
http://teatris.latvijasradio.lv/	Radioteātra iestudējumi, piemēram, L. Pastore „Mākslas detektīvi”, „Labu nakti – pasakas”, H. K. Andersens „Alvas zaldātiņš” utt. Izmantojami klausīšanās prasmes pilnveidei, latviešu valodas vārdu krājuma paplašināšanai.
http://www.pasakas.net/	Audiopasakas, spēles, animācijas filmas, krāsojamās lapas un citi materiāli latviešu valodas apguvei. Izmantojami, veidojot priekšstatu par latviešu tautas pasakām, teikām, mīklām, iepazīstoties ar latviešu bērnu literatūru, apgūstot aflabētu, paplašinot bērnu vārdu krājumu.
http://www.e-biblioteka.lv/	Informācija par to, kur internetā var meklēt audiogrāmatas, filmas, bērnu raidījumus utt. Izmantojama, atlasot mācību procesam nepieciešamo materiālu.
https://www.filmas.lv/	Filmas, piemēram, spēlfilma „Puika”, animācijas filma „Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi” utt.
http://pasakas.letonika.lv/	Runājošās pasakas – digitāls mācību līdzeklis valodu un sociālo zinību apguvei, piemēram, „Divi lācēni”, „Vislabākā lieta” utt. Izmantojamas skolēnu lasītprasmes pilnveidei un vārdu krājuma paplašināšanai.
http://www.mazputnins.lv/	Tīmekļa vietne bērniem, vecākiem un skolotājiem, kas tapusi, iedvesmojoties no Amerikas Savienotajās Valstīs un Kanādā iznākušā mēnešraksta „Mazputniņš”. Te pieejami komiksi, dzejoļi, spēles un uzdevumi, kas izmantojami lasītprasmes pilnveidei, fonemātiskās dzirdes attīstībai.
https://lasamkoks.lv/	Latvijas Nacionālās bibliotēkas tīmekļa vietne, kas skolēnus aicina iepazīties ar bibliotēkas jaunumiem, pasākumiem, iesaistīties lasīšanas veicināšanas programmās. Izmantojama skolēnu lasītprasmes attīstībai un intereses rosināšanai par lasīšanu.

Būtiskākais ieguvums no IT izmantošanas skolas ikdienas darbā ir skolēnu prasme jēgpilni, pašvadīti un atbildīgi rīkoties ar IT, izprotot ko piedāvātās iespējas mācīšanās procesa pilnveidošanai un nozīmei saziņā.

Izmantotā literatūra

Attia, Baig, Marzouk, Khan 2017 – Attia, N., Baig, L., Marzouk, Y. & Khan, A. (2017). The potential effect of technology and distractions on undergraduate students' concentration. *Pakistan Journal of Medikal Sciences*. 33(4): 860–865 [tiešsaiste], 2017 [skatīts 15.12.2019.]. Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5648953/>

Bolstad 2004 – Bolstad, R. *The role and potential of ICT in early childhood education*. A review of New Zealand and international literature. New Zealand Council for Educational Research, Wellington [tiešsaiste], 2004 [skatīts 23.07.2019.]. Pieejams: <https://www.nzcer.org.nz/system/files/ictinecefinal.pdf>

Buhanovska 2015 – Buhanovska, S. Izglītības un tehnoloģiju vēsmas 2015. gadā no Londonas jeb – vai nākotnes skolotājs būs robots? *Skolas Vārds*, 4 (84), 2015, 6.–9. lpp.

Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 18. decembra ieteikuma par pamatprasmēm mūžizglītībā (2006/962/EK) pielikums – Pamatprasmes mūžizglītībai – Eiropas pamatprincipu kopums [tiešsaiste] [skatīts 15.12.2019.]. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32006H0962>

Goundar 2014 – Goundar, S. The distraction of technology in the classroom. *Journal of Education & Human Development*. 3(1): 211–229 [tiešsaiste], 2014 [skatīts 15.04.2020.]. Pieejams: http://jehdnet.com/journals/jehd/Vol_3_No_1_March_2014/14.pdf

Hill, Broadhurst 2001 – Hill, S. & Broadhurst, D. (2001). Technoliteracy and the early years. In L. Makin & C. Jones Diaz (Eds.), *Literacies in early childhood: Changing views, challenging practice*, pp. 269.–287. Eastgardens, N.S.W. : MacLennan and Petty, 2011.

LU 2017 – Pētījums par 9 līdz 16 gadus vecu bērnu un pusaudžu medijpratību Latvijā [tiešsaiste], 2017 [skatīts 15.12.2019.]. Pieejams: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/mediju_politika/medijprat%C4%ABba/petijums/2018/Bernu%20un%20pusaudzu%20medijpratibas%20petijuma%20rezultati.pdf

Oliņa, Namsone 2018 – Oliņa, Z., Namsone, D. u. c. *Mācīšanās lietpratībai*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds [tiešsaiste], 2018 [skatīts 24.09.2019.]. Pieejams: https://www.siic.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/siic/Kolektiva_monografija/Macisanas_Lietpratibai.pdf

Pastor, Kerns 1997 – Pastor, E. & Kerns, E. A digital snapshot of an early childhood classroom. *Educational Leadership*, 55 (3), 1997, 42–46.

Wineburg, McGrew 2016 – Wineburg, S. & McGrew, S. Evaluating information: *The Cornerstone of civic online reasoning*. Stanford University, Stanford History education group [tiešsaiste], 2016 [skatīts 15.07.2019.]. Pieejams: <https://stacks.stanford.edu/file/druid:f751yt5934/SHEG%20Evaluating%20Information%20Online.pdf>

7. Labās prakses piemēri: latviešu valodas mācību stunda sākumizglītībā

Lietpratības izglītības kontekstā ir aktualizēts jautājums par pieeju mācību stundas plānošanai, un līdzās uz kritiskās domāšanas attīstību vērstajam mācību stundas modelim aizvien biežāk tiek pieminēts un izmantots Ganjē deviņu mācīšanās notikumu modelis. Runājot par mācību stundas organizēšanu, tiek nosaukta ne tikai ierosināšanas, apjēgšanas un refleksijas daļa, bet arī deviņi mācīšanās notikumi, atsevišķi izceļot deviņus nozīmīgus mācību stundas posmus. Ierosināšanas posmā tiek nošķirti šādi posmi: skolēnu uzmanības pievēršana, stundā sasniedzamo rezultātu noteikšana, iepriekšējo zināšanu aktualizēšana par apgūstamo tematu. Apjēgšanas posmā tiek izcelti tādi mācīšanās notikumi kā iepazīstināšana ar jauno mācību saturu, skolēnu mācīšanās virzīšana un iespēju nodrošināšana lietot jaunapgūtās zināšanas un prasmes. Refleksijas daļā kā būtiski komponenti tiek uzsvērti atgriezeniskās saites sniegšana, pašvērtējuma veikšana atbilstoši stundas sākumā izvirzītajiem sasniedzamajiem rezultātiem, apgūtā satura vispārināšana un pārņemšana uz jaunām situācijām.

Ganjē deviņu mācīšanās notikumu modeļa ievērošana mācību stundās ir vēsta uz to, ka skolēni:

- mācās uzņemties atbildību par savu mācīšanos, jo viņiem ir saprotams stundas gaitā sasniedzamais rezultāts;
- balstās uz iepriekš apgūtajām prasmēm, personisko pieredzi un interesēm;
- uzklausa klasesbiedru domas, izsaka un pamato savu viedokli, rosinot domu apmaiņu;
- darbojas individuāli, pāri vai grupā;
- uzdod jautājumus gan skolotājam, gan klasesbiedriem;

- domā par savu mācīšanās procesu;
- novērtē savu un citu veikumu;
- zina un saprot, kur un kā varēs izmantot stundā apgūto, vēlas par to uzzināt vairāk (Gagné, Briggs, Wager 1992).

Lai parādītu, kā Ganjē deviņu mācīšanās notikumi tiek īstenoti mācību procesā, tālāk ir piedāvātas divas latviešu valodas mācību stundas – viena latviešu valodas mācību stunda 3. klasē par tematu „Kā uzrakstīt ziņu?” (mācību stundas autore – Rēzeknes 5. vidusskolas latviešu valodas skolotāja Aelita Andrejeva), otra latviešu valodas mācību stunda 6. klasē par tematu „Kas ir anotācija?” (mācību stundas autores – Daugavpils 10. vidusskolas latviešu valodas skolotājas Natālija Mihailova un Diāna Zahareviča).

Pamatojot, ka līdzās Ganjē deviņu mācīšanās notikumu modelim mācību stundu plānošanā var turpināt izmantot arī citus modeļus, tiek piedāvāts latviešu valodas mācību stundas apraksts, kas ir veidots 5. klasei par tematu „Klausīsimies un runāsim par veikalu un iepirkšanos”, akcentējot stundas struktūrā ierosināšanas, apjēgšanas un refleksijas posmu (mācību stundas autore – J. Raiņa Daugavpils 6. vidusskolas latviešu valodas skolotāja Vilma Tāraude).

Stundas temats. Kā uzrakstīt ziņu?

Klase: 3.

Stundā tiek attīstītas šādas prasmes:

- prasme rakstīt īsziņu;
- prasme personvārdus un uzrunas formas *Tu* un *Jūs* īsziņā rakstīt ar lielo sākumburtu.

Stundā tiek veidots ieradums pārbaudīt un pilnveidot uzrakstīto.

Stundā sasniedzamais rezultāts: prot rakstīt īsziņu.

Mācību līdzekļi un resursi: Kivirehks, A. (2010). *Lote no izgudrotāju ciema*. Rīga : Zvaigzne ABC, 249. lpp.

Izdales materiāli: dažādu situāciju apraksti. Īsziņu piemēri. Lapiņas viedtālruna formā, uz kurām var rakstīt īsziņas.

	Stundas posmi	Skolotāja un skolēnu darbības
1G	Pievērst uzmanību	Skolēni skatās multfilmas fragmentu vai klausās skolotāja lasījumā fragmentu no A. Kivirehka grāmatas „Lote no izgudrotāju ciema” par to, kā kaķis Bruno kopā ar sunīti Loti aiziet peldēties, neko nepasakot mammai. Mamma ir ļoti uztraukusies un domā, ka Bruno ir pazudis vai nolaupīts.
2G	Noskaidrot stundas gaitā sasniedzamos rezultātus	Skolēni atbild uz jautājumiem: Vai arī tev ir gadījies līdzīgi? Kā tu tad rīkojies? Ko varētu darīt, lai tā nenotiktu? (Laicīgi paziņot.) Kā to izdarīt? (Pateikt, piezvanīt, uzrakstīt zīmīti, aizsūtīt balss ziņu, uzrakstīt īsziņu utt.) Šodien stundā mēs mācīsimies rakstīt īsziņas (skolotājs redzamā vietā uzraksta stundas gaitā sasniedzamo rezultātu – protu rakstīt īsziņu), stundas beigās sūtīsim īsziņas viens otram, lai pārliecinātos, vai esam sapratuši to, ko jaunu stundas laikā apgūsim. Kāpēc ir jāzina, kā rakstīt īsziņas?
3G	Atsaukt atmiņā iepriekšējās zināšanas	Pastāsti, kam tu esi rakstījis ziņas? Vai esi rakstījis ziņu skolotājam, kādam citam no sev pazīstamajiem pieaugušajiem? Ar kādu mērķi tu to darīji? Kā tu to darīji?

	Stundas posmi	Skolotāja un skolēnu darbības															
4G	Piedāvāt jaunapgūstamo saturu	Daudzi saka, ka jau prot rakstīt īsziņas. Vai tu, rakstot ziņu, vienmēr atceries, ka personvārdi jāraksta ar lielo sākumburtu? Vai tu jau zināji, ka uzrunas formas <i>Tu</i> un <i>Jūs</i> īsziņās jāraksta ar lielo sākumburtu? Vai tu pirms sūtīšanas ziņu pārļasi? Kāpēc? Vai visiem īsziņas rakstīsi vienādi? Kāpēc? Skolēniem tiek piedāvāti trīs īsziņu piemēri. Pasaki, kam adresēta katra no īsziņām? Kāpēc tu tā domā? Pamato savu atbildi. 1. Čau! Tiekamies pie skolas pēc 10 minūtēm 😊😊😊 2. Drīz būšu. 3. Labvakar! Rīt no rīta kavēšu pirmo stundu. Jānis. Pirms īsziņas rakstīšanas svarīgi padomāt: Kam tu raksti? Ko tu raksti? Kuros gadījumos ir jāparakstās? Kā pārbaudīt vārdu pareizrakstību?															
5G	Virzīt skolēnu mācīšanos	Skolotājs redzamā vietā piestiprina atgādni – <i>Kā rakstīt īsziņu?</i> Skolēni tiek aicināti izmantot klasesbiedru un skolotāja palīdzību un jautāt, ja kaut kas nav saprotams. Skolēni darbojas pāros. Pāri izlabojiet un papildiniet ziņu Bruno mammai, kuru Bruno varēja uzrakstīt pirms iešanas peldēties. Visi kopā pārrunā paveikto, nonāk pie pareizās atbildes, īpaši akcentējot personvārdu rakstību. Skolēni darbojas grupās. Katrai grupai tiek dota kāda situācija. 1. Iedomājies, ka tu esi mājās viens pats. Tev piezvana Anna, jo viņa grib atnākt pasciemoties. Tu zini, ka bez atļaujas draugi nedrīkst nākt ciemos. Kā tu rakstīsi īsziņu kādam savas ģimenes loceklim, lai palūgtu atļauju uzaicināt Annu pie sevis ciemos? 2. Iedomājies, ka jūs ar Andri tavas mājas pagalmā esat izlēmuši spēlēt futbolu un gribat uzaicināt Gunti pievienoties spēlei. Kā tu rakstīsi īsziņu, lai viņš pie tavas mājas ir ap plkst. 15.00? 3. Iedomājies, ka tev šovakar jāpiedalās svētku koncertā, bet tu aizmirsi pajautāt skolotājam, cikos ir mēģinājums. Kā tu rakstīsi īsziņu skolotājam? Uzrakstiet īsziņu, lietojot uzrunas formu <i>Tu</i> vai <i>Jūs</i>. Izlasiet to pārējiem klasesbiedriem. Pastāstiet citiem, kā jūs strādājāt, kā vienojāties, ko tieši rakstīsiet. Uzdevums pārējām grupām – ieteikt, kā varētu uzlabot darbu. Visi kopā pārrunā paveikto, īpaši akcentējot uzrunas formu <i>Tu</i> un <i>Jūs</i> rakstību.															
6G	Dot iespēju lietot jaunapgūto saturu	Skolēni darbojas individuāli. 1. Uzraksti skolotājam īsziņu par to, ka šodien nevarēsi atnākt uz vizuālās mākslas pulciņa nodarbību, jo tajā laikā tev ir jāpiedalās pilsētas sporta sacensībās futbolā. 2. Uzraksti īsziņu kādam klasesbiedram. Īsi pastāsti, ko tu šodien mācījies latviešu valodas stundā. Īsziņu vari rakstīt uz lapiņas un iedot klasesbiedram un skolotājam vai uzreiz sūtīt pa mobilo tālruni.															
7G	Sniegt atgriezenisko saiti, izvērtējot jaunapgūtā satura pilnvērtīgu izpratni	Kāpēc mēs veicām šos uzdevumus? Kurš uzdevums tev palīdzēja saprast, kā ir jāraksta īsziņa? Kas tev vēl neizdevās, ko tu gribētu noskaidrot vairāk? Pasaki klasesbiedram, ko tu jaunu uzzināji, kas tev izdevās ļoti labi, ko tu vēl gribētu uzzināt.															
8G	Novērtēt sniegumu	Aizpildi izejas biļeti. <table border="1"> <thead> <tr> <th>Apgalvojums</th><th>Jā</th><th>Nē</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Pirms īsziņas sūtīšanas pārļasi uzrakstīto.</td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Cilvēku vārdus īsziņā rakstīšu ar lielo sākumburtu.</td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Ja uzrunāšu draugu, tad <i>Tu</i> rakstīšu ar lielo sākumburtu.</td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Ja uzrunāšu pieaugušo (piemēram, skolotāju), tad <i>Jūs</i> rakstīšu ar lielo sākumburtu.</td><td></td><td></td></tr> </tbody> </table>	Apgalvojums	Jā	Nē	Pirms īsziņas sūtīšanas pārļasi uzrakstīto.			Cilvēku vārdus īsziņā rakstīšu ar lielo sākumburtu.			Ja uzrunāšu draugu, tad <i>Tu</i> rakstīšu ar lielo sākumburtu.			Ja uzrunāšu pieaugušo (piemēram, skolotāju), tad <i>Jūs</i> rakstīšu ar lielo sākumburtu.		
Apgalvojums	Jā	Nē															
Pirms īsziņas sūtīšanas pārļasi uzrakstīto.																	
Cilvēku vārdus īsziņā rakstīšu ar lielo sākumburtu.																	
Ja uzrunāšu draugu, tad <i>Tu</i> rakstīšu ar lielo sākumburtu.																	
Ja uzrunāšu pieaugušo (piemēram, skolotāju), tad <i>Jūs</i> rakstīšu ar lielo sākumburtu.																	
9G	Sekmēt stundā iegūtā vispārīgā izpratnē un pārnesi uz jaunām situācijām	Ko tu iepriekš, rakstot īsziņu, nedarīji, bet tagad noteikti darīsi? Kur vēl tu varētu izmantot prasmi rakstīt īsziņu (piemēram, rakstot e-pasta vēstuli utt.)?															

Stundas temats. Kas ir anotācija?

Klase: 6.

Stundā tiek pilnveidotas šādas caurviju prasmes: kritiskā domāšana, sadarbība, pašvadīta mācīšanās.

Stundā tiek veidots ieradums sistematizēt un prezentēt informāciju.

Stundā sasniedzamais rezultāts:

- zina, kas ir anotācija, var nosaukt tās pazīmes;
- prot izskaidrot citiem, kas ir anotācija un kādas ir tās pazīmes.

Mācību līdzekļi un resursi:

- VISC (2009). Ieskaite latviešu valodā (mazākumtautību izglītības programmās) 6. klasei. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/uzdevumi/2009/6klase/6kl_valsts_val.pdf
- Virtuālā skola. Latviešu valoda 6. klasei. Saziņa. Pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/latviesu-valoda/6-klase/sazina-4629/re-2df69c22-d1ee-4c64-a16c-358da42daee6>
- Skolotāja sagatavota prezentācija.

Izdales materiāli: darba lapa – grupu darbā ievērojamie nosacījumi „Zelta likumi darbam grupā”, pašvērtējuma lapa, grupas darba pašvērtējuma lapa, skolēnu vecumposmam atbilstošas dailliteratūras grāmatas.

57

	Stundas posmi	Skolotāja un skolēnu darbības
1G	Pievērst uzmanību	Skolēni pilda klausīšanās uzdevumu (2. klausīšanās uzdevums no 2009. gada ieskaitei latviešu valodā (mazākumtautību izglītības programmās) 6. klasei): Palīdzi bērniem izvēlēties viņu interesēm atbilstošas grāmatas! Klausies grāmatu anotācijas un ieraksti katra skolēna vārdu atbilstošajā tabulas ailē! Kopīgi tiek pārrunātas klausīšanās uzdevuma pareizās atbildes un secināts, ka stundas temats ir anotācija.
2G	Noskaidrot stundas gaitā sasniedzamos rezultātus	Skolēni skaidro, kas, pēc viņu domām, ir anotācija. Izmantojot pašvērtējuma lapu, individuāli novērtē savu zināšanu līmeni, atzīmējot vienu no pašvērtējuma lapā dotajām atbildēm. Es nezinu, kas ir anotācija. Es zinu, kas ir anotācija. Es zinu, kas ir anotācija, varu nosaukt tās pazīmes. Es protu izskaidrot citiem, kas ir anotācija, kādas ir tās pazīmes. Skolēni izdara secinājumus par stundā sasniedzamo rezultātu: 1) zinu, kas ir anotācija, varu nosaukt tās pazīmes; 2) protu izskaidrot citiem, kas ir anotācija, kādas ir tās pazīmes.
3G	Atsaukt atmiņā iepriekšējās zināšanas	Pēc skolotāja rosinājuma skolēni dalās pieredzē, vai ir kādreiz redzējuši, lasījuši anotācijas, stāsta, kur ir tās redzējuši vai lasījuši. Strādājot pāri, meklē un lasa anotācijas skolotāja piedāvātajās grāmatās. Atbild uz jautājumu, vai ir radusies interese par grāmatu pēc anotācijas izlasīšanas. Pamato savu atbildi. Diskutē par to, vai anotācija varētu būt tikai grāmatai. Kam vēl var būt anotācija?

	Stundas posmi	Skolotāja un skolēnu darbības
4G	Virzīt skolēnu mācīšanos	Kas jums jādara, lai sasniegtu izvirzītos rezultātus? Skolotājs piedāvā vienoties par darba plānu: 1) grupu izveidošana; 2) teksta lasīšana; 3) atbildes uz jautājumiem; 4) plakāta veidošana; 5) prezentācija. Pirms darba sākšanas grupā skolotājs aicina visiem kopā izlasīt klasē izvietotos „Zelta likumus darbam grupā”. 1. Izrādīt iniciatīvu un aktivitāti. 2. Meklēt informāciju. 3. Izzināt viedokļus. 4. Izteikt savu viedokli. 5. Dalīties pieredzē; skaidrot, minēt piemērus. 6. Sagatavot kopsavilkumu, analizēt, secināt. 7. Būt laipnam, iekļūtam, gatavam atbildēt, paslavēt citus un citu idejas. 8. Palīdzēt citiem izteikties; ierobežot runas laiku. 9. Pakļauties grupas lēmumiem. 10. Būt aktīvam klausītājam grupu diskusijās. 11. Ar joku novērst negatīvas emocijas. 12. Novērtēt savu un citu sniegumu.
5G	Piedāvāt jaunapgūstamo saturu	Skolēni strādā grupās, izpildot darba lapā 1. un 2. uzdevumu. <i>1. uzdevums. Lasiet tekstu!</i> <i>Kas ir anotācija?</i> Anotācija ir īss grāmatas, raksta, preses izdevuma vai mākslas darba raksturojums vai satura atstāstījums. Anotācijas mērķis ir informēt lasītājus, klausītājus vai skatītājus par konkrēto darbu. Anotācijā noteikti jābūt norādītam darba nosaukumam, autora vārdam un darba žanram. Rakstot anotāciju par literāru darbu, norāda galvenos notikumus, galvenos varoņus un īsi raksturo darbības vietu un laiku, taču nedrīkst izstāstīt visu grāmatas sižetu (īpaši detektīviem!). Anotācijas nobeigumā informē, kurus lasītājus un kāpēc var ieinteresēt grāmata. Īsās anotācijas uz grāmatas vākiem palīdz lasītājiem izvēlēties grāmatu atbilstoši savām interesēm un gaumei. (Pēc interneta resursiem.) <i>2. uzdevums. Iekrāsojiet 1. uzdevuma tekstā atbildes uz jautājumiem!</i> 1. Kas ir anotācija? 2. Kādam nolūkam raksta anotāciju? 3. Kur var ieraudzīt anotāciju? 4. Kuru var ieinteresēt anotācija? 5. Kādas teksta daļas ir anotācijai? 6. Kādu informāciju labāk neiekļaut anotācijā? 7. Kādu anotāciju, pēc jūsu domām, var nosaukt par labu un veiksmīgu? 8. Kāds varētu būt sinonīms vārdam „anotācija”?
6G	Dot iespēju lietot jaunapgūto saturu	Skolēni turpina darbu grupās un pilda darba lapā 3. uzdevumu. <i>3. uzdevums. Izveidojiet infografiku, izmantojot tekstā izcelto informāciju!</i> Darba grupas prezentē izveidoto infografiku klasesbiedriem.
7G	Sniegt atgriezenisko saiti, izvērtējot jaunapgūto satura pilnvērtīgu izpratni	Skolēni izsaka viedokli par to, kā izpildītie uzdevumi palīdzēja saprast, kas ir anotācija. Skolēni novērtē savu zināšanu un prasmju līmeni, izmantojot stundas sākumā aizpildīto pašvērtējuma lapu. Es nezinu, kas ir anotācija. Es zinu, kas ir anotācija. Es zinu, kas ir anotācija, varu nosaukt tās pazīmes. Es protu izskaidrot citiem, kas ir anotācija, kādas ir tās pazīmes. Secina, vai un kā vērtējums ir mainījies.

	Stundas posmi	Skolotāja un skolēnu darbības
8G	Novērtēt sniegumu	Skolēni izvērtē paveikto, aizpildot grupu darba pašvērtējuma veidlapu (grupu darba pašvērtējuma lapa pievienota 2. pielikumā).
9G	Sekmēt stundā iegūtā vispārināšanu un pānesi uz jaunām situācijām	Skolēni spriež par to, kur varētu noderēt iegūtās zināšanas par anotāciju, kā tās var izmantot. Tiek izvirzīts mērķis nākamajai stundai: iemācīties rakstīt anotāciju.

1. pielikums. Anotācija

1.	
	▼
2.	
	▼
3.	
	▼
4.	
	▼
5.	
	▼
6.	
	▼
7.	
	▼
8.	

2. pielikums. Grupas darba pašvērtējums

Vārdi un uzvārdi: _____

Atbildes uz jautājumiem maksimums 8 punkti	Infografika maksimums 8 punkti	Prezentācija maksimums 3 punkti	Sadarbība maksimums 3 punkti
1 punkts par katru pareizi atzīmētu atbildi.	1 punkts par katru pareizi uzrakstītu ailīti.	3 punkti – mums izdevās pārliecināši prezentēt savu darbu un ieinteresēt klasesbiedrus; 2 punkti – mums izdevās visu pastāstīt; 1 punkts – mēs centāmies, bet nākamajā reizē rūpīgāk pārdomāsim stāstījumu.	3 punkti – strādājām kopā, sadalījām pienākumus un palīdzējām viens otram; 2 punkti – centāmies strādāt kopā, taču bija grūti sadalīt pienākumus; 1 punkts – strādājām individuāli, grupā bija līderi, kas lielāko daļu darba paveica paši.

KOPĀ: ... punkti

Saskaitiet punktus! Novērtējiet savu sniegumu!

18–22 punkti	Izcils darbs. Pamatojums: ...
12–17 punkti	Veiksmīgs rezultāts. Pamatojums: ...
6–11 punkti	Labs darbs, bet nākamajā reizē...
1–5 punkti	Vēl jāpamācās...

Stundas temats. Klausīsimies un runāsim par veikalu un iepirkšanos.

Klase: 5.

Stundā tiek attīstītas šādas prasmes:

- saklausīt un pareizi pierakstīt nepieciešamo informāciju;
- izteikt piedāvājumu nopirkt preci un argumentēt savu piedāvājumu;
- strādājot pāri, vienoties par preci, ko iesaka nopirkt;
- plānot mācīšanos un izvērtēt savus sasniegumus.

Stundā sasniedzamais rezultāts:

- prot saklausīt informatīvajā tekstā nepieciešamo informāciju un pareizi to pierakstīt;
- prot ieteikt nopirkt preces un pamatot savu piedāvājumu.

Mācību līdzekļi un resursi:

VISC (2014). Diagnosticejošais darbs latviešu valodā (mazākumtautību izglītības programmās). Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/uzdevumi/2014/6klase/6kl_valsts_val_mazakumtaut.pdf

Izdales materiāli: dažādu veikalu reklāmas bukleti.

Komentārs skolotājam: skolēni ir informēti un zina, ka vienu stundu nedēļā tiek pildīti klausīšanās uzdevumi.

Stundas posmi	Skolotāja un skolēnu darbība
Ierosināšana	Skolotājs lūdz katram skolēnam izlasīt un papildināt uz tāfeles uzrakstīto teikumu „Es nopirku _____ un samaksāju _____”. Ja skolēns ir nosaucis nepareizu vārda formu vai neadekvātu cenu, skolotājs tam pievērš klasesbiedru uzmanību, uzdodot precizējošus jautājumus: <i>Vai tiešām litrs piena maksā 3 eiro? Es nopirku (ko?)? Padomājam, vai ir pareiza galotne!</i>
	Skolotājs aicina izdarīt secinājumus par stundas tematu, pamatojot savu viedokli, un kopīgi izveidot domu karti „Veikals”, nosaucot tematam atbilstošus atslēgvārdus. Skolotājs pieraksta skolēnu nosauktos vārdus, rosina sekot tam, vai vārdi ir uzrakstīti pareizi, un nepieciešamības gadījumā labot.
	Skolotājs vērš uzmanību uz to, ka stundai ir divi sasniedzamie rezultāti, un nosauc pirmo sasniedzamo rezultātu, paskaidrojot, ka klausīšanās uzdevumā būs jāsaklasa astoņi vārdi. Aicina skolēnus katru individuāli prognozēt vārdu skaitu, ko viņi plāno saklausīt un pareizi pierakstīt.
Apjēgšana	Skolotājs rosina skolēnus atcerēties, kas ir jāizdara, lai sekmīgi izpildītu klausīšanās uzdevumu. Skolēni nosauc un pamato veiksmīgas klausīšanās soļus. 1. Mierīgi elpot! Pamatojuma piemērs: Lai nesāktos stress un panika. 2. Izlasīt uzdevuma nosacījumus un pasvītrot darbības vārdus! Pamatojuma piemērs: Tas palīdz saprast, kas būs jādara. 3. Lasīt tekstu un saprast vienojošo tēmu! Pamatojuma piemērs: Lai virzītu domas uz konkrēto tematu. 4. Tekstā pasvītrot vārdus, kuri klausoties varētu piesaistīt uzmanību! Pamatojuma piemērs: Atslēgvārdi palīdz ātrāk orientēties klausīšanās tekstā. 5. Lasīt tekstu vairākas reizes! Pamatojuma piemērs: Izlasot vienu reizi, ir grūti saprast teksta jēgu.
	Skolēni saņem darba lapas – A, B, C. Katrā variantā ir jāsaklasa atšķirīgi vārdi. Teksts skan divas reizes. Skolēni strādā patstāvīgi. Lai pārbaudītu savu veikumu un secinātu, vai ir sasniegts izvirzītais rezultāts, skolēni patstāvīgi apvienojas grupās. Katrā grupā ir darba lapu A, B un C pārstāvji. Izmantojot grupas biedru materiālu, skolēni pārbauda savus pierakstus. Skolotājs rosina skolēnus atcerēties savu izvirzīto mērķi un komentēt, cik vārdu tika saklausīti un pareizi pierakstīti, kas radīja grūtības, kāpēc, viņuprāt, rezultāts tika vai netika sasniegts. Kopīgi tiek pārunāts, kas turpmāk būtu jāievēro, lai izdotos saklausīt visus vārdus. Skolotājs iepazīstina ar otru sasniedzamo rezultātu. Lai to īstenotu, skolēni strādā pāros, izvēlas veikalu reklāmas bukletus un veido sarakstu ar precēm, kuras viņi labprāt iegādātos. Skolotājs vērš uzmanību uz to, ka darba lapā dotajā uzdevumā ir jāraksta ne tikai preces nosaukums un cena, bet arī ražotājs (piemēram, biezpiena sieriņš „Kārums”, AS „Rīgas Piena kombināts”, 0,30 eiro). Atkārto, kā tiek rakstīti īpašvārdi – ražotāju nosaukumi. Skolēni pāri no sava saraksta izvēlas vienu preci, kuru ieteiktu iegādāties citiem klasesbiedriem un skolotājam, pamato savu izvēli. Piemēram: <i>Mēs ieteiktu nopirkt „Ādažu čipsus”, jo tiem ir atlaide.</i>

Katrs skolēns tiek motivēts iesaistīties stundā un aktualizēt savas zināšanas par stundas tematu.

Skolēni, veicot šo uzdevumu, mācās izprast atšķirību starp atslēgvārdiem un pārējo informāciju.

Skolēniem tiek nodrošināta iespēja plānot savus mācību sasniegumus, uzņemoties par tiem atbildību.

Tiek pārunāts teksta klausīšanās stratēģijas un pamatots, kā stratēģijas palīdz veikt klausīšanās uzdevumu.

Stundas posmi	Skolotāja un skolēnu darbība
Atgriezeniskā saite	Skolēni pasaka, kas viņiem šajā stundā izdevās, kas sagādāja grūtības. Skolotājs iesaka, ko darīt tālāk, lai uzlabotu mācību sasniegumus. Skolēni izvērtē savus sasniegumus un plāno turpmākos mācīšanās soļus. Skolotājs dod konkrētus ieteikumus mācību sasniegumu uzlabošanai.

Izmantotā literatūra

Gagné, R. M., Briggs, L. J. & Wager, W. W. *Principles of Instructional Design* (4th ed.). Orlando : Harcourt Brace Jovanovich, 1992.

© Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002
Kompetenču pieeja mācību saturā
© Latviešu valodas aģentūra

ISBN 978-9984-829-78-4
UDK 811.174`24
Izdevuma autorzīme: Ro341

Dizains, korektūra: E-Forma

Mācības bilingvāli un latviešu valodā Rokasgrāmata sākumskolas pedagogiem

Silvija Mickeviča, Aelita Andrejeva, Sandra Zariņa, Inese Valtere